

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
CIVILINĖS IR KOMERCINĖS TEISĖS KATEDRA

KRISTINA ROMANOVSKAJA

Teisės studijų programa, civilinės teisės specializacija, iššęstinės studijos
(studijų programos valstybinis kodas 62401S111)

**BAŽNYČIOS (KONFESIJŲ) NUSTATYTA TVARKA
SUDARYTŲ SANTUOKŲ TEISINĖ PRIGIMTIS IR TEISINĖS
PASEKMĖS: LYGINAMASIS TYRIMAS**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas:
doc. dr. Gediminas Sagatys

Vilnius, 2010

TURINYS

Įvadas.....	3
1. BAŽNYTINĖS SANTUOKOS SAMPRATA.....	6
1.1. Bažnytinės santuokos sąvoka ir reikšmė.....	6
1.2. Bažnytinės ir civilinės santuokos santykis.....	10
1.3. Bažnytinės santuokos statusas skirtingais istorijos laikotarpiais.....	11
2. BAŽNYTINĖS SANTUOKOS PRIPAŽINIMO SĄLYGOS IR JŲ VYKDYMAS.....	20
2.1. Bažnytinės santuokos pripažinimo sąlygų teisinis reglamentavimas.....	20
2.2. Neprieštaravimas teisės aktų normoms.....	21
2.3. Bažnytinės santuokos sudarymas pagal valstybės pripažintų religinių organizacijų nustatytą procedūrą.....	29
2.4. Bažnytinės santuokos įtraukimas į oficialų valstybės registrą.....	36
3. BAŽNYTINĖS SANTUOKOS PASEKMĖS.....	42
3.1. Bažnytinės santuokos pasekmių samprata.....	42
3.2. Teisinių pasekmių atsiradimo laikas.....	44
3.3. Teisinės bažnytinės santuokos pasekmės.....	47
4. BAŽNYTINĖS SANTUOKOS PABAIGA.....	51
4.1. Bažnytinės santuokos pabaigos samprata.....	51
4.2. Bažnytinės santuokos pabaigos jurisdikcija.....	53
Išvados ir pasiūlymai.....	58
Literatūros sąrašas.....	61
Santrauka.....	67
Zusammenfassung.....	68
Priedai.....	69

Ivadas

Santuoka – tai universali socialinė, teisinė bei religinė vyro ir moters sąjunga, siejanti juos emocionaliai, ekonomiškai bei teisiškai ir rodanti, kad jie yra pasiryžę kurti šeiminius santykius.

Tiek valstybė, tiek bažnyčia reglamentuoja klausimus, susijusius su santuoka. Nuo santuokų priklauso ne tik sutuoktinių ir jų vaikų, bet ir pasaulietinės ir religinės visuomenės gerovė. Asmuo, sudarantis santuoką, dažniausiai yra tiek valstybės pilietis, tiek ir tam tikros bažnyčios narys. Santuoka, anot bažnyčios, yra dieviškosios teisės institutas. Dėl to ji numato santuokos sudarymo kliūtis, formas, pasekmes bei santuokos negaliojimo atvejus. Santuoka ir jos pasekmės taip pat yra globojamos ir valstybinės valdžios, kuri numato santuokos sudarymo sąlygas, apibrėžia santuokos sudarymo formas, civilines pasekmes, reglamentuoja teisminį procesą santuokos pabaigos ir kitais klausimais, o neretai - ir bažnytinių santuokų kelią į teisinį pripažinimą.

Santuokai sudaryti valstybė nustato tam tikrą formą. Valstybės ir teisės istorijoje yra žinomos dvi pagrindinės santuokos sudarymo formos - bažnytinė ir civilinė. Bažnytinę santuoką galima suprasti kaip kanonų teisės pagrindu, pagal bažnytines procedūras įformintą savanorišką vyro ir moters susitarimą sukurti šeimos santykius.

Skirtingose valstybėse bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka sudaryta santuoka yra nevienodos teisinės prigimties ir sukelia skirtingas pasekmes. Vienose yra pripažįstama tik atitinkamose valstybinėse institucijose, remiantis civilinės teisės normomis sudaryta santuoka ir tik tokia sukelia teises pasekmes, bažnyčia yra atskirta nuo valstybės. Kitose yra du lygiaverčiai santuokos sudarymo būdai, t.y. tiek civilinės metrikacijos įstaigoje, tiek bažnyčioje. Taip pat yra valstybių, leidžiančių sudaryti civilinę santuoką tik tiems asmenims, kurie negali sudaryti santuokos dėl kliūčių, numatytų kanonų teisėje arba tiems, kurie nepriklauso jokiai valstybės pripažintai religinei bendruomenei.

Darbo temos aktualumas ir naujumas. Bažnytinės santuokos statusas įvairiais Lietuvos valstybės istorijos laikotarpiais buvo skirtingas. Iki 1940 m. rugpjūčio 15 d. bažnytinė santuoka buvo pripažįstama ir sukėlė teises pasekmes be jokių papildomų registracijų. Nuo 1940 m. rugpjūčio 15 d. iki 1992 m. lapkričio 2 d. Lietuvoje bažnyčia buvo atskirta nuo valstybės, sutuoktinių asmenines ir turtines teises bei pareigas sukurdamo tik santuoka, sudaryta civilinės metrikacijos organuose. 1992 m. lapkričio 2 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos Konstitucija, kurios 38 straipsnio 4 dalis nustato, kad valstybė registruoja santuoką, gimimą ir mirtį. Valstybė

pripažįsta ir bažnytinę santuokos registraciją.¹ Tai buvo pirmasis žingsnis po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo link įteisinimo taip vadinamosios alternatyvios santuokos sudarymo formos. Nuo to laiko bažnytinė santuoka nebebuvo laikoma tik simbolika ar senamadišku papročiu. Santuokos sudarymas bažnyčioje tapo labai svarbia ir teisiškai reikšminga procedūra.

Apie Lietuvos teisinės bažnytinių santuokų reglamentacijos tyrimą lyginamuoju aspektu nuodugnesnės analizės lietuvių kalba neteko rasti. Nėra monografinio pobūdžio darbų, kuriuose būtų nagrinėjamos šio instituto problemos. Dėl to darbe, naudojant lyginamąjį metodą, bus nagrinėjamas Lietuvos Respublikos ir Lenkijos Respublikos bažnytinių santuokų teisinis reguliavimas. Ši kaimyninė valstybė yra pasirinkta dėl to, kad joje, kaip ir Lietuvoje, religija visuomenėje vaidina svarbų vaidmenį. Istorinis katalikybės vaidmuo Lietuvoje ir Lenkijoje yra panašus. Abu kraštai dėl absoliučios lotynų apeigų katalikų (toliau – katalikų) gyventojų daugumos vadinami katalikiškais.

Kai kuriais bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka sudarytų santuokų teisinės prigimties klausimais teko rasti straipsnių moksliniuose teisės žurnaluose.

Apie šių santuokų pripažinimą Lietuvoje straipsnyje „Bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka sudarytų santuokų kelias į pripažinimą“² rašė Kazys Meilius ir Gediminas Sagatys.

Bažnytinės santuokos statusą įvairiais Lietuvos valstybės istorijos laikotarpiais aptarė Vaidota Majūtė straipsnyje „Bažnytinė santuoka Lietuvoje: pripažinimas ir teisinės pasekmės“.³

Taip pat reikėtų paminėti straipsnio „Teisinis bažnytinių santuokų reglamentavimas ir apskaita“⁴ ir monografijos „Santuokos sąlygos ir jų vykdymas“⁵ autorę Ingą Kudinavičiūtę-Michailovienę. Straipsnyje yra nagrinėjama bažnytinių santuokų apskaita, šių santuokų padariniai ir kai kurie kiti klausimai. Monografijoje yra skirtas poskyris aptarti bažnytinės santuokos registracijos teisinę reikšmę.

Šio darbo **objektas** – didžiosios Lietuvos ir Lenkijos gyventojų dalies išpažįstamos religijos - katalikų - bažnytinės santuokos pripažinimo šių valstybių teisinėse sistemose aspektai.

Tyrimo **dalykas** – Lietuvos ir Lenkijos teisės normos, reglamentuojančios bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka sudarytų santuokų teisinę prigimtį bei pasekmes.

Darbo **tikslas** – nustatyti, ar Lietuvos bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka sudarytų santuokų teisinė reglamentacija tinkama, analizuojant ją lyginamuoju aspektu ir rasti būdus pritaikyti užsienio šalies, būtent Lenkijos, teisinę praktiką šiuo klausimu.

Šio darbo **uždaviniai**:

¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

² Meilius K., Sagatys G. Bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka sudarytų santuokų kelias į pripažinimą// Jurisprudencija, 2002, t. 28(20).

³ Majūtė V. Bažnytinė santuoka Lietuvoje: pripažinimas ir teisinės pasekmės// Notariatas. Nr. 5/2008.

⁴ Kudinavičiūtė I. Teisinis bažnytinių santuokų reglamentavimas ir apskaita// Justitia 2003, Nr. 3-4.

⁵ Kudinavičiūtė-Michailovienė I. Santuokos sąlygos ir jų vykdymas. Justitia. Vilnius 2006.

1. Išsiaiškinti bažnytinės ir valstybinės santuokos atribojimo kriterijus.
2. Nustatyti, ar kyla problemų, pripažįstant bažnytinę santuoką.
3. Palyginti Lietuvos ir Lenkijos teisės aktuose numatytą bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka sudarytų santuokų teisinį reglamentavimą bei nustatyti šio reglamentavimo panašumus bei skirtumus.
4. Išsiaiškinti, kokias teises pasekmes sukelia bažnytinė santuoka šiose šalyse.

Darbo hipotezė – teisinė bažnytinių santuokų reglamentacija ir apskaita Lietuvoje yra tinkamai apibrėžta ir sureguliuota.

Pagrindinis tyrimo **metodas** – lyginamasis. Bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka sudarytų santuokų teisinę prigimtį ir teises pasekmes Lietuvoje reglamentuojantys teisės aktai yra lyginami su užsienio šalies, būtent Lenkijos, teisės aktais. Darbe taip pat naudojami istorinis bei gramatinis metodai.

Darbo šaltiniai – Lietuvos ir Lenkijos konstitucijos, Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, Lenkijos Respublikos šeimos ir globos kodeksas. Didelis dėmesys skiriamas ir kitiems norminiams aktams, kurie reglamentuoja bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka sudarytų santuokų pripažinimą, jų pasekmes bei vietą valstybės teisėje. Rašant darbą neapsieita be Lietuvos ir Lenkijos bei kitų užsienio teisės teoretikų darbų, analizuoti straipsniai moksliniuose teisės žurnaluose, pateikta pavyzdžių iš teismų praktikos.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, dėstomoji dalis (sudaryta iš 4 skyrių), išvados bei pasiūlymai, santraukos lietuvių bei vokiečių kalbomis ir naudotos literatūros sąrašas.

1. BAŽNYTINĖS SANTUOKOS SAMPRATA

1.1. Bažnytinės santuokos sąvoka ir reikšmė

Santuoka priklauso prie tų reiškinių, domėjimasis kuriais trunka nuo jos atsiradimo momento iki pat šių dienų. Santuoka yra įvairių mokslų (teisės, religijos, sociologijos, filosofijos ir kitų) tyrimo objektas. Nurodyti vieną ir neginčijamą santuokos apibrėžimą yra gana sudėtinga, kadangi skiriasi pozicijos, iš kurių yra nagrinėjamas šis institutas. Sąlyginai išskiriami šie santuokos elementai: *prigimtinis (fizinis)* - skirtingų lyčių asmenų abipusė trauka, fiziologinių poreikių tenkinimas, *dorovinis (etinis)* - dvasinis sutuoktinių prisirišimas ir bendravimas, *ekonominis* - bendro vyro ir žmonos ūkio vedimas, ekonominių poreikių tenkinimas, *teisinis* - sutuoktinių teisinis statusas, jų teisės bei pareigos ir *religinis* - santuokos reguliavimas religinėmis normomis.⁶ Aukščiau išvardyti elementai priklauso visiškai skirtingoms gyvenimo sritims, taigi pateikti santuokos apibrėžimą, kuris juos visus apimtų, yra praktiškai neįmanoma. Gali pasitaikyti atvejų, kad santuokoje nebus kai kurių aukščiau išvardintų elementų (pavyzdžiui, sutuoktiniai neveda bendro šeimos ūkio, nepriklauso jokiai religinei bendruomenei). Taigi, egzistuoja nuolat kintanti ir besivystanti, priklausomai nuo visuomenės religinių, ideologinių bei teisinių nuostatų, santuokos apibrėžimų įvairovė.

1948 m. gruodžio 10 d. Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 16 straipsnis numato, kad moterys ir vyrai, sulaukę pilnametystės, turi teisę be jokių apribojimų dėl rasės, pilietybės ar religijos tuoktis ir kurti šeimą.⁷ 1950 m. lapkričio 4 d. žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija nurodo, jog vyras ir moteris, sulaukę santuokinio amžiaus, turi teisę tuoktis ir kurti šeimą pagal naudojimąsi šia teise reguliuojančius valstybės įstatymus.⁸ Kanonų teisės kodekso 1058 kanone taip pat yra numatyta, jog santuoką gali sudaryti kiekvienas asmuo, kuriam to nedraudžia teisė.⁹

Iki 2001 birželio 30 d. Lietuvoje galiojusiame Santuokos ir šeimos kodekse¹⁰ santuokos sąvoka nebuvo apibrėžta, tačiau mokslininkai bandė pateikti santuokos sąvokos apibrėžimą, atspindintį tuo laikotarpiu galiojančias nuostatas. Pranas Dičius nurodė, kad santuoka – tai vyro ir moters sąjunga, sudaryta tam tikros formos aktu.¹¹ Pranas Rasimavičius, apibūdindamas santuokos sąvoką pagal tarybinę šeimos teisę nurodė, kad tai yra moters ir vyro savanoriška bei lygiateisė

⁶ Загоровский А.И. Курс семейного права. Москва. Зерцало, 2003. С. 5.

⁷ 1948 m. gruodžio 10 d. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. Valstybės žinios, 2006-06-17, Nr. 68-2497.

⁸ 1950 m. lapkričio 4 d. žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Valstybės žinios, 2000-11-10, Nr. 96-3016.

⁹ Kodeks prawa kanonicznego <http://archidiecezja.lodz.pl/prawo.html>, prisijungimo laikas: 2008-12-01.

¹⁰ Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodeksas. Vilnius. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos leidykla, 1990.

¹¹ Dičius P. Santuoka ir šeima tarybų Lietuvoje. Vilnius: Mintis, 1974. P. 7.

sąjunga, sudaryta nustatyta tvarka ir laikantis įstatymų reikalaujamų sąlygų, siekiant sukurti šeimą, asmenines ir turtines teises bei pareigas, gimdyti vaikus ir juos auklėti komunistinės moralės principais.¹²

Įstatymiškai santuokos sąvoka yra apibrėžta galiojančiame Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse.¹³ Šio teisės akto 3.7 straipsnio 1 dalyje yra nurodyta, kad santuoka yra įstatymų nustatyta tvarka įformintas savanoriškas vyro ir moters susitarimas sukurti šeimos teisinius santykius. Šio straipsnio 2 dalyje numatyta, kad vyras ir moteris, įstatymų nustatyta tvarka įregistravę santuoką, yra sutuoktiniai. Civiliniame kodekse yra pasirinktas toks santuokos apibrėžimo būdas, kai definicijoje įtvirtinami tam tikri santuokos požymiai, kurie kartu yra ir jos sudarymo sąlygos (skirtinga sutuoktinių lytis, savanoriškumas, santuokos tikslas). Toks apibrėžimas yra iš dalies nekonkretus. I. Kudinavičiūtė, kritikuodama šį apibrėžimą pabrėžia, jog jame aiškiai nenurodyta, kokia tvarka turi būti įformintas savanoriškas vyro ir moters susitarimas sukurti teisinius šeimos santykius ir kokių įstatymų nustatytomis sąlygomis bei tvarka vyras ir moteris turi būti įregistravę santuoką.¹⁴

Lenkijoje laikomasi pozicijos, kad neįmanoma pateikti išsamaus santuokos apibrėžimo, todėl Lenkijos Respublikos šeimos ir globos kodekse jis nėra įtvirtintas. Apsiribojama tik santuokos sudarymo sąlygų aprašymu. Šio kodekso 1 straipsnio 1 dalis numato, kad santuoka laikoma sudaryta, kai vyras ir moteris tuo pačiu laiku dalyvaujantys civilinės metrikacijos įstaigos vedėjui pareiškia, kad sukuria santuokinius ryšius. Šio straipsnio 2 dalyje numatyta, kad santuoka taip pat yra sudaryta, kai vyras ir moteris, sudarydami santuoką remiantis bažnyčios ar kitų konfesinių sąjungų vidaus normomis, dvasininko akivaizdoje išreiškia valią tuo pat metu sudaryti santuoką, kuriai bus taikoma Lenkijos teisė ir vėliau civilinės metrikacijos vedėjas santuoką įtrauks į oficialų valstybės registrą. Kai yra įvykdytos aukščiau minimos sąlygos, santuoka laikoma sudaryta nuo valios sudaryti santuoką išreiškimo dvasininko akivaizdoje momento.¹⁵

Kanonų teisėje santuoka apibūdinama terminu „matrimonium“, susidedančiu iš dviejų lotyniškų žodžių: „mater“ - motina ir „munus - pareiga. Kitas pavadinimas - „coniugium“ - bendras darbas, našta. Modestinus, žymus III amžiaus Romos teisininkas, santuoką apibūdino kaip vyro ir moters sąjungą, kuri sukuriama visam gyvenimui, o šios sąjungos pasekmė - naudojimasis dieviškomis ir žmoniškomis teisėmis.¹⁶

Yra įvairių nuomonių dėl santuokos kilmės. Apibendrinant, galima išskirti dvi teorijas. XIX a. evoliucionistai teigia, kad santuoka yra ilgo permainų proceso pasekmė, kurio metu nuo

¹² Rasimavičius P. Tarybinė šeimos teisė. Vilnius „Mintis“ 1981. P. 64-65.

¹³ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas// Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

¹⁴ Kudinavičiūtė I. Teisinis bažnytinių santuokų reglamentavimas ir apskaita// Justitia 2003, Nr. 3-4. P. 48.

¹⁵ Kodeks rodzinny i opiekuńczy z dnia 25 lutego 1964, Dz.U. z 1964 roku, Nr 9, poz. 59.

¹⁶ Gajda P.-M. Prawo małżeńskie Kościoła Katolickiego. BIBLOS, Tarnów 2000, S. 23.

vieno vyro santuokos su keliomis moterimis (daugpatystės, poliginijos) bei vienos moters santuokos su keliais vyrais (daugvyrystės, poliandrijos) buvo pereita prie monogaminių santuokų. Monogamija tapo viena iš vyraujančių santuokos ir šeimos formų, vienintele galima ir būtina civilizuotos visuomenės sąlyga, užtikrinanti šeimos pastovumą bei efektyvų jos funkcionavimą.¹⁷ Tačiau yra dar viena kryptis, kuri teigia (o tai patvirtina ir etnografiniai tyrimai), kad monogaminė santuoka buvo kažkas pirmų ir kad tik per įvairių rūšių iškraipymus ji įgavo laikui bėgant poligamijos ar poliandrijos formą. Šio požiūrio santuokų atžvilgiu laikosi ir katalikų socialinis mokslas. Jis nurodo prigimtinę teisę kaip šaltinį, iš kurio išplaukia santuoka.¹⁸

Santuokos samprata Katalikų Bažnyčios požiūriu pateikiama Kanonų teisės kodekso 1055 kanone, kur teigiama, kad santuokinė sutartis, kuria vyras ir moteris visam gyvenimui sudaro bendrą sąjungą, savo prigimtimi yra skirta sutuoktinių gerovei bei vaikų gimdymui ir auklėjimui. Jai tarp pakrikštytųjų, Viešpats Kristus suteikė sakramento kilnumą. Todėl tarp pakrikštytųjų, negali būti galiojančios santuokinės sutarties, kuri tuo pačiu nebūtų sakramentas.¹⁹ Sakramentas (lot. sacramentum – priesaika, įsipareigojimas) – ritualinis veiksmas, turintis suteikti Dievo malonę.²⁰ Taigi, krikščionių bažnytinės santuokos negalima atskirti nuo sakramento, kiekviena kanonų nustatyta tvarka sudaryta santuoka tuo pat metu yra ir sakramentu.

Iš aukščiau pateikto bažnytinės santuokos apibrėžimo matome, kad jos tikslai yra sutuoktinių gerovė ir vaikų gimdymas bei auklėjimas. Šie tikslai yra tarpusavyje susiję. Sutuoktinių gerovė yra gero vaikų auklėjimo sąlyga, o vaikų gimdymas ir auklėjimas yra taip pat didelė sutuoktinių gerovė.

Bažnyčios požiūris į santuoką yra dvejopas: realistinis ir idealistinis. Realistiniu požiūriu, santuoka – šios žemės dalykas, idealistiniu požiūriu, santuoka yra antgamtinis reiškinys, o ne vien tik sutuoktinių valstybės, Bažnyčios reikalas. Bažnyčiai neužtenka nurodyti, kad vyro ir moters santuoka yra sąjunga, susijusi su vaikais, kraujo ryšiu, gyvenimu po vienu stogu, bendromis santaupomis ir kt. Sutuoktiniai sudaro vienybę, kurios pagrindas yra daug gilesnis nei juridinė ar ekonominė sutartis; jų vienybės šaltinis, pagrindinis šeimą formuojantis ir ją palaikantis veiksnys, pagrindinė vertybė yra meilė.²¹ Pasak krikščionių, santuoka yra grindžiama dieviškąja ideja, kurią atspindi ir kurios link krypsta. Taip pat teigiama, kad sakramentinė

¹⁷ Kudinavičiūtė - Michailovienė I. Šeimos teisės normų, nustatančių monogamiją, interpretavimo ypatumai ir jų pažeidimo pasekmės // Jurisprudencija 2005/71(63).

¹⁸ Gajda P.-M. Prawo małżeńskie Kościoła Katolickiego. BIBLOS, Tarnów 2000, S. 24.

¹⁹ Kodeks prawa kanonicznego <http://archidiecezja.lodz.pl/prawo.html>, prisijungimo laikas: 2008-12-01.

²⁰ <http://www.parafiabrzoza.pl.pl/pytaniabierznowanie.pdf>, prisijungimo laikas: 2009-01-30.

²¹ Maksvytis S. Vienumo ir neišardomumo reikšmė krikščionių santuokoje (vertinant kan. 1056 požiūriu). SOTER religijos mokslo žurnalas. 28 (56) 2008. P. 114.

santuoka yra nuostabos vertas, pasigėrėjimą ir šventą baimę keliantis slėpinys. Jos galimybės glūdi ne vien žmogiškuosiuose, bet ir dieviškuosiuose ištekliuose.²²

Viena iš teologinių nuostatų, skelbiamų katalikų bažnyčios, kuri tapo kanonų teisės kodekso teisės norma, yra santuokos neišardomumas. Katalikų bažnyčia santuoką laiko neišardomu ryšiu, kurį negali nutraukti jokia žmonių valdžia. Kanonų teisės kodekse numatyta, kas esminės santuokos savybės yra vienumas ir neišardomumas, kurios sakramento dėka krikščioniškoje santuokoje įgyja ypatingą tvirtumą. Santuokinei sutarčiai, kuria vyras ir moteris tarpusavyje sudaro visą gyvenimą trunkantį bendravimą, savo prigimtimi skirtą sutuoktinių gerovei bei palikuonių gimdymui ir auklėjimui, pakrikštytųjų atžvilgiu Viešpats Kristus suteikė sakramento kilnumą. Kanonų teisės kodekso 1141 kanone numatyta, kad tikros ir panaudotos²³ santuokos negali išardyti jokia žmogiška galia, išskyrus mirtį²⁴. Taigi, katalikui santuoka nėra vien tik sutartis, bet viso gyvenimo sąjunga, skirta sutuoktinių gėriui bei vaikų gimdymui ir auklėjimui.

Katalikų santuoka turi esminę struktūrą, kuri konkretizuojasi dviem fundamentaliomis savybėmis - vienumu ir neišardomumu. *Vienumą* sudaro vieno vyro ir vienos moters sąjunga (monogamija). Atmetama abiejų formų poligamija: poliandrija (daugiau nei vieno vyro sąjunga su viena moterimi) ir poliginija (daugiau nei vienos moters sąjunga su vienu vyru). Vienumas Vakarų įstatymuose yra traktuojamas kaip ištikimybė, arba vienintelis ryšys. Ši esminė santuokos savybė galiojo romėnų ir germanų teisėje. Iš šių teisinių įstatų, kurie turėjo daug įtakos moderniesiems Europos įstatymams, vienumo savybę perėmė visi Vakarų civiliniai įstatymai.²⁵ Simas Maksvytis nurodo, jog civilinėje teisėje vienumo koncepcija apima:

1. Draudimą su negaliojimo išlyga sudaryti kitą santuoką;
2. Požiūrį, kad „vedęs“ du kartus yra bigamiškas;
3. Draudimą svetimauti;
4. Beveik visuose civiliniuose įstatymuose svetimavimo laikymą nusižengimu, kuris yra baudžiamas atitinkamu baudžiamuoju įstatymu;
5. Požiūrį, kad svetimavimas yra pakankama priežastis įstatymiškam išskyrimui, nebent nekaltoji šalis svetimavimą dovanoja.²⁶

²² Ulevičius B. Santuoka sudievinimo teologijos kontekste. SOTER religijos mokslo žurnalas. 23 (51) 2007. P. 65.

²³ 1061 kanono 1 paragrafas nurodo, kad galiojanti pakrikštytųjų santuoka vadinama tikrai *tikra*, jei nebuvo panaudota; *tikra* ir *panaudota*, jei sutuoktiniai tarpusavyje žmogišku būdu atliko aktą, savyje tinkamą palikuonių gimdymui, į kurį santuoka kreipiamą pagal savo prigimtį ir kurio dėka sutuoktiniai tampa vienu kūnu. To paties kanono 2 paragrafas - jei po santuokos sudarymo sutuoktiniai gyveno kartu, daroma prielaida, kad jie santuoka pasinaudojo, kol nebus įrodyta priešingai.

²⁴ Kodeks prawa kanonicznego <http://archidiecezja.lodz.pl/prawo.html>, prisijungimo laikas: 2008-12-01

²⁵ Maksvytis S. Vienumo ir neišardomumo reikšmė krikščionių santuokoje (vertinant kan. 1056 požiūriu). SOTER religijos mokslo žurnalas. 28 (56) 2008. P. 120.

²⁶ Ten pat. P. 120.

Neišardomumas reiškia nesibaigiantį ryšį, kuris trunka visą gyvenimą, todėl jis tiesiogiai prieštarauja skyryboms. Skyrybos prieštarauja prigimtiniam įstatymui, kadangi šis teigia santuokos neišardomumą. Bažnytinės santuokos neišardomumą plačiau aptarsime kalbėdami apie bažnytinės santuokos pabaigą.

1.2. Bažnytinės ir civilinės santuokos santykis

Santuokai sudaryti valstybė nustato tam tikrą formą. Yra žinomos dvi pagrindinės santuokos sudarymo formos: religinė ir civilinė. Civilinė santuoka gali būti obligatorinė (privaloma), fakultatyvi (alternatyvi) arba eventuali (galima tam tikromis aplinkybėmis).²⁷

Civilinė santuoka yra privaloma, jei valstybės teisės aktuose yra numatyta, kad galioja tik santuoka, sudaryta remiantis valstybiniais teisės aktais, dalyvaujant kompetentingiems valstybės atstovams. Bažnytinė santuoka yra laikoma religiniu, kultūriniu, bet ne teisiniu įvykiu.

Civilinė santuoka yra fakultatyvi, jei valstybė numato galimybę sudaryti santuoką, sukeliančią civilines pasekmes tiek valstybinėse institucijose, tiek bažnyčioje.

Esant eventualiai civilinei santuokai, valstybė leidžia sudaryti civilinę santuoką tik tiems asmenims, kurie negali sudaryti santuokos dėl kliūčių, numatytų kanonų teisėje arba tiems, kurie nepriklauso jokiai valstybės pripažintai religinei bendruomenei.²⁸

Tiek Lietuvos, tiek Lenkijos istorijoje būta laikotarpių, kai buvo privaloma arba tik civilinė santuokos sudarymo forma, arba tik bažnytinė. Apie tai bus kalbama sekančiame poskyryje. Šiuo metu tiek Lietuvoje, tiek Lenkijoje galioja alternatyvi santuokos sudarymo forma. Esant šio darbo 2 skyriuje aptartoms sąlygoms, abiejose valstybėse bažnytinė santuoka sukelia tokias pat teises pasekmes kaip ir civilinė santuoka.

Civilinė santuoka nėra sakramentas. Katalikų Bažnyčia nurodo, kad krikščionys, sudarę tik civilinę santuoką, neturi teisės gyventi santuokinį gyvenimą. Kad galėtų naudotis sutuoktinių teisėmis, jie privalo priimti Santuokos sakramentą.²⁹ Katalikai, sudarę tik civilinę santuoką ir gyvenantys santuokinį gyvenimą, neturi teisės naudotis Atgailos sakramentu, negali priimti šventos Komunijos, negali būti krikšto tėvais. Nuodėmių atleidimą gali gauti tik priėmę Santuokos sakramentą arba pažadėję nutraukti nuodėmingą gyvenimą. Tačiau kanonų teisė jiems nedraudžiama lankyti bažnyčios, dalyvauti šventosiose mišiose, melstis, esant mirties pavojui - šauktis kunigo.

Norint pagal kanonų teisę įteisinti sudarytą civilinę santuoką, abu sutuoktiniai turi kreiptis į kunigą. Jei vienas iš sutuoktinių griežtai atsisako tuoktis bažnyčioje, kitas sutuoktinis

²⁷ Dziwisz S., Glemp J. i in. Encyklopedia katolicka. Tom XI. Lublin 2006, S. 1100.

²⁸ Gajda P.-M. Prawo małżeńskie Kościoła Katolickiego. BIBLOS, Tarnów 2000, S. 45.

²⁹ Rinkevičiūtė L. Katekizmas jaunavedžiams. Ardor. Marijampolė, 1996, P. 12.

gali prašyti kunigą tarpininkauti, kad vietos vyskupas leistų santuoką įteisinti be antros pusės sutikimo. Tam būtinos sąlygos: egzistuojanti civilinė santuoka, moralinis tikrumas, kad sutuoktinis neišsiskirs, nebuvimas kliūčių, kurios sakramentinę santuoką darytų negaliojančia. Minėtu būdu įteisinus santuoką, to pageidavęs sutuoktinis gali naudotis Bažnyčios teikiamais sakramentais ir visais kitais religiniais patarnavimais.³⁰ Kaip matome, šiuo atveju, Katalikų Bažnyčiai yra svarbi ir civilinė santuoka. Taip pat svarbu pabrėžti, kad Katalikų Bažnyčia nedraudžia sudaryti civilinės santuokos, ypač kai kalba eina apie civilinių pasekmių atsiradimą valstybinės teisės atžvilgiu. Tokią išvadą galima padaryti iš Kanonų teisės kodekso 1059 kanono, kuris skelbia, kad katalikų santuoka (...) tvarkoma remiantis ne vien dieviškąja, bet taip pat ir kanonų teise, išlaikant civilinės valdžios kompetenciją grynai civilinių minėtos santuokos pasekmių atžvilgiu.³¹

Kanonų teisės kodekse paminėta santuokinė sutartis skiriasi nuo kitų sutarčių, nes:

1. Gali būti sudaryta tik tarp vieno vyro ir vienos moters;
2. Jos turinys ir esminės sąlygos yra apibrėžtos prigimtinės teisės, taigi negali būti laisvai šalių nustatomos;
3. Negali būti laisvai nutraukta šalims susitarus;
4. Turi sakralinį pobūdį.³²

1.3. Bažnytinės santuokos statusas skirtingais istorijos laikotarpiais

Kaip jau šio darbo įvade minėta, bažnytinės santuokos statusas įvairiais Lietuvos valstybės istorijos laikotarpiais buvo skirtingas.

Lietuvos teisės istorijos analizė rodo tai, kad santuokos institutas evoliucionavo atsižvelgiant į tai, kokį vaidmenį vaidino religija visuomeniniame gyvenime bei į tuo metu esančias politines sąlygas. Religinė santuokos reikšmė buvo neatsiejama nuo šio instituto, kol Bažnyčia vaidino aktyvų vaidmenį valstybės valdymo procese. Vienais pirmųjų Lietuvos teritorijoje santuoką reglamentavusių teisės aktų laikytini prūsų šaltiniai, o būtent 1249 m. Christburgo sutartis, sudaryta tarp Vokiečių ordino ir nukariautų baltų genčių. Šiame dokumente nurodyta, kad giminytė ir paveldėjimas buvo galimi tik esant bažnytinei santuokai.³³ Tai gali būti aiškinama tuo, kad vokiečių ordinas nešė į pagoniškas žemes krikščionybę.

Vėliau, religinga Lenkijos Karalystė darė Lietuvos Didžiąjai Kunigaikštystei ypač didelę įtaką. Katalikų Bažnyčia vaidino vieną svarbiausių vaidmenų valstybės valdyme ir visuomenės

³⁰ Rinkevičiūtė L. Katekizmas jaunavedžiams. Ardor. Marijampolė, 1996, P. 12.

³¹ Kodeks prawa kanonicznego <http://archidiecezja.lodz.pl/prawo.html>, prisijungimo laikas: 2008-12-01.

³² Gajda P.-M. Prawo małżeńskie Kościoła Katolickiego. BIBLOS, Tarnów 2000, S. 26.

³³ Teisinių institutų raida Lietuvoje XIV-XIX / [redakcinė kolegija: P. Dičius (redkolegijos pirmininkas), Vilnius, 1981, P. 81.

gyvenime. Todėl visuose trijuose Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Statutuose randame nuostatą, kad santuoka buvo įforminama bažnyčioje pagal kanonų teisę bei jog ji galėjo būti panaikinta tik tai bažnytinio teismo pagal kanonų teisę.³⁴

Lietuva buvo Rusijos imperijos sudėtyje nuo trečiojo Abiejų Tautų Respublikos padalijimo iki Pirmojo pasaulinio karo. XVIII pabaigoje didesnė Lietuvos dalis buvo prijungta prie Rusijos imperijos, o Užnemunė – prie Prūsijos. Lietuvą prijungus prie Rusijos imperijos, Lietuvoje ir Rusijos imperijoje galiojo obligatorinė santuokos sudarymo forma.³⁵

Tarpukario Nepriklausomos Lietuvos konstitucijose (1922, 1928, 1938 m.) sąžinės laisvė buvo garantuota, nes kanoninė santuoka buvo privaloma tik tikintiesiems. Lietuvoje deklaratyvios civilinės jungtuvės Lietuvos piliečiams buvo leistos, bet nebuvo civilinės metrikacijos, nebuvo įstatymo, tad civilinės jungtuvės galėjo būti tik fakultatyvios, konfesinė (kanoninė) santuokos forma išliko privaloma visiems piliečiams.³⁶ Iki 1940 m. rugpjūčio 15 d. bažnytinė santuoka buvo pripažįstama ir sukėlė teisinės pasekmes be jokių papildomų registracijų.³⁷

Privaloma civilinė metrikacija Lietuvoje įvesta tik sovietmečiu, tačiau jos įgyvendinimas nebuvo toks paprastas. Reikėjo iš konfesinės visuomenės pereiti prie pilietinės (ir dar sovietinės), todėl jis buvo nenatūralus, drastiškas. Buvo imtasi visų priemonių: įstatymų, ideologinių ir konstruktyvių praktinių veiksmų.³⁸ Sovietų sąjungai okupavus Lietuvą, bažnyčia buvo atskirta nuo valstybės. Nuo 1940 m. rugpjūčio 15 d. iki 1992 m. lapkričio 2 d. buvo pripažįstama ir sutuoktinių asmenines ir turtines teises bei pareigas sukūrė tik santuoka, sudaryta civilinės metrikacijos organuose. Lietuvos TSR iki 1940 m. rugpjūčio 15 d. pagal religines apeigas sudarytos santuokos prilygintos registruotoms santuokoms civilinės metrikacijos organuose.³⁹ 1969 m. Santuokos ir šeimos kodekso⁴⁰ 11 straipsnis numatė, kad santuoka sudaroma valstybiniuose civilinės metrikacijos organuose. To paties teisės akto 174 straipsnyje buvo išvardinti Civilinės būklės aktus registruojantys organai: civilinės būklės aktus miestuose ir rajonų centruose registruoja rajonų, miestų, miestų rajonų Liaudies deputatų tarybos vykdomųjų komitetų civilinės metrikacijos skyriai, miestuose, kuriuose nėra civilinės metrikacijos skyrių - miestų Liaudies deputatų tarybų vykdomieji komitetai, o gyvenvietėse ir kaimo vietovėse -

³⁴ Vansevičius S. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valstybiniai-teisiniai institutai. Vilnius. 1981. P. 73.

³⁵ Teisinių institutų raida Lietuvoje XIV-XIX [redakcinė kolegija: P. Dičius (redkolegijos pirmininkas), Vilnius. 1981, P. 104.

³⁶ Šidiškienė I. Institucinės santuokos apeigos: socialinės tvarkos įteisinimas Lietuvoje XIX a. II pusėje – XXI a. Pradžioje. LITUANISTICA. 2006. T. 68. Nr. 4. P. 89.

³⁷ Majūtė V. Bažnytinė santuoka Lietuvoje: pripažinimas ir teisinės pasekmės// Notariatas. Nr. 5/2008. P. 23.

³⁸ Šidiškienė I. Institucinės santuokos apeigos: socialinės tvarkos įteisinimas Lietuvoje XIX a. II pusėje – XXI a. Pradžioje. LITUANISTICA. 2006. T. 68. Nr. 4. P. 89.

³⁹ Lietuvos TSR santuokos ir šeimos kodekso komentaras. Vilnius „Mintis“, 1985, P. 21.

⁴⁰ Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodeksas. Vilnius. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos leidykla, 1990.

gyvenviečių ir apylinkių Liaudies deputatų tarybų vykdomieji komitetai. Jeigu santuoka būtų įregistruota kituose organuose arba sudaryta pagal religines apeigas, nors ir būtų išduoti tam tikri dokumentai, tokia santuoka būtų negaliojanti ir jokių teisinių padarinių ją sudariusiems bei tretiesiems asmenims iš jos neatsirastų.⁴¹ Santuokos ir šeimos kodekso 12 straipsnio 2 dalis numatė, kad sutuoktinių teises ir pareigas sukuria tik santuoka, sudaryta valstybiniuose civilinės metrikacijos organuose bei kad šios teisės ir pareigos atsiranda nuo santuokos įregistravimo civilinės metrikacijos organuose laiko.⁴²

Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba 1990 m. birželio 12 d. Katalikų Bažnyčios padėties Lietuvoje restitucijos aktu paskelbė, kad valstybė pripažįsta Bažnyčios teisę vidaus gyvenime tvarkytis savarankiškai, pagal Kanonų teisės normas⁴³.

1992 m. lapkričio 2 d. įsigaliojusios Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnyje numatyta, kad valstybė pripažįsta ir bažnytinę santuokos registraciją.⁴⁴ Įsigaliojus šiai Konstitucijos nuostatai, nebuvo nei pakeistos, nei panaikintos galiojusio Santuokos ir šeimos kodekso nuostatos, kad yra pripažįstama ir sutuoktinių teises ir pareigas sukuria tikta santuoka, sudaryta valstybiniuose civilinės metrikacijos organuose. Šią teisės normų koliziją išsprendė Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 1994 m. balandžio 21 d. nutarime ši institucija pripažino minėtas Šeimos ir santuokos kodekso nuostatas prieštaraujančiomis Konstitucijai. Konstitucinis Teismas išaiškino, kad Konstitucijos 38 straipsnio ketvirtosios dalies nuostata, kad "Valstybė pripažįsta ir bažnytinę santuokos registraciją", negali būti taikoma įteisinti bažnytinei santuokai, sudarytai iki Konstitucijos įsigaliojimo, t.y. iki 1992 m. lapkričio 2 d., ši Konstitucijos nuostata pripažįsta bažnytinę santuokos registraciją tik po minėtos datos. Jeigu iki 1992 m. lapkričio 2 d. santuoka nebuvo įregistruota valstybinėse civilinės metrikacijos įstaigose, kaip tai buvo nustatyta Santuokos ir šeimos kodekso normose, tai ji netapo juridiniu faktu ir nesukėlė jokių teisinių pasekmių, nes pagal anksčiau galiojusius įstatymus jų negalėjo sukelti. Kitaip tariant, Konstitucinis Teismas patvirtino, kad Konstitucija atgal negalioja.⁴⁵ Taigi, Konstitucijos nuostata, kurioje numatyta, jog valstybė pripažįsta ir bažnytinę santuokos registraciją, įsigaliojo kartu su Konstitucija ir grįžtamosios galios neturi.

Konstitucinis Teismas taip pat nurodė, jog Santuokos ir šeimos kodeksas buvo priimtas tuo metu, kai buvo pripažįstama tik valstybinė santuokos registracija, todėl jame ir kalbama tik apie civilinės metrikacijos įstaigas. Galiojanti Lietuvos Respublikos Konstitucija taip pat

⁴¹ Rasimavičius P. Tarybinė šeimos teisė. Vilnius „Mintis“ 1981, P. 65.

⁴² Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodeksas. Vilnius. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos leidykla, 1990.

⁴³ Katalikų Bažnyčios padėties Lietuvoje restitucijos aktas. 1990 m. birželio 12 d. Nr.I-283.

⁴⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucija// Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

⁴⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. balandžio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodekso 6 straipsnio antrosios dalies, 11 straipsnio ir 12 straipsnio antrosios dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“// Valstybės žinios, 1994-04-27, Nr. 31-562.

pripažįsta valstybinę santuokos registraciją, todėl Santuokos ir šeimos kodekso norma, nustatanti vieną iš įstaigų, kurios vykdo šią registraciją, neprieštarauja Konstitucijai. Bažnytinės santuokos registracijos nepaminėjimą įstatyme Konstitucinis Teismas įvertintino kaip teisės spragą. Minimame Konstitucinio Teismo nutarime taip pat pažymėta, jog pagal tuo metu galiojusią laikiną bažnytinių santuokų oficialios apskaitos tvarką, bažnytinė santuoka dar turi būti perregistruojama civilinės metrikacijos skyriuje, bet ši perregistraciją turėtų būti vertinama tik kaip laikina oficiali santuokų apskaita, bet ne santuokos registracijos teisinis faktas. Ne perregistracija, o santuokos registracija (valstybinė ar bažnytinė) yra santuokos teisinių santykių ir su jais susijusių teisių ir pareigų pradžia. Taip pat buvo nurodyta, kad tokią bažnytinės santuokos registracijos apskaitos tvarką galima vertinti tik kaip laikiną priemonę, nes valstybė įstatymu turėtų nustatyti aiškia ir nuolatinę bažnytinės santuokos registracijos oficialios apskaitos, šios santuokos pagrindu atsiradusių teisinių pasekmių realizavimo, ginčų dėl jų sprendimo tvarką.

I. Kudinavičiūtės–Michailovienės nuomone, Konstitucinis Teismas bažnytinės santuokos perregistravimą vertino kaip oficialią santuokos apskaitą ir neatsižvelgė į tai, kad valstybės pripažinimas bažnytinės santuokos reiškia ne ką nors kitą, o tai, kad nereikalaujama vėliau ją perregistruoti civilinės metrikacijos skyriuje. Monografijos „Santuokos sąlygos ir jų vykdymas“ autorė teigia, kad apskaita turėtų būti suprantama kaip atskiro santuokų registro įvedimas siekiant išvengti monogamijos principo pažeidimo registruojant ir valstybinę, ir bažnytinę santuoką.⁴⁶ I. Kudinavičiūtė–Michailovienė taip pat mano, kad Konstitucijoje nustatytas teisinis reguliavimas leidžia teigti, kad valstybė privalo be jokių išlygų pripažinti bažnytinę santuoką, jeigu ji įregistruota laikantis bažnyčios (konfesijų), nustatytos tvarkos.⁴⁷

Laikina bažnytinių santuokų apskaitos tvarka buvo nustatyta 1993 m. vasario 26 d. pasirašytu Katalikų Bažnyčios vyskupų konferencijos, Teisingumo ministerijos ir civilinės metrikacijos įstaigų vadovų susitarimu, kuriam Vyriausybės vadovas pritarė 1994 m. kovo 13 d. rezoliucija. Pagal šį susitarimą, bažnytinė santuoka dar turėjo būti perregistruojama civilinės metrikacijos įstaigoje. Vėliau teisingumo ministro įsakymu patvirtintose Civilinės būklės aktų laikinosiose taisyklėse, galiojusiose nuo 1999 m. balandžio 1 d. iki 2001 m. liepos 12 d., numatyta, kad bažnytinė tvarka po 1992 m. lapkričio 2 d. sudarytos santuokos apskaitomos civilinės metrikacijos įstaigoje įrašant santuokos įrašą, kai to pageidauja susituokusieji, o santuokos pradžia yra laikoma bažnytiniame santuokos liudijime nurodyta data.⁴⁸ Šiuose taisyklėse buvo nustatyta, kad bažnytinė santuoka po 1992 m. lapkričio 2 d. civilinės metrikacijos įstaigoje apskaitoma tik jeigu:

⁴⁶ Kudinavičiūtė–Michailovienė I. Santuokos sąlygos ir jų vykdymas. Justitia. Vilnius 2006. P. 38.

⁴⁷ Ten pat, P 45.

⁴⁸ Majūtė V. Bažnytinė santuoka Lietuvoje: pripažinimas ir teisinės pasekmės// Notariatas. Nr. 5/2008. P. 24.

1. To pageidauja susituokę asmenys;
2. Ji sudaryta laikantis Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodekso reikalavimų;
3. Vienas iš sutuoktinių nėra miręs.⁴⁹

Kaip matome, šiuo laikotarpiu teisinis reglamentavimas imperatyviai neišpareigojo sutuoktinių bažnytinę santuoką perregistruoti civilinės metrikacijos įstaigoje. Teisingumo ministerija laikėsi nuomonės, kad bažnyčioje sudaryta santuoka, nepriklausomai nuo to, ar ji yra ar nėra įregistruota ar apskaityta civilinės metrikacijos įstaigoje, sukelia tas pačias pasekmes kaip ir civilinės metrikacijos įstaigoje įregistruota santuoka.⁵⁰

Šiuo laikotarpiu teismų praktikoje nebuvo vieningos nuomonės, ar santuokos perregistracija yra būtina sąlyga tam, kad valstybė pripažintų bažnytinę santuoką. Pavyzdžiui, 2000 m. balandžio 19 d. nutartyje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė, kad nuo bažnytinės santuokos registracijos dienos atsiranda sutuoktinių teisės ir pareigos, nors ši santuoka ir nebuvo perregistruota civilinės metrikacijos organuose ir kad apygardos teismo nutarties motyvas, kad Lietuvoje pripažįstama tik valstybiniuose civilinės metrikacijos organuose sudaryta ar įregistruota santuoka, yra neteisingas, nes prieštarauja Konstitucijos 38 str. 4 dalies nuostatai, kad valstybė pripažįsta ir bažnytinę santuokos registraciją.⁵¹ Kitose Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bylose bažnytinės santuokos perregistravimas yra laikomas būtinu. Pavyzdžiui, 2001 m. birželio 19 d. nutartyje teisėjų kolegija konstatavo, kad Konstitucijos 38 straipsnio 4 dalies (valstybė pripažįsta ir bažnytinę santuokos registraciją) nuostata taikoma tik santuokoms, sudarytoms bažnytine tvarka po 1992 m. lapkričio 2 d. ir apskaitytoms civilinės metrikacijos įstaigoje.⁵² Galiausiai teismų praktikoje įsitvirtino pozicija, kad tam, kad bažnytinė santuoka būtų pripažinta valstybės, ji turi būti įtraukta į apskaitą. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija 2005 m. vasario 28 d. nutartyje pažymėjo, jog nuostata, kad sutuoktinių teisės ir pareigos atsiranda nuo bažnytinės santuokos registravimo dienos, sietina su įstatymuose nustatytų reikalavimų dėl bažnytinės santuokos registravimo įtraukimo į oficialią ir viešą apskaitą tvarkos įvykdymu. Tik valstybės teisės aktuose nustatyta tvarka įregistravę santuoką vyras ir moteris tampa sutuoktiniais.⁵³

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat sprendė dėl teisinių pasekmių atsiradimo momento. 2005 m. gruodžio 6 d. šio teismo nutartyje⁵⁴ nustatyta, kad bylos šalys 1994 m. birželio 11 d. sudarė bažnytinę santuoką, įrašas apie tai Civilinės metrikacijos skyriuje santuokos

⁴⁹ Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 1999 m. kovo 26 d. įsakymas Nr. 65 „Dėl Civilinės būklės aktu registravimo laikinųjų taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 1999-03-31, Nr. 29-840.

⁵⁰ Majūtė V. Bažnytinė santuoka Lietuvoje: pripažinimas ir teisinės pasekmės// Notariatas. Nr. 5/2008. P. 24.

⁵¹ 2000 m. balandžio 19 d. LAT nutartis Nr. 3K-3-462/2000.

⁵² 2001 m. birželio 19 d. LAT nutartis Nr. 3K-7-430/2001.

⁵³ 2005 m. vasario 28 d. LAT nutartis Nr. 3K-3-107/2005.

⁵⁴ 2005 m. gruodžio 6 d. LAT nutartis Nr. 3K-7-563/2005

metrikų knygoje įrašytas ir santuokos liudijimas išduotas 1996 m. liepos 17 d. Taigi bažnytinė santuoka buvo sudaryta ir civilinės metrikacijos įstaigoje įtraukta į apskaitą po Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo ir iki naujojo Lietuvos Respublikos civilinio kodekso įsigaliojimo. Byloje kilo teisės taikymo problema dėl šiuo laikotarpiu sudarytos santuokos teisinių pasekmių atsiradimo momento, t.y. ar santuoka laikytina sudaryta nuo santuokos sudarymo bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka, ar nuo šios santuokos įtraukimo į apskaitą civilinės metrikacijos įstaigoje. Santuokos sudarymo momento nustatymas šioje byloje buvo svarbus sprendžiant dėl sutuoktinių turto teisinio režimo. Išplėstinė teisėjų kolegija pažymėjo, kad Civilinio kodekso 3.24, 3.25, 3.304 straipsniuose nustatytos normos dėl bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka sudarytų santuokų oficialios apskaitos taikomos toms santuokoms, kurios sudaromos įsigaliojus šiam kodeksui (Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo 21 straipsnio 1 dalis), o santuokos bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka sudarytos įsigaliojus 1992 m. Konstitucijai, tačiau iki įsigaliojant 2000 m. Civiliniam kodeksui, apskaitomos remiantis specialiu Vyriausybės ir religinių organizacijų susitarimu (to paties straipsnio 2 dalis). Teismas nusprendė, kad šalių santuoka laikoma sudaryta nuo tos dienos, kai įtraukta į apskaitą civilinės metrikacijos įstaigoje.

Remiantis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo 21 straipsnio 2 dalimi, nuo Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo iki Civilinio kodekso įsigaliojimo bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka sudarytų santuokų registravimo duomenis religinės bendruomenės ir bendrijos perduoda civilinės metrikacijos įstaigoms Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir religinių organizacijų nustatyta tvarka.⁵⁵ Tokio susitarimo kol kas nėra, todėl duomenys apie šiuo laikotarpiu sudarytas bažnytines santuokas valstybei nežinomi, išskyrus tuos atvejus, kai patys sutuoktiniai kreipėsi į civilinės metrikacijos įstaigą.

Lenkijoje iki 1772 metų valstybinė teisė pripažino sakralinę krikščionių santuokos pobūdį. 1406 metais bajorų suvažiavime Piotrkove buvo nustatyta, kad visi ginčai, susiję su santuoka, turi būti sprendžiami bažnytinių teismų. Karalius Zigmuntas Augustas 1564 m. priėmė dekretą „Tametsi“, kuris numatė privalomą bažnytinę santuokos sudarymo formą. Po Lenkijos padalijimo galiojo mišri santuokų sistema. Iš esmės laikytasi bažnytinės santuokos sudarymo formos, bet valstybinė teisė reglamentavo beveik visus su santuoka bei jos pasekmėmis susijusius klausimus. Nuo 1946 m. sausio 1 d. civilinės santuokos sudarymas tapo privalomas, tačiau buvo leistos papildomai ir religinės santuokos sudarymo apeigos. Bet 1958 m. gruodžio 2

⁵⁵ Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas// Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

d. įstatymas, grasindamas baudžiamąja atsakomybe, uždraudė bažnyčių atstovams laiminti bažnytines santuokas, jei asmenys nepateikdavo civilinės santuokos liudijimo.⁵⁶

Lenkija 1993 m. liepos 28 d. pasirašė konkordatą su Šventuoju Sostu,⁵⁷ kuris buvo ratifikuotas tik 1998 m. balandžio 25 d. Nuo 1998 m. lapkričio 15 d. buvo įvesta nauja bažnytinės santuokos sudarymo forma su civilinėmis teisinėmis pasekmėmis.⁵⁸ Pažymėtina, kad bažnytinės santuokos registracijos valstybinis pripažinimas Lenkijoje, priešingai nei Lietuvoje, nėra konstitucinė nuostata. Po konkordato ratifikavimo buvo pakeista nemažai teisės aktų, tame tarpe ir Šeimos ir globos kodeksas. Kaip matome, nuo konkordato pasirašymo iki jo ratifikavimo praėjo beveik penkeri metai. Daug teisininkų buvo prieš aukščiau minimo teisės akto ratifikavimą. Jų nuomone, jis nebuvo suderintas su konstitucija. Pavyzdžiui, Ryszard Zajęc teigia, kad konkordatas riboja Lenkijos suverenitetą, prieštarauja Konstitucijos nuostatai, kad bažnyčia yra atskirta nuo valstybės.⁵⁹ Kadangi ratifikavus konkordatą reikėjo pakeisti nemažai teisės aktų, profesorius Leszek Wiśniewski padarė išvadą, kad ne konkordato nuostatos yra interpretuojamos remiantis Lenkijos teise, o atvirkščiai – Lenkijos teisė turi prisitaikyti prie konkordato nuostatų. Šiame akte taip pat yra minimas kanonų nustatyta tvarka sudarytos santuokos neišardomumas. Konkordato 10 straipsnio 2 dalis numato, jog pasirengimas kanonų nustatyta tvarka santuokos sudarymui apima asmenų mokymą apie kanonų nustatyta tvarka sudarytos santuokos *neišardomumą* ir apie Lenkijos Respublikos teisės nuostatas, susijusias su santuokos teisinėmis pasekmėmis. Taigi, šiai nuostatai dėl santuokos neišardomumo yra suteikiamas valstybinės teisės normos statusas.⁶⁰ Kokia pat išvadą galima padaryti išanalizavus Šventojo Sosto ir Lietuvos Respublikos sutarties dėl santykių tarp Katalikų Bažnyčios ir Valstybės teisinių aspektų⁶¹ 13 straipsnio 3 dalį. Joje taip pat numatyta, jog pasiruošimas kanoninei santuokai apima būsimųjų sutuoktinių supažindinimą su Bažnyčios mokymu apie santuokos sakramento kilnumą, jos vienumą bei *neišardomumą*, bei su civilinėmis santuokos pasekmėmis, numatytais Lietuvos Respublikos įstatymuose.

I. Kudinavičiūtė – Michailovienė, nagrinėdama Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnio nuostatą, kad valstybė pripažįsta ir bažnytinę santuokos registraciją, nurodo, kad galima diskutuoti, ar ji atitinka valstybės ir bažnyčios *atskyrimo* principo turinį. Jos nuomone,

⁵⁶ Gajda P.-M. Prawo małżeńskie Kościoła Katolickiego. BIBLOS, Tarnów 2000, S. 46.

⁵⁷ Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską, podpisany 28 lipca 1993 r., Dz. U. 1998, Nr 51, poz. 318.

⁵⁸ Gajda P.-M. Prawo małżeńskie Kościoła Katolickiego. BIBLOS, Tarnów 2000, S. 47.

⁵⁹ Ryszard M. Zajęc. Konkordatowi – Nie. <http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,1342>, prisijungimo laikas: 2009-05-30.

⁶⁰ Wiśniewski L. Kwestia zgodności Konkordatu z Konstytucją. <http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,3039>, prisijungimo laikas: 2009-05-30.

⁶¹ Šventojo Sosto ir Lietuvos Respublikos sutartis dėl santykių tarp Katalikų Bažnyčios ir Valstybės teisinių aspektų. // Valstybės žinios. 2000-08-09 Nr.67-2022.

vadovaujantis šia nuostata, kanonų teisė praktiškai tampa sudėtine pasaulietinės teisės dalimi.⁶² Tačiau Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2000 m. birželio 13 d. nutarime kalba apie konstitucinį valstybės ir bažnyčios *atskirumo*, o ne atskyrimo principą, kuris yra Lietuvos valstybės, jos institucijų ir jų veiklos pasaulietškumo pamatas.⁶³ Gediminas Mesonis nurodo, kad Konstitucinis Teismas, pavartodamas „atskirumo“ terminą, tarytum norėjo pabrėžti šios ir „atskyrimo“ sąvokų turinio netapatumą. Jurisprudencijoje sąvokos „atskirumas“ turinys yra suvokiamas kur kas „švelniau“ nei valstybės ir bažnyčios atskyrimo principo teorijos idealai.⁶⁴ Tomas Blinstrubis taip pat teigia, jog, sąvoka „atskirumas“ šiuo atveju reiškia, kad valstybinė valdžia ir bažnytinė valdžia yra atskiros (netapačios), jog tarp valstybės ir bažnyčios kaip teisės subjektų yra skirtumas o sąvoka „atskyrimas“ pabrėžiamas radikalus (griežtas) valstybės ir bažnyčios egzistavimas skyrium. Jo nuomone, būtent sąvoka „atskirumas“ šios konstitucinės nuostatos atveju ir reikštų dviejų skirtingų nuolatinių teisinių santykių dalyvių – valstybės ir bažnyčios – bendradarbiavimą, sugyvenimą.⁶⁵ Taigi, kaip matome, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo suformuluotas valstybės ir bažnyčios atskyrimo principas parodo, kad tradicinių religinių bendruomenių vaidmuo formuojantis Lietuvos valstybingumui buvo ypatingas ir kad jos nėra taip atskirtos nuo valstybės, jog neturėtų teisės įvairiai reikštis viešojoje erdvėje.

Buvęs Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo teisėjas Konradas Hesse yra pasakęs, kad valstybė yra „neutrali pasaulėžiūrinė, bet ne vertybinė požiūriu“, o tos vertybės pirmiausia yra konstitucinių vertybių sistema. Kaip nurodo T. Blinstrubis, kelios iš tokių konstitucinių vertybių yra ir tradicinių Lietuvoje bažnyčių bei religinių organizacijų ir kitų bažnyčių bei religinių organizacijų pripažinimas, bažnytinių santuokų registracijos pripažinimas, religijos laisvė ir kitos. Visa tai dera su pasaulietinės valstybės principu tik atsižvelgiant į pačios Konstitucijos vientisumą. Valstybės įsipareigojimas dėl religinio neutralumo nėra absoliutus, valstybinio pripažinimo arba privilegijuoto statuso suteikimas religinėms bendruomenėms valstybėje dera su jos religiniu neutralumu, valstybės pasaulietškumas turi būti suprantamas tik atsižvelgiant į platų valstybės ir bažnyčios paritetinį bendradarbiavimą.⁶⁶

Kaip matome iš pateiktos istorinės apžvalgos, tiek Lietuvoje, tiek Lenkijoje įvairiais istorijos laikotarpiais bažnytinė santuoka turėjo nevienodą statusą teisės atžvilgiu. Ilgainiui

⁶² Kudinavičiūtė-Michailovienė I. Santuokos sąlygos ir jų vykdymas. Justitia. Vilnius 2006. P. 45.

⁶³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 1 straipsnio 5 punkto, 10 straipsnio 3 ir 4 dalių, 15 straipsnio 1 dalies, 20 straipsnio, 21 straipsnio 2 punkto, 32 straipsnio 2 dalies, 34 straipsnio 2, 3 ir 4 dalių, 35 straipsnio 2 ir 5 punktų, 37 straipsnio 2 punkto ir 38 straipsnio 2 ir 3 punktų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2000, Nr. 49-1424.

⁶⁴ Mesonis, G. Kai kurie konstituciniai valstybės ir bažnyčios santykių aspektai. Konstitucinė jurisprudencija. 2008, 2(10). P. 115.

⁶⁵ Blinstrubis T. Pasaulietinės valstybės principas. Socialinių mokslų studijos. 2010, Nr. 2 (6). P. 148.

⁶⁶ Ten pat. P. 150.

abiejose valstybėse buvo įtvirtintos nuostatos, kad įvykdžius tam tikras sąlygas bažnytinė santuoka sukelia ir civilines pasekmes. Lietuvoje tai buvo padaryta anksčiau - 1992 m. lapkričio 2 d. įsigaliojus Lietuvos Respublikos Konstitucijai, o kartu ir jos nuostatai, kad valstybė pripažįsta ir bažnytinę santuokos registraciją. Lenkijoje tai įvyko po konkordato su Šventuoju Sostu ratifikavimo ir atitinkamų pataisų teisės aktuose padarymo 1998 m. lapkričio 15 d., t.y. 6 metais vėliau nei Lietuvoje. Bažnytinės santuokos registracijos teisinis pripažinimas Lenkijoje nėra konstitucinė nuostata.

2. BAŽNYTINĖS SANTUOKOS PRIPAŽINIMO SĄLYGOS IR JŲ VYKDYMAS

2.1. Bažnytinės santuokos pripažinimo sąlygų teisinis reglamentavimas

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pažymėjo, kad bažnytinės santuokos pripažinimas nėra absoliutus.⁶⁷ Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse yra nustatytos šios bažnytinės santuokos pripažinimo sąlygos:

1. Nebuvo pažeistos imperatyvios kodekso nuostatos dėl homoseksualių porų santuokų draudimo, santuokos savanoriškumo, santuokinio amžiaus, sutuoktinių veiksnio ir poligamijos bei kraujomaišos draudimo;

2. Santuoka buvo sudaryta pagal Lietuvos Respublikoje įregistruotų ir valstybės pripažintų religinių organizacijų kanonų nustatytą procedūrą;

3. Santuokos sudarymas bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka buvo įtrauktas į apskaitą civilinės metrikacijos įstaigoje civilinio kodekso nustatyta tvarka.

Kaip jau minėta, Lenkijos šeimos ir globos kodekso 1 straipsnio 2 dalis numato, kad santuoka taip pat yra sudaryta, kai vyras ir moteris, sudarydami santuoką remiantis bažnyčios ar kitų konfesinių sąjungų vidaus normomis, dvasininko akivaizdoje išreiškia valią tuo pat metu sudaryti santuoką, kuriai bus taikoma Lenkijos teisė ir vėliau civilinės metrikacijos vedėjas santuoką įtrauks į oficialų valstybės registrą. Šios nuostatos galioja, jei yra ratifikuota tarptautinė sutartis arba yra priimtas įstatymas, reglamentuojantis santykius tarp valstybės ir bažnyčios arba religinės bendruomenės, kurie numato tokių pat teisinių pasekmių atsiradimo galimybę kaip ir civilinės metrikacijos įstaigoje sudaryta santuoka. Kai yra įvykdytos aukščiau minimos sąlygos, santuoka laikoma sudaryta nuo valios sudaryti santuoką išreiškimo dvasininko akivaizdoje momento.

Taigi, bažnytinės santuokos pripažinimo sąlygos Lenkijoje yra šios:

1. Tarp norinčių sudaryti santuoką asmenų nėra kliūčių, numatytų Lenkijos teisėje;

2. Šios nuostatos galioja, jei yra ratifikuota tarptautinė sutartis arba yra priimtas įstatymas, reglamentuojantis santykius tarp valstybės ir bažnyčios arba religinės bendruomenės, kurie numato tokių pat teisinių pasekmių atsiradimo galimybę kaip ir civilinės metrikacijos įstaigoje sudaryta santuoka. Sudarydami santuoką, asmenys dvasininkui pateikia pareiškimą, kuriame yra išreikšta valia, kad jie nori teisinių santuokos pasekmių;

3. Santuokos sudarymas buvo įrašytas civilinės būklės aktuose pagal pranešimą, perduotą civilinės metrikacijos įstaigai penkių dienų bėgyje nuo santuokos sudarymo.

⁶⁷ 2005 vasario 28 d. LAT nutartis Nr. 3K-3-107/2005.

Toliau, remiantis aukščiau minėtomis Lietuvos bei Lenkijos teisėje galiojančiomis nuostatomis, bus nagrinėjamos bažnytinės santuokos pripažinimo sąlygos, kurioms esant, bažnytinė santuoka sukelia tokias pat teises pasekmes, kaip ir santuokos sudarymas civilinės metrikacijos įstaigoje. Kadangi asmenys, norintys sudaryti bažnytinę santuoką su civilinėmis pasekmėmis turi laikytis ne tik pasaulietinėje, bet ir bažnytinėje teisėje numatytų santuokos sudarymo sąlygų, trumpai aptarsime ir Kanonų teisės kodekse numatytas santuokos sudarymo sąlygas.

2.2. Neprieštaravimas teisės aktų normoms

Tiek Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse, tiek Lenkijos Respublikos šeimos ir globos kodekse yra numatyta, kad viena iš bažnytinės santuokos pripažinimo sąlygų – tai, kad tarp būsimų sutuoktinių nėra kliūčių, numatytų teisės aktuose. Abiejų valstybių teisėje yra numatyta, kad:

1. *Santuoką leidžiama sudaryti tik su skirtingos lyties asmeniu* (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.12 straipsnis; Lenkijos Respublikos šeimos ir globos kodekse atskiro straipsnio, numatančio draudimą tuoktis tos pačios lyties asmenims nėra, bet keliuose straipsniuose (1 straipsnio 1, 2, 4 dalys, 7 straipsnio 2 dalis ir kt.), numatančiuose santuokos sudarymo procedūrą nurodoma, kad ją sudaro *vyras ir moteris*). Šis reikalavimas grindžiamas moralinėmis bei tradicinėmis pažiūromis į šeimą, kadangi viena iš pagrindinių jos funkcijų yra reprodukcinė. Asmens lytis yra biologinis kriterijus ir nustatoma jam gimstant. Todėl teisės literatūroje buvo teigiama, kad siekiant nustatyti, ar būsimieji sutuoktiniai yra skirtingų lyčių asmenys, reikia vadovautis ta asmens lytimi, kurios jis buvo gimdamas. Vėlesnis lyties pakeitimas medicininio būdu nėra pagrindas tokiam asmeniui leisti tuoktis su tos pačios lyties, kurios jis buvo gimdamas, asmeniu. Tačiau šį požiūrį paneigė Europos žmogaus teisių teismas 2002 m. liepos 11 d. sprendimais, priimtais byloje *Goodwin v. The United Kingdom* ir *I. V. The United Kingdom*.⁶⁸ Byloje *Goodwin v. The United Kingdom* teismas nurodė, kad teisė turėtų sekti paskui mokslo raidą ir socialinius pokyčius. *Goodwin* lyties pakeitimas buvo legalus, jį padarė valstybinė sveikatos tarnyba, o jei valstybė sutiko gydyti ir operuoti transseksualą, tai būtų nelogiška nepripažinti šios operacijos teisinių pasekmių.

Skirtinga būsimų sutuoktinių lytis, kaip santuokos sudarymo sąlyga, Lietuvos Respublikos teisėje buvo išskirta ir įtvirtinta gana neseniai – 1992 metų Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir 2001 Civiliniame kodekse. Anksčiau galiojusiuose įstatymuose šio santuokos sudarymo reikalavimo nebuvo. Iki tol visuomenėje vyravo nuomonė, kad santuoka galima tik

⁶⁸ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeimos teisė. Justitia. Vilnius 2002, P.48.

tarp vyro ir moters, todėl ši santuokos galiojimo sąlyga atrodo savaime suprantama. Kanonų teisės kodeksas reikalauja, kad santuoką gali sudaryti tik skirtingos lyties asmenys, nurodo pateikdamas santuokos apibrėžimą 1055 kanone: Santuokinei sutarčiai, kuria vyras ir moteris tarpusavyje sudaro visą gyvenimą trunkantį bendravimą, savo prigimtimi skirtą sutuoktinių gerovei bei palikuonių gimdymui ir auklėjimui, pakrikštytųjų atžvilgiu Viešpats Kristus suteikė sakramento kilnumą.⁶⁹

Taigi, tos pačios lyties asmenų sudaryta santuoka prieštarautų ne tik Lietuvos ir Lenkijos teisės normoms, bet ir Kanonų teisės kodekso nuostatom.

Katalikų Bažnyčia nepripažįsta lyties pakeitimo operacijų. Jas vadina žmogaus luošinimu. Komentuodamas 2003 m. birželio 4 d. įstatymo dėl lyties pakeitimo projektą, Vilniaus arkivyskupas metropolitas, kardinolas Audrys Juozas Bačkis apgailestavo, kad valdžios institucijos vis dažniau daro žingsnius, ne stiprinančius šeimą, o ją silpninančius. Jo nuomone, žmogaus lyties iš esmės pakeisti neįmanoma. Chirurginės operacijos būdu pakeičiami tik išoriniai dalykai, o esminiai, prigimties dalykai lieka.⁷⁰ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.27 straipsnio 1 dalis nurodo, kad nesusituokęs pilnametis asmuo turi teisę medicininio būdu pakeisti savo lytį, jeigu tai mediciniškai įmanoma. Toks asmens prašymas turi būti išreikštas raštu. To paties straipsnio 2 dalyje numatyta, kad lyties pakeitimo sąlygas ir tvarką nustato įstatymai. Kol kas toks įstatymas nėra priimtas. Lenkijoje lyties pakeitimas yra galimas tik dviem atvejais – kai asmeniui yra diagnozuotas transseksualizmas arba interseksualumas (hermafroditizmas).⁷¹

Taigi, iš to, kas aukščiau pasakyta, galima padaryti išvadą, kad asmuo, pakeitęs lytį, valstybės atžvilgiu būtų pripažįstamas vienokios lyties, o Katalikų Bažnyčios – kitokios. Toks žmogus, norėdamas sudaryti santuoką, susidurtų su kliūtimis. Pavyzdžiui, moteris, pakeitusi lytį į vyriškąją, galėtų sudaryti civilinę santuoką su moterimi. Norėdama sudaryti santuoką bažnyčioje, galėtų joje tuoktis tik su vyru. Lietuvoje tokia bažnytinė santuoka negalėtų būti pripažinta pagal civilinius įstatymus. Lenkijoje būtų vėl kitokie niuansai. Šios valstybės Šeimos ir globos kodekse yra nustatyta, jog asmenims, kurie nori sudaryti santuoką kanonų nustatyta tvarka, civilinės metrikacijos įstaigos vedėjas išduoda liudijimą (jo pavyzdys yra pateikiamas šio darbo priede Nr. 1), kuriame nurodoma, kad nėra jokių kliūčių santuokos sudarymui (apie tai bus išsamiau kalbama kitoje darbo dalyje). Remiantis šiuo liudijimu, nėra kliūčių sudaryti bažnytinę

⁶⁹ Kodeks prawa kanonicznego <http://archidiecezja.lodz.pl/prawo.html>, prisijungimo laikas: 2008-12-01.

⁷⁰ Lietuvos vyskupai - apie visuomenines ir Bažnyčios aktualijas. XXI amžius. Krikščioniškos minties, kultūros ir visuomenės laikraštis. Nr. 44 (1148). http://www.xxiamzius.lt/archyvas/xxiamzius/20030606/orae_04.html, prisijungimo laikas: 2009-05-03.

⁷¹ Francja: transseksualizm to nie choroba. TVN24, SA/Rynek Zdrowia. 17-02-2010.

<http://www.rynekzdrowia.pl/Psychiatria/Francja-transseksualizm-to-nie-choroba-,15691,16.html>, prisijungimo laikas: 2010-08-10.

santuoką, bet paaiškėjus, kad lytis buvo pakeista, Bažnyčios atstovas tokios santuokos neturėtų laiminti.

2. *Santuoka yra sudaroma laisva vyro ir moters valia, be grasinimo, prievartos ir apgaulės* (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.13 straipsnis; Lenkijos Respublikos šeimos ir globos kodekso 15¹ straipsnis). Šis reikalavimas yra grindžiamas asmens laisvės principu, įtvirtintu Lietuvos Respublikos Konstitucijos 20 ir 38 straipsniuose ir Lenkijos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnyje, kadangi žmogus tik laisva valia sprendžia, su kuo ir kokius susitarimus (įskaitant ir santuokos sudarymą) jam sudaryti. Vadinasi tam, kad santuoka galėtų ją sudarantis asmuo būtinai turi suvokti tikrąją savo veiksmų prasmę. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaro autoriai nurodo, kad santuokos savanoriškumas gali būti pažeidžiamas dėl objektyvų išorinių priežasčių, t. y. kai asmuo, visiškai suvokiantis tikrąją savo veiksmų prasmę, yra priverčiamas sudaryti santuoką dėl išorinių jėgų poveikio (pvz. santuoka gali būti sudaryta dėl grasinimo, kai asmeniui ar jo artimiesiems giminaičiams grasinama fiziniu smurtu, dėl faktinės prievartos, t. y. kai fizinis smurtas iš tikrųjų vartojamas). Santuoka taip pat gali būti sudaryta apgaule, t. y. kai nuo kitos šalies nuslepiamos aplinkybės, kurias žinodama ji nesudarytų santuokos (pvz. asmuo veikia svetima pavarde, nuslepia kliūtis sudaryti santuoką ir panašiai). Taip pat santuokos savanoriškumo principas gali būti pažeidžiamas dėl santuoką sudariusio asmens subjektyvaus gebėjimo suvokti tikrąją savo veiksmų prasmę ar dėl suklydimo.⁷²

Kanonų teisės kodekse taip pat yra nuostatų, kalbančių apie laisvą besituokiančių asmenų valią. Šio kodekso 1103 kanone numatyta, jog negalioja santuoka, sudaryta iš prievartos ar išoriškai sukeltos didelės baimės, net ir neturint tam intencijos, jei, siekiant iš jos išsivaduoti, šalis buvo priversta rinktis santuoką, o 1089 kanone - negalima sudaryti galiojančios santuokos tarp vyro ir pagrobto arba sulaikyto, siekiant su ja sudaryti santuoką moters, nebent moteris, atskyrus ją nuo pagrobėjo ir apgyvendinus saugioje ir laisvoje vietoje, savanoriškai pasirinktų santuoką. Remiantis pateiktomis nuostatomis darytina išvada, kad ir kanonų teisei taip pat yra labai svarbi būsimų sutuoktinių laisva valia, grasinimo prievartos bei apgaulės nebuvimas.

3. *Santuoką leidžiama sudaryti asmenims, kurie santuokos sudarymo dieną yra ne jaunesni nei aštuoniolikos metų* (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.14 straipsnio 1 dalis; Lenkijos Respublikos šeimos ir globos kodekso 10 straipsnio 1 dalis). Tai yra bendra taisyklė, numatyta tiek Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse, tiek Lenkijos Respublikos šeimos ir globos kodekse. Skiriasi šios taisyklės išimtys. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.14 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad norinčio tuoktis, tačiau neturinčio aštuoniolikos metų asmens prašymu teismas supaprastinto proceso tvarka turi teisę sumažinti tokio asmens santuokinį

⁷² Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeimos teisė. Justitia. Vilnius 2002, P. 49.

amžių, bet ne daugiau kaip dvejomis metais. To paties straipsnio 3 dalyje nurodyta, kad nėštumo atveju teismas gali leisti tuoktis asmeniui, nesulaukusiam šešiolikos metų. Tuo tarpu Lenkijos Respublikos šeimos ir globos kodekso 10 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad dėl svarbių priežasčių globos teismas gali leisti tuoktis moteriai, kuriai sukako šešiolika metų, o iš bylos aplinkybių matosi, kad santuokos sudarymas atitiks sukurtos šeimos gerovę.

Santuokinis amžius siejamas su pilnametystę dėl moralinių, medicininių bei teisinių priežasčių. Sulaukęs 18 metų, asmuo tampa pilnametis, t. y. įgyja visišką civilinį veiksnumą (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.5 str. 1 d., Lenkijos Respublikos civilinio kodekso 10 str. 1 d.⁷³).

Abiejų valstybių teisės aktai nurodo tik minimalų santuokinį amžių. Maksimalus amžius, iki kurio būtų leidžiama sudaryti santuoką, nėra nustatytas. Taip pat nėra nustatyta jokių besituokiančiųjų amžiaus skirtumo ribojimų.

Kanonų teisės kodekso 1083 kanone numatyta, jog santuokos negali sudaryti vyras, nesulaukęs pilnų šešiolikos metų ir moteris, nesulaukusi pilnų keturiolikos metų. Atsižvelgiant į tokį ankstyvą šiame kodekse numatytą santuokinį amžių, kiekvieno krašto vyskupų konferencijoms palikta teisė nustatyti kitą amžiaus ribą, kurios yra laikomasi vietos teritorijoje, paprastai pagal tos valstybės civilinius įstatymus. Remdamasi šiuo kanonu, Lietuvos Vyskupų konferencija 1996 lapkričio 12 d. nutarime dėl pasirengimo santuokos sakramentui programos nustatė, kad bažnytinę santuoką Lietuvoje leidžiama sudaryti asmenims, sulaukusiems 18 metų amžiaus.⁷⁴ Lenkijoje, Vyskupų Konferencija vyrams ir moterims taip pat yra nustačiusi 18 metų amžiaus ribą.⁷⁵ Kaip matome, kanonų teisė atsižvelgia ne tik į tai, jog santuoka reikalauja ypatingo psichologinio ir fizinio pasiruošimo, bet ir į pasaulietinės teisės aktus, reglamentuojančius santuokinį amžių.

4. *Santuoką gali sudaryti tik veiksnus asmuo* (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.15 straipsnis; Lenkijos Respublikos šeimos ir globos kodekso 11 straipsnio 1 dalis, 12 straipsnio 1 dalis). Veiksnumas apibūdinamas kaip asmens psichinis, fizinis ar socialinis gebėjimas vykdyti tam tikras pareigas ir jų pagrindu įgyti arba garantuoti tam tikras subjektines teises. Veiksnumas siejamas su asmens amžiumi ir psichikos būkle.⁷⁶ Neveiksnus asmuo negali išreikšti savo valios, todėl jo sudaryta santuoka taip pat prieštarautų santuokos savanoriškumo principui. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.15 str. 1 dalis numato, kad asmuo, įsiteisėjusiu teismo sprendimu pripažintas neveiksniumi, negali sudaryti santuokos. Lietuvoje nėra

⁷³ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz. U. z dnia 18 maja 1964 r.).

⁷⁴ 1996 lapkričio 12 d. Lietuvos Vyskupų Konferencijos nutarimas dėl pasirengimo santuokos sakramentui programos // Bažnyčios žinios, 1996 lapkričio 25 d., Nr. 22.

⁷⁵ Instrukcja dla duszpasterzy dotycząca małżeństwa konkordatowego. Biuletyn KAI z 13.11.1998 r., Nr. 3.

⁷⁶ Vaišvila A. Teisės teorija. Justitia. Vilnius 2004, P. 414.

kliūtis sudaryti santuoką asmens psichikos liga ar jo pripažinimas ribotai veiksniumi.⁷⁷ Lenkijoje klausimas dėl psichikos liga sergančių ir ribojai veiksmių asmenų santuokos yra reguliuojamas kitaip. Lenkijos Respublikos šeimos ir globos kodekso 12 str. 1 dalyje yra numatyta, jog negali sudaryti santuokos asmuo, sergantis psichine liga ar turintis protinę negalę. Tačiau jeigu sveikatos ar proto būklė nekelia pavojaus santuokai ir būsimiems palikuoniams ir asmuo nėra pripažintas neveiksniumi, teismas gali jam leisti sudaryti santuoką.

Panaši nuostata yra numatyta ir Kanonų teisės kodekso 1095 kanone. Jame kalbama, jog negali sudaryti santuokos asmenys, neturintys pakankamų protinių galių, sunkiai suvokiantys esmines santuokos teises ir pareigas, kaip abipusiai duodamas ir priimamas bei asmenys, kurie dėl psichinio pobūdžio priežasčių negali prisiimti esminių santuokos pareigų.⁷⁸

5. *Draudžiama pažeisti monogamijos principą.* (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.16 straipsnis; Lenkijos Respublikos šeimos ir globos kodekso 13 straipsnio 1 dalis). Sudaręs santuoką ir jos įstatymų nustatyta tvarka nenutraukęs, asmuo negali sudaryti kitos santuokos. Lietuvoje šis draudimas taip pat taikomas asmenims, įregistravusiems partnerystę. Tačiau Lietuvos Respublikos civilinio kodekso XV skyriaus normos dėl bendro gyvenimo neįregistravus santuokos išgalios tik nuo įstatymo, reglamentuojančio partnerystės įregistravimo tvarką, išgaliojimo momento.⁷⁹ Lenkijos įstatymuose partnerystės institutas nėra numatytas. Katalikų kanonų teisėje taip pat galioja monogamijos principas, negalima turėti daugiau nei vieną sutuoktinį vienu metu. Vieną kartą vedęs asmuo negali sudaryti antrosios santuokos, kol gyvas pirmasis sutuoktinis ir galioja pirmosios santuokos ryšys. 1085 kanonas tvirtina, kad santuoką neteisėtai sudarytų tas, kas yra saistomas ankstesnės, net ir nepanaudotos, santuokos. Net jei ankstesnė santuoka dėl kokios nors priežasties tampa negaliojanti ar nutraukta, neleidžiama sudaryti naujos, kol pirmoji nebus teisiškai ir su tikrumu įrodyta negaliojanti ir nebus nutraukta. K. Meilius ir R. Žilinskaitė teigia, jog tokia kliūtis galioja net nekrikštytų asmenų sudarytai civilinei santuokai. Vis dėlto ši kliūtis nesaisto katalikų, sudariusių tik civilinę santuoką, nes civilinės jungtuvės nesukuria šios kliūties (nebent taip būtų vengiama pažeisti monogamijos principą). Tada galiotų 1071 kanone numatyta nuostata, teigianti, kad, jei nėra būtinybės, be vietos ordinaro leidimo, niekas neturi asistuoti santuokai to, kuris yra saistomas prigimtinių, iš ankstesnio santuokinio ryšio atsiradusių pareigų kitai šaliai ar vaikams.⁸⁰

6. *Draudžiama tuoktis artimiesiems giminaičiams.* (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.17 straipsnis; Lenkijos Respublikos šeimos ir globos kodekso 14 straipsnio 1 dalis, 15

⁷⁷ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeimos teisė. Justitia. Vilnius 2002, p.53.

⁷⁸ Kodeks prawa kanonicznego <http://archidiecezja.lodz.pl/prawo.html>, prisijungimo laikas: 2008-12-01.

⁷⁹ Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso patvirtinimo, išgaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas// Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

⁸⁰ Meilius K., Žilinskaitė R. Santuoką ardančios kliūtys kanonų teisėje. SOTER religijos mokslo žurnalas. 29 (53) 2009. P. 37.

straipsnio 1 dalis). Giminytė – tai dviejų asmenų, kilusių iš to paties subjekto, dar vadinamo kamieniu, kraujo ryšiai. Kraujo giminių santuokos draudimas egzistavo nuo seniausių laikų, nors draudimo variantai skirdavosi. Įstatymų ir kultūriniai draudimai buvo grindžiami kraujomaišos tabu.⁸¹ Šis draudimas nustatytas vadovaujantis tiek moraliniais, tiek medicininiais kriterijais.

Lietuvos teisės aktuose yra numatytas draudimas tuoktis tėvams su vaikais, įtėviams su įvaikiais, seneliams su vaikaičiais, tikriems ir netikriems broliams su seserimis, pusbroliams su pusseserėmis, dėdėms su dukterėčiomis, tetoms su sūnėnais. Lenkijos Respublikos šeimos ir globos kodekso 14 straipsnio 1 dalis draudžia tuoktis tiesiosios linijos giminaičiams, broliams su seserimis, patėviams ir pamotėms su savo posūniais ir podukrom. To paties teisės akto 15 straipsnio 1 dalis draudžia sudaryti santuoką įtėviams su įvaikiais. Lenkijoje kliūtis sudaryti santuoka yra ir svainystė tiesiojoje linijoje, tačiau dėl svarbių priežasčių teismas svainiams gali duoti leidimą tuoktis. Svainystė išlieka ir pasibaigus santuokai (Lenkijos Respublikos šeimos ir globos kodekso 26 straipsnis). Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.136 straipsnio 1 dalyje pateikiamas svainystės apibrėžimas – tai santykis tarp vieno sutuoktinio ir antro sutuoktinio giminaičių (posūnio, podukros, patėvio, pamotės, uošvės, uošvio, žento, marčios ir t.t.) bei tarp abiejų sutuoktinių giminaičių (vyro brolio ar sesers ir žmonos brolio ar sesers, vyro tėvo ar motinos ir žmonos tėvo ar motinos ir t.t.). To paties straipsnio 2 dalyje nurodoma, kad svainystė teisinės pasekmės sukelia tik įstatymų numatytais atvejais. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, priešingai nei Lenkijos Respublikos šeimos ir globos kodeksas, nenumato, kad svainystė būtų kliūtis santuokos sudarymui.

Palyginimui apžvelgsime, kaip giminytės klausimas yra reguliuojamas bažnytinės teisės. Kanonų teisės kodekse⁸² giminytė skaičiuojama linijomis ir laipsniais. Tiesiojoje linijoje yra tiek laipsnių, kiek yra kartu, arba asmenų, atmetus kamieną. Šalutinėje linijoje yra tiek laipsnių, kiek yra asmenų abiejose linijose kartu, atmetus kamieną. Kanonų teisės kodekso 1091 kanonas numato, kad tiesiojoje giminytės linijoje yra niekinė santuoka tarp visų tiek legalių, tiek prigimtinių kylančios ir besileidžiančios linijos palikuonių. Šalutinėje linijoje santuoka yra niekinė iki ketvirtojo laipsnio imtinai. Niekuomet neleidžiama sudaryti santuoką esant bet kokiai abejonei dėl šalių giminytės tiesiojoje linijoje arba antrajame šalutinės linijos laipsnyje.

Kanonų teisės kodeksas taip pat pripažįsta ir giminytę pagal įstatymus. Šio kodekso 110 kanone nurodoma, kad pagal civilinės teisės normas įvaikinti vaikai prilyginami juos įvaikinusių asmenų vaikams. Negalima galiojančiai sudaryti santuokos tarp asmenų, susijusių iš įvaikinimo kylančia legalia giminytė tiesiojoje linijoje arba antrajame tiesiosios linijos laipsnyje (1094 kanonas). K. Meilius ir R. Žilinskaitė paaiškina, kad ši kliūtis galioja įtėviams ir įvaikiui,

⁸¹ Ten pat. P. 42.

⁸² Kodeks prawa kanonicznego <http://archidiecezja.lodz.pl/prawo.html>, prisijungimo laikas: 2008-12-01.

įvaikinusio asmens vaikams ir įvaikintojui, ji netaikoma įvaikinusio asmens sutuoktiniui, jei šis neįsivaikino.⁸³ Kliūtis grindžiama tuo, kad įvaikis tampa šeimos nariu, t.y. tėvių vaiku ir įvaikinusio asmens vaikų broliu.

Kanonų teisės kodekso 1092 kanone, kaip ir Lenkijos Respublikos šeimos ir globos kodekse kliūtis sudaryti santuoka yra svainystė tiesiojoje linijoje. 109 kanono 2 paragrafas nurodo, kad svainystė skaičiuojama tokiu būdu, kad vyro giminės yra žmonos svainiai toje pačioje linijoje bei tuo pačiu laipsniu, ir atvirkščiai. Negali sudaryti santuokos posūnis ir pamotė, patėvis ir podukra, uošvis ir marti. Kliūtis nesudaro siekiant sudaryti santuoką vyriui ir žmonos seseriai, žmonai ir vyro broliui, vieno sutuoktinio giminės taip pat nėra svainiai kito sutuoktinio giminėms. Ši kliūtis lieka ir mirus sutuoktiniui. Kaip aukščiau buvo kalbėta, tokia pat nuostata galioja ir Lenkijos teisėje.

Kaip matome, kliūtys, kurias anksčiau aptarėme, yra numatytos ne tik Lietuvos bei Lenkijos, bet ir kanonų teisėje. Tačiau yra kliūčių, numatytų vien tik kanonų teisės kodekse. Šių kliūčių buvimas netrukdo sudaryti civilinę santuoką.

Kanonų teisės kodeksas aukščiau minėtas kliūtis, dėl kurių negali būti sudaroma santuoka vadina ardančiomis. Sąvoka „ardanti“ kilusi iš žodžio *dirimere* (lot. naikinti, anuliuoti ar paversti ką nors negaliojančiu). Šių kliūčių šaltinis ir kilmė yra prigimtinė, arba dieviškoji teisė, ir bažnytinė teisė.⁸⁴ Šių kliūčių iš viso yra dvylika. Be aukščiau minėtų kliūčių (kaip matėme, jos turi panašumų su valstybiniuose teisės aktuose numatytais kliūtimis santuokos sudarymui), t.y. amžiaus trūkumo, tebesitęsiančio santuokinio ryšio, giminystės, svainystės, giminystės pagal įstatymus, yra numatyti ir lytinis nepajėgumas, kulto skirtumas, kunigystės (diakonato, vyskupystės) šventimai, vieši amžinieji skaistybės įžadai, sutuoktinio žmogžudystė, viešas nepadorumas.

Kanonų teisės kodekso 1084 kanono 1 paragrafas nurodo, kad išankstinis ir amžinas lytinis nepajėgumas tiek iš vyro, tiek iš moters pusės, absoliutus ar reliatyvus, pagal savo prigimtį santuoką daro niekine. Nevaisingumas nėra kliūtis santuokos sudarymui, nebent būtų galima pritaikyti 1098 kanoną, t.y. vienas sutuoktinis savo nevaisingumo faktą specialiai nuslėpė nuo kito sutuoktinio prieš sudarant santuoką. Šiuo atveju santuoka būtų negaliojanti ne dėl paties nevaisingumo fakto, o dėl šio sutuoktinio apgaulės. Nevaisingų asmenų santuoka yra galiojanti. Tai patvirtina ir tas dalykas, kad Katalikų Bažnyčia nedraudžia pagyvenusių žmonių santuokos, nors yra aišku, kad jie negalės susilaukti vaikų.

Kanonų teisės kodekse taip pat numatyta, kad negalioja santuoka tarp dviejų asmenų, kurių vienas yra pakrikštytas Katalikų Bažnyčioje arba į ją priimtas ir neatsiskyres nuo jos

⁸³ Meilius K., Žilinskaitė R. Santuoką ardančios kliūtys kanonų teisėje. SOTER religijos mokslo žurnalas. 29 (53) 2009. P. 44.

⁸⁴ Ten pat. P. 34.

formaliu aktu, ir nekrikštyto asmens. Tuokiantis krikštytam asmeniui su nekrikštytu, reikalinga bažnytinės vyresnybės dispensa.⁸⁵ Sudarant mišrią santuoką (tuokiasi katalikas su kitai krikščioniškai konfesijai priklausančiu asmeniu, pvz., protestantu ar pravoslavu), reikalingas bažnytinės vyresnybės leidimas.⁸⁶

Negali tuoktis katalikų dvasininkai: diakonai, kunigai, vyskupai. Atleidimas nuo celibato įsipareigojimų ir Šventimų kliūtis yra retas atvejis ir tai gali padaryti tik Apaštalų Sostas (1078 kanono 2 paragrafas). Minėti dvasininkai negali sudaryti ir civilinės santuokos (1394 kanono 1 paragrafas).

Neturi teisės tuoktis vienuolis ar vienuolė, padarę amžinuosius skaistybės įžadus. Išimtiniais atvejais gali būti duodama Apaštalų Sosto dispensa (1078 kanono 2 paragrafas). Pagal kanonų teisę, šie asmenys taip pat negali sudaryti civilinės santuokos. Lietuvos ir Lenkijos valstybinėje teisėje nėra numatyta, kad civilinės santuokos negali sudaryti diakonai, kunigai, vyskupai bei vienuoliai.

Jei asmuo, norėdamas susituokti su kitu asmeniu, nužudytų jo arba savo sutuoktinį, ar koku nors būdu prie to nužudymo prisidėtų, jo nauja santuoka būtų negaliojanti. Šią kliūtį gali dispensuoti tik Apaštalų Sostas (1078 kanono 2 paragrafas).

Kanonų teisės kodekse taip pat yra numatyta viešo padorumo kliūtis. Orumas ir viešas padorumas reikalauja, kad gyvenantys santuokinį gyvenimą netikroje santuokoje (konkubinate) nesusirištų santuokiniais ryšiais su kitos šalies artimaisiais, pvz., vyras negali vesti savo sugyventinės dukters. Ši kliūtis gali būti dispensuojama, jei nėra pagrįsto įtarimo, kad santuoka bus sudaroma su savo vaiku.⁸⁷

Kanonų teisės kodekso 1071 kanonas sako, jog jei nėra būtinybės be vietos Ordinaro leidimo niekas negali laiminti santuokos, kuri negali būti pripažinta arba sudaroma pagal civilinių įstatymų normas. Taigi, iš šios normos galima spręsti, kad Katalikų Bažnyčiai yra svarbi ir pasaulietinė teisė, tik ypatingais atvejais galima sudaryti bažnytinę santuoką, kuri neatitiktų civilinės teisės normų. Jei tokia santuoka vis dėlto būtų sudaryta, ji būtų galiojanti tik bažnytinės teisės atžvilgiu ir nesukeltų civilinių teisinių pasekmių. Lenkijoje nuo tokių santuokų bandoma apsisaugoti, šeimos ir globos kodekse numatant nuostatą, kad asmenims, kurie nori sudaryti santuoką kanonų nustatyta tvarka, civilinės metrikacijos įstaigos vedėjas išduoda liudijimą, kuriame nurodoma, jog nėra jokių kliūčių santuokos sudarymui. Lietuvos teisėje tokios normos nėra. Lietuvos Vyskupų konferencijos instrukcijoje dėl pasirengimo Santuokos

⁸⁵ Dispensa – atleidimas nuo privalomų bažnytinės teisės reikalavimų.

<http://www.zodynas.lt/tarptautiniu-zodziu/D/dispensa>, prisijungimo laikas: 2010-05-05

⁸⁶ Rimkevičiūtė L. Katekizmas jaunavedžiams. Ardor. Marijampolė, 1996, P. 23.

⁸⁷ Ten pat, P. 25.

sakramentui programos įgyvendinimo⁸⁸ yra tiktai numatyta, kad jei asmuo sudaro santuoką už savo parapijos ribų, turi pristatyti laisvo statuso pažymėjimą, išduotą klebono, pateikiamą šio darbo 2 priede.

2.3. Bažnytinės santuokos sudarymas pagal valstybės pripažintų religinių organizacijų nustatytą procedūrą

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 43 straipsnyje nustatyta, kad valstybė pripažįsta tradicines Lietuvoje bažnyčias bei religines organizacijas, o kitas bažnyčias ir religines organizacijas - jeigu jos turi atramą visuomenėje ir jų mokymas bei apeigos neprieštarauja įstatymui ir dorai. Bažnyčių bei kitų religinių organizacijų būklė valstybėje nustatoma susitarimu arba įstatymu. Bažnyčios bei religinės organizacijos laisvai tvarkosi pagal savus kanonus ir statutus.⁸⁹

Religija Lenkijoje šiuo metu vaidina nemažą vaidmenį. Tai matosi netgi paskaičius šios valstybės Konstitucijos preambulę, kurioje nurodoma, jog Lenkų Tauta, tikinti į Dievą kaip tiesos, teisingumo, grožio ir gėrio šaltinį (...), jausdama atsakomybę prieš Dievą arba pačių sąžinę, skelbia Žečpospolitos Lenkijos Konstituciją (...).“ Konstitucijos 25 straipsnyje numatyta, jog bažnyčios ir kitos religinės organizacijos yra lygiateisės. Santykius tarp Lenkijos Respublikos ir Katalikų Bažnyčios reglamentuoja tarptautinė sutartis, sudaryta tarp valstybės ir Šventojo Sosto. Santykius tarp Lenkijos Respublikos ir kitų religinių organizacijų reglamentuoja įstatymai, priimti sutarčių, sudarytų tarp Ministrų Tarybos ir tų organizacijų atstovų, pagrindu.⁹⁰

Abiejose Konstitucijose yra laiduojama tikėjimo laivė, kiekvienas žmogus gali pasirinkti jam labiau priimtina religiją, taip pat pakeisti savo pasirinkimą. Ir Lietuvoje, ir Lenkijoje nėra valstybinės religijos, taigi santykiai tarp valstybių ir religinių organizacijų turėtų būti grindžiami sutartimi. Šios abi šalys yra sudariusios sutartį tik su Katalikų Bažnyčia. Kaip aukščiau minėta, tai, jog yra pasirašytas konkordatas tarp Šventojo Sosto ir Lenkijos, atsispindi netgi Konstitucijoje. Nors toks konkordatas yra pasirašytas ir tarp Lietuvos ir Šventojo Sosto, tai mūsų valstybės Konstitucijoje nenurodoma.

Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse, kaip viena iš bažnytinės santuokos pripažinimo sąlygų, yra numatyta, jog santuoka turi būti sudaryta pagal *Lietuvos Respublikoje įregistruotų ir valstybės pripažintų religinių organizacijų* kanonų nustatytą procedūrą. Iš dalies panaši norma yra numatyta ir Lenkijos šeimos ir globos kodekse, kuriame sakoma, jog kanonų

⁸⁸ Lietuvos Vyskupų konferencijos instrukcija dėl pasirengimo Santuokos sakramentui įgyvendinimo // <http://lvk.lcn.lt/naujienos/>,78, prisijungimo laikas: 2008-12-02

⁸⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

⁹⁰ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997, w Dz.U. 1997, NR 78 poz. 483.

nustatyta tvarka sudaryta santuoka yra pripažįstama, kai ratifikuota tarptautinė sutartis arba priimtas įstatymas, reglamentuojantis santykius tarp bažnyčios ar kitos konfesinės sąjungos, numato tokių pat teisinių pasekmių, kurias sukelia santuokos sudarymas civilinės metrikacijos įstaigoje, atsiradimo galimybę.

Lietuvoje valstybės pripažintos religinės bendruomenės ar bendrijos statusas iš viso yra suteiktas vienuolikai Lietuvoje esančių religinių bendruomenių ir bendrijų. Pagal Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymo⁹¹ 5 straipsnį, valstybė pripažįsta devynias Lietuvos istorinio, dvasinio bei socialinio palikimo dalį sudarančias tradicines Lietuvoje egzistuojančias religines bendruomenes ir bendrijas:

1. Lotynų apeigų katalikų,
2. Graikų apeigų katalikų,
3. Evangelikų liuteronų,
4. Evangelikų reformatų,
5. Ortodoksų (stačiatikių),
6. Sentikių,
7. Judėjų,
8. musulmonų sunitų,
9. Karaimų.

Šių bendruomenių ir bendrijų pavadinimus konkretizuoja Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. gegužės 3 d. nutarimas Nr. 538 „Dėl pranešimo pagal Tarptautinę konvenciją dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo patvirtinimo“:

1. Lotynų apeigų katalikų bažnyčia Lietuvoje (lotynų apeigų katalikai),
2. Lietuvos stačiatikių arkivyskupija (stačiatikiai ortodoksai),
3. Lietuvos senoji pravoslavų Pamario cerkvė (sentikiai),
4. Lietuvos evangelikų liuteronų bažnyčia (evangelikai liuteronai),
5. Lietuvos evangelikų reformatų bažnyčia; Lietuvos evangelikų reformatų bažnyčios – Unitas Lithuaniae – sinodas (evangelikai reformatai),
6. Lietuvos žydų religinė bendrija, Vilniaus miesto žydų religinė bendruomenė „Chassidie Chabad Lubavitch“, Kauno žydų religinė bendruomenė (judėjai),
7. Lietuvos musulmonų sunitų dvasinis centras – Muftiatas (musulmonai sunitai),
8. Šv. Juozapato bazilijonų ordino Vilniaus vienuolynas (graikų apeigų katalikai – unitai),

⁹¹ Lietuvos Respublikos religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymas //Valstybės žinios, 1995, Nr. 89-1985.

9. Lietuvos karaimų religinė bendruomenė (karaimai).⁹²

Remiantis Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymo 6 straipsniu, kitos (netradicinės) religinės bendrijos gali būti valstybės pripažintos kaip Lietuvos istorinio, dvasinio ir socialinio palikimo dalis, jeigu jos palaikomos visuomenės ir jų mokymas bei apeigos neprieštaruja įstatymams ir dorai. Valstybės pripažinimas reiškia, kad valstybė palaiko religinių bendrijų dvasinį, kultūrinį ir socialinį palikimą. Valstybės pripažinimą suteikia Lietuvos Respublikos Seimas. Seimas, vadovaudamasis Lietuvos Respublikos religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymo 6 straipsniu, 2001 liepos 12 d. nutarimu „Dėl valstybės pripažinimo suteikimo Lietuvos evangelikų baptistų bendruomenių sąjungai,⁹³“ suteikė valstybės pripažintos religinės bendrijos statusą dar vienai religinei bendrijai - Lietuvos evangelikų baptistų bendruomenių sąjungai, o 2008 liepos 15 nutarimu „Dėl valstybės pripažinimo suteikimo Septintosios dienos adventistų bažnyčiai“⁹⁴ - Septintosios dienos adventistų bažnyčiai. Šiuo metu Seimo nariai yra pateikę Seimo nutarimo "Dėl valstybės pripažinimo suteikimo Lietuvos naujajai apaštalų bažnyčiai" projektą.⁹⁵

Taigi, Lietuvos valstybė pripažįsta devynias tradicines Lietuvos religines bendruomenes ir bendrijas ir dvi netradicines.

Nors Konstitucinis Teismas nurodė, kad santuokos registracija (valstybinė ar bažnytinė) yra santuokos teisinių santykių ir su jais susijusių teisių ir pareigų pradžia, pagal Lietuvos Respublikoje neįregistruotų ir valstybės nepripažintų religinių organizacijų kanonų nustatytą procedūrą sudaryta santuoka nebus apskaitoma.

Lenkijoje teisės aktų, reguliuojančių santykius tarp valstybės ir bažnyčios ar kitos konfesinės sąjungos yra daugiau. Kiekvienai oficialiai veikiančiai religinei bendruomenei ar bendrijai yra skirtas atskiras teisės aktas. Taip pat ši valstybė yra pasirašiusi konkordatą su Šventuoju Sostu, kuriame yra numatyta, kad kanonų nustatyta tvarka sudaryta santuoka, įvykdžius tam tikras sąlygas, sukelia pasekmes, numatytas Lenkijos teisėje. Kitų religinių bendruomenių ir bendrijų kanonų nustatyta tvarka sudarytos santuokos pripažinimas yra numatytas atskiruose įstatymuose. Jų yra net dvylika, tačiau kiekviename yra atkartojama ta pati teisės norma – santuoka, sudaryta atitinkamos religinės bendruomenės ar bendrijos (yra minimas pavadinimas) vidaus teisės nustatyta tvarka, sukelia civilines teines pasekmes, jei atitinka

⁹² Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. gegužės 3 d. nutarimas Nr. 538 „Dėl pranešimo pagal Tarptautinę konvenciją dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2004-05-07, Nr. 76-2628.

⁹³ Lietuvos Respublikos Seimo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas „Dėl valstybės pripažinimo suteikimo Lietuvos evangelikų baptistų bendruomenių sąjungai“. Nr. IX-464. // Valstybės žinios, 2001-07-18, Nr. 62-2249.

⁹⁴ Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. liepos 15 d. nutarimas „Dėl valstybės pripažinimo suteikimo septintosios dienos adventistų bažnyčiai“. Nr. X-1721. // Valstybės žinios, 2008-07-19, Nr. 82-3242.

⁹⁵ Seimo nutarimo "Dėl valstybės pripažinimo suteikimo Lietuvos naujajai apaštalų bažnyčiai" projektas. 2010-09-23 Nr. XIP-2412, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=381431&p_query=&p_tr2=, prisijungimo laikas: 2010-10-01.

Šeimos ir globos kodekse numatytus reikalavimus. Antroje atitinkamo straipsnio dalyje kalbama, kad dvasininką, kuris praneša valstybinei įstaigai apie santuokos sudarymą, nustato vidaus teisė. Taigi, įstatymai su bažnytinės santuokos pripažinimo galimybę reglamentuoja santykius tarp Lenkijos Respublikos ir:

1. Katalikų Bažnyčios,⁹⁶
2. Lenkų Katalikų Bažnyčios,⁹⁷
3. Judėjų,⁹⁸
4. Septintosios dienos adventistų,⁹⁹
5. Krikščionių baptistų,¹⁰⁰
6. Evangelikų liuteronų,¹⁰¹
7. Evangelikų metodistų,¹⁰²
8. Evangelikų reformatų¹⁰³,
9. Marijavitų,¹⁰⁴
10. Senkatalikų marijavitų,¹⁰⁵
11. Sekmininkų,¹⁰⁶
12. Autokefalinės stačiatikių bažnyčios.¹⁰⁷

Kaip matome, santykius tarp Katalikų Bažnyčios ir valstybės reglamentuoja du teisės aktai – tarptautinė sutartis ir įstatymas. Yra ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių santykius tarp valstybės ir religinės bendruomenės ar bendrijos, tačiau jie nenumato bažnytinių santuokų pripažinimo. Pavyzdžiui, įstatyme dėl Lenkijos Respublikos ir musulmonų religinės

⁹⁶ Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 17 maja 1989, Dz.U. z 1989 roku, Nr 29, poz. 154

⁹⁷ Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła Polskokatolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 czerwca 1995, Dz.U. z 1995 roku, Nr 97, poz. 482

⁹⁸ Ustawa o stosunku Państwa do gmin wyznaniowych żydowskich w Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 20 lutego 1997, Dz.U. z 1997 roku, Nr 41, poz. 251.

⁹⁹ Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 czerwca 1995, Dz.U. z 1995 roku, Nr 97, poz. 481.

¹⁰⁰ Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła Chrześcijan Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 czerwca 1995, Dz.U. z 1995 roku, Nr 97, poz. 480.

¹⁰¹ Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 13 maja 1994, Dz.U. z 1994 roku, Nr 73, poz. 323.

¹⁰² Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Methodystycznego w Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 czerwca 1995, Dz.U. z 1995 roku, Nr 97, poz. 479.

¹⁰³ Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 13 maja 1994, Dz.U. z 1994 roku, Nr 73, poz. 324

¹⁰⁴ Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 20 lutego 1997, Dz.U. z 1997 roku, Nr 41, poz. 252.

¹⁰⁵ Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła Starokatolickiego Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 20 lutego 1997, Dz.U. z 1997 roku, Nr 41, poz. 253

¹⁰⁶ Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła Zielonoświątkowego w Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 20 lutego 1997, Dz.U. z 1997 roku, Nr 41, poz. 254

¹⁰⁷ Ustawa o stosunku Państwa do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego z dnia 4 lipca 1991, Dz.U. z 1991 roku, Nr 66, poz. 287

organizacijos santykių¹⁰⁸ nėra minima šios sąjungos vidaus teisės nustatyta tvarka sudarytų santuokų valstybės pripažinimo galimybė. Tačiau yra rengiami šio 1936 metais priimto ikikarinio įstatymo pakeitimai, tarp kurių yra numatoma galimybė sudaryti santuokas šios organizacijos vidaus teisės nustatyta tvarka, kurios sukeltų tokias pat pasekmes, kaip ir santuokos, sudarytos valstybinėse institucijose.¹⁰⁹

Kaip jau aukščiau minėta, Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse yra numatyta, kad santuokos sudarymas bažnyčios nustatyta tvarka sukelia tokias pat teises pasekmes kaip ir santuokos sudarymas civilinės metrikacijos įstaigoje, jei santuoka yra sudaryta pagal Lietuvos Respublikoje įregistruotų ir valstybės pripažintų religinių organizacijų *kanonų nustatytą procedūrą*. Taigi, kitas šios nuostatos aspektas – konfesijų nustatyta tvarka sudaryta santuoka turi galioti pagal kanonų teisę. Santuokos, kurią registruojant buvo pažeistos procedūrinės kanonų teisės normos, reglamentuojančios santuokos sudarymo tvarką, atitinkama religinė konfesija nepripažins, pavyzdžiui, asmenis sutuokus dvasininkui, pagal kanonų teisę neturinčiam tokios teisės. Todėl valstybė tokios santuokos taip pat negali pripažinti.¹¹⁰ Civilinis kodeksas bažnytinės santuokos sudarymo procedūros nereglementuoja, todėl tokios santuokos sudaromos pagal atitinkamos bažnyčios ar religinės organizacijos vidaus teisės normas.

Trumpai apžvelgsime, kaip santuokos sudarymo procedūrą reglamentuoja Kanonų teisės kodeksas. Jame yra numatytos šios santuokos sudarymo formos:

1. įprastoji,
2. neįprastoji.

Įprastoji santuokos sudarymo forma naudojama esant įprastoms sąlygoms. Santuoka sudaroma, asistuojant vietos ordinarui arba klebonui arba kurio nors iš jų deleguotam kunigui arba diakonui bei dalyvaujant dviems liudytojams. Asistuojančiu santuokai suprantamas tik tas asmuo, kuris asmeniškai prašo besituokiančius pareikšti jų sutikimą sudaryti santuoką ir jį priima Bažnyčios vardu. Liudytojų dalyvavimas sudarant santuoką yra skirtas garantuoti santuokos savanoriškumą, sutuoktinių valios sudaryti santuoką išreiškimą, liudyti santuokos sudarymo faktą. Valstybiniai teisės aktai taip pat numato liudytojų dalyvavimo būtinybę. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.303 straipsnio 1 dalyje numatytas reikalavimas, kad sudarant santuoką turi dalyvauti du liudytojai. Lenkijos Respublikos šeimos ir globos kodekso 7 straipsnio 1 dalis numato, kad sudarant santuoką civilinės metrikacijos įstaigoje turi dalyvauti du pilnamečiai liudytojai. Sudarant santuoką *neįprastąja* forma, užtenka tik dviejų liudytojų ir šalių išreikšto sutikimo tuoktis.

¹⁰⁸ Ustawa z dnia 21 kwietnia 1936 r. o stosunku Państwa do Muzułmańskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej. Dz. U. z dnia 24 kwietnia 1936 r. Nr 30, poz. 240.

¹⁰⁹ http://prawo.gazetaprawna.pl/artykuly/100756,bedzie_nowelizacja_ustawy_o_musulmanskim_zwiazku_religijnym_w_rp.html, prisijungimo laikas: 2009-08-10.

¹¹⁰ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeimos teisė. Justitia. Vilnius 2002, P. 62.

Iprastoji forma. Tam, kad santuoka būtų pripažinta galiojančia, kanonų teisė numato bažnyčios atstovo ir dviejų paprastų liudytojų dalyvavimo sudarant santuoką būtinybę. Bažnyčios atstovas negali būti bet kuris pasirinktas asmuo. Juo gali būti tik vietos ordinaras ar klebonas. Kitas kunigas arba diakonas gali asistuoti tik jei buvo deleguotas aukščiau minimų asmenų. Joks bažnyčios atstovas negali būti verčiamas asistuoti sudarant santuoką. Kaip jau minėta, taip pat turi dalyvauti ir du paprasti liudytojai. Kanonų teisės kodeksas nenumato jiems specialių reikalavimų. Piotro-Mieczysława Gajdos nuomone, remiantis bendromis Kanonų teisės kodekso normomis, liudytojo funkcijas gali vykdyti krikštytas ir nekrikštytas asmuo, netgi nepilnametis, bet esant reikalui galintis paliudyti apie sudarytą santuoką. Taigi, šios funkcijos negalėtų vykdyti psichikos liga sergantys, neblaivūs, tuo pačiu laiku akli ir kurti asmenys.¹¹¹ Nereikalaujama, kad liudytojai būtų paskirti besituokiančiųjų asmenų ar Bažnyčios atstovo, užtenka jų faktinio dalyvavimo, netgi atsitiktinio. Jų pavardės užrašomos sudarytų santuokų knygoje. Lietuvos Respublikos civiliniame kodeksas nekeliama jokių reikalavimų liudytojų buvimui sudarant santuoką kanonų nustatyta tvarka, jų skaičiui. Tuo tarpu Lenkijos Respublikos šeimos ir globos kodekso 8 straipsnio 2 dalis numato, kad sudarant santuoką kanonų nustatyta tvarka turi dalyvauti *du pilnamečiai liudytojai*, kurie kartu su dvasininku ir sutuoktiniais pasirašo santuokos sudarymo liudijimą. Iš to, kas aukščiau pasakyta matome, kad šios valstybės teisės aktai reglamentuoja netgi bažnytinės santuokos sudarymo eigą. Taigi ir šiuo atveju Katalikų Bažnyčios atstovai turi remtis Lenkijos Respublikos šeimos ir globos kodeksu. Jei santuokos liudijimą pasirašytų nepilnamečiai liudytojai, tai atitiktų Kanonų teisės kodekso reikalavimus, tačiau prieštarautų Lenkijos valstybės teisės aktams. Vadinas, tam, kad bažnytinė santuoka būtų pripažinta valstybės, pirmenybe šiuo atveju turėtų būti teikiama pastariesiems teisės aktams. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas suteikia daugiau laisvės, 3.24 straipsnyje aiškiai pasakyta, jog Bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka santuoka sudaroma pagal atitinkamos religijos vidaus (kanonų) teisės nustatytą procedūrą.

Neįprastoji forma. Pasitaiko išimtinių situacijų, kuriose sunku išlaikyti įprastąją formą, o kartais netgi yra visiškai neįmanoma. Dėl to Kanonų teisės kodekso 1116 kanono 1 paragrafas numato neįprastąją santuokos sudarymo formą, kai kompetentingas Bažnyčios atstovas yra nepasiekiamas, nes nėra galimybės pas jį nuvykti nei jo pasikviesti, o asmenys nori šio sakramento ir gali jį sudaryti dalyvaujant tik dviems liudytojams:

1. Kai yra mirties pavojus,
2. Nesant tokio pavojaus, bet numatant, jog aukščiau minima situacija, kai negalima susisiekti su Bažnyčios atstovu, truks mėnesį.

¹¹¹ Gajda P.-M. Prawo małżeńskie Kościoła Katolickiego. BIBLOS, Tarnów 2000, S. 168.

Kyla klausimas, ar sudarius santuoką šia tvarka, gali kilti teisinės pasekmės. Lenkijos Respublikos Šeimos ir globos kodekso 9 straipsnio 2 dalyje kalbama, jog gresiant mirties pavojui vienam iš norinčių sudaryti bažnytinę santuoką asmenų, dvasininkui galima nepateikti liudijimo iš civilinės metrikacijos įstaigos, kuriame nurodoma, kad nėra jokių kliūčių santuokos sudarymui. Šiuo atveju šalys dvasininkui pareiškia, kad nežino apie jokiais kliūtis, dėl kurių jų santuoka negalėtų būti sudaryta. Iš to seka, kad santuoka, sudaryta minėta forma, negali sukelti teisinių pasekmių.¹¹²

Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse apie santuoką, sudarytą bažnyčios nustatyta tvarka, grėsiant mirties pavojui, nekalbama. Pranešimo apie bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka įregistruotą santuoką tvarkos aprašas numato, kad Lotynų apeigų katalikų bendruomenėje susituokę asmenys per dešimt dienų po santuokos sudarymo pateikia santuokos sudarymo vietos civilinės metrikacijos įstaigai Lietuvos Vyskupų Konferencijos 1999 m. rugpjūčio 25 d. patvirtintos formos santuokos liudijimą.¹¹³ Taigi, santuoka, sudaryta neįprastą forma, ir Lietuvoje nesukeltų teisinių padarinių, kadangi civilinės metrikacijos įstaigai nebūtų galima pateikti apraše minimo santuokos liudijimo.

Šiame poskyryje tikslinga aptarti ir santuokos sudarymą per atstovą. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.132 straipsnio 1 dalis draudžia per atstovus sudaryti sandorius, kurie dėl savo pobūdžio gali būti asmenų sudaromi tiksliai asmeniškai. Prie šių sandorių priskiriama ir santuoka, todėl tik patys būsimieji sutuoktiniai gali tiesiogiai pareikšti savo valią sukurti šeiminius santykius.¹¹⁴ To nedraudžia Lenkijos teisės aktai bei Kanonų teisės kodeksas. Remiantis Lenkijos Respublikos šeimos ir globos kodekso 9 straipsniu, esant svarbioms priežastims, teismas gali leisti sudaryti santuoką per atstovą tiek civilinės metrikacijos įstaigoje, tiek bažnyčioje jos nustatyta tvarka. Įgaliojimas turi būti sudarytas raštu bei patvirtintas notaro. Jame turi būti įvardintas asmuo, su kuriuo turi būti sudaroma santuoka. Svarbių priežasčių sąrašas nėra apibrėžtas. Dėl jų svarbumo kiekvienu atveju sprendžia teismas.¹¹⁵ Kanonų teisės kodekso 1104 kanono 1 paragrafe nurodyta, kad sudarant santuoką yra būtina, kad besituokiantieji būtų drauge asmeniškai ar per įgaliotinį. 1105 kanone nurodomos santuokos sudarymo per atstovą sąlygos: turi būti specialus įgaliojimas sudaryti santuoką su konkrečiu asmeniu, įgaliotinį turi būti paskyres pats įgaliojantis asmuo, o įgaliotinis asmeniškai atlikti savo

¹¹² Gajda P.-M. Prawo małżeńskie Kościoła Katolickiego. BIBLOS, Tarnów 2000, S. 176.

¹¹³ Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2001 m. birželio 27 d. įsakymas Nr. 124 "Dėl pranešimo apie bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka įregistruotą santuoką formos ir pranešimo tvarkos patvirtinimo" (Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2008 m. rugsėjo 30 d. Nr. IR-375 redakcija)// Valstybės žinios, 2008-10-01, Nr. 113-4328).

¹¹⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. gegužės 3 d. nutarimas Nr. 538 „Dėl pranešimo pagal Tarptautinę konvenciją dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo patvirtinimo“// Valstybės žinios, 2004-05-07, Nr. 76-2628.

¹¹⁵ Zawarcie małżeństwa przez pełnomocnika <http://e-prawnik.pl/wiadomosci/orzecznictwo/sad-najwyzszy/zawarcie-malzenstwa-przez-pelnomocnika.html>, prisijungimo laikas: 2010-05-05.

pareigą. Kad įgaliojimas galiotų, jis turi būti pasirašytas įgaliojančiojo bei klebono arba vietos, kurioje buvo išduotas įgaliojimas, Ordinaro arba vieno iš jų deleguoto kunigo arba mažiausiai dviejų liudytojų arba privalo būti sudarytas kaip dokumentas, patvirtintas pagal civilinės teisės normas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.24 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka santuoka sudaroma pagal atitinkamos religijos vidaus (kanonų) teisės nustatytą procedūrą. O to paties straipsnio 2 dalyje, kaip jau minėta, nurodoma, kad santuokos sudarymas bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka sukelia tokias pat teises pasekmes kaip ir santuokos sudarymas civilinės metrikacijos įstaigoje, jeigu nebuvo pažeistos šio kodekso 3.12–3.17 straipsniuose nustatytos santuokos sudarymo sąlygos, santuoka buvo sudaryta pagal Lietuvos Respublikoje įregistruotų ir valstybės pripažintų religinių organizacijų kanonų nustatytą procedūrą bei santuokos sudarymas bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka buvo įtrauktas į apskaitą civilinės metrikacijos įstaigoje šios knygos nustatyta tvarka. Nėra nurodyta, kad bažnyčios nustatyta tvarka ne asmeniškai, o per įgaliotinį, sudaryta santuoka (jei atitinka Civilinio kodekso 3.24 straipsnyje numatytus reikalavimus) negalėtų sukelti teisinių padarinių. Diskutuotinas klausimas, ar Lietuvoje bažnyčioje per atstovą sudaryta santuoka būtų pripažinta valstybės. Lenkijoje, jeigu buvo įvykdyti aukščiau minimi reikalavimai, tokia santuoka sukels teises pasekmes kaip ir sudaryta asmeniškai, ne per įgaliotinį.

2.4. Bažnytinės santuokos įtraukimas į oficialų valstybės registrą

Valstybė gali pripažinti tik tai, kas jai yra žinoma.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad valstybė pripažįsta ir bažnytinę santuokos registraciją. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2005 m. vasario 28 d. nutartyje yra pažymėjęs, kad pagal Konstitucijos tiesioginio taikymo principą asmenys, remdamiesi nurodyta nuostata, galėtų siekti tam tikrų jų teisių šioje srityje įgyvendinimo ar gynimo. Teismas taip pat nurodo, kad bendro pobūdžio Konstitucijos 38 straipsnio 4 dalies nuostata suponuoja būtinybę teisės aktuose reglamentuoti jos įgyvendinimą, kad būtų užtikrintas bažnytinės santuokos įregistravimo teisėtumas. Valstybė, įgyvendindama šią nuostatą, pripažįsta bažnyčių (konfesijų) registruotas santuokas, įtraukdama jas į oficialius ir viešus registrus. Tokiu būdu užtikrinamas viešasis interesas, kad bažnytinės santuokos registracija atitiktų Konstitucijos ir įstatymų reikalavimus, taip pat apsaugomos pačių sutuoktinių teisės. Bažnytinės santuokos įtraukimo į apskaitą tvarkos teisinis reglamentavimas yra valstybės prerogatyva.¹¹⁶

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.304 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad atitinkamos religinės organizacijos įgaliotas asmuo privalo *per dešimt* dienų po santuokos

¹¹⁶ 2005 m. vasario 28 d. LAT nutartis Nr. 3K-3-107/2005.

sudarymo bažnyčios nustatyta tvarka pateikti santuokos sudarymo vietos civilinės metrikacijos įstaigai Teisingumo ministerijos nustatytos formos pranešimą apie santuokos įregistravimą bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka.¹¹⁷ Civilinės metrikacijos įstaiga, gavusi pranešimą apie santuokos sudarymą bažnyčios nustatyta tvarka, įrašo santuokos įrašą ir išduoda santuokos liudijimą pagal civilinio kodekso nustatytas taisykles, jeigu yra laikytasi homoseksualių porų santuokų draudimo, santuokos savanoriškumo, santuokinio amžiaus, sutuoktinių veiksnio ir poligamijos bei kraujomaišos draudimo reikalavimų. Tokiu atveju santuoka laikoma sudaryta nuo jos įregistravimo bažnyčios nustatyta tvarka dienos. Jeigu per 10 dienų terminą pranešimas apie santuokos įregistravimą bažnyčios nustatyta tvarka civilinės metrikacijos įstaigai nepateikiamas, santuoka laikoma sudaryta nuo tos dienos, kai ji buvo įtraukta į apskaitą civilinės metrikacijos įstaigoje.

Civilinės metrikacijos taisyklės¹¹⁸ Lietuvoje numato, kad Lietuvos Respublikoje bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka sudaryta santuoka įtraukiama į apskaitą santuokos sudarymo bažnyčios buvimo vietos civilinės metrikacijos įstaigoje įrašant santuokos sudarymo įrašą ir išduodant santuokos liudijimą. Bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka sudarytą santuoką įtraukiant į apskaitą turi būti pateikiami:

1. Bažnytinis santuokos dokumentas;
2. Bažnyčios (konfesijos), išskyrus katalikų bažnyčią, įgaliojimas;
3. Ištuokos liudijimas, jei sutuoktinis anksčiau buvo sudaręs santuoką, arba buvusio sutuoktinio mirties liudijimas, jeigu sutuoktinis yra našlys, kai šie duomenys nėra įtraukti į Gyventojų registro duomenų centrinę bazę.

Užsienio valstybėse, išskyrus Europos Sąjungos valstybes nares, kuriose bažnytinė santuoka prilyginama civilinei santuokai ir į valstybės apskaitą neįtraukiama, bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka sudaryta santuoka į apskaitą Lietuvos Respublikoje neįtraukiama.¹¹⁹

I. Kudinavičiūtė-Michailovienė, analizuodama Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.304 straipsnio 3 dalį, prieina prie išvados, kad minėtame teisės akte nėra nustatyta aiški ir nuolatinė bažnytinės santuokos registracijos apskaita, kad vykdomas tik šios santuokos perregistravimas civilinės metrikacijos įstaigoje.¹²⁰

Įtraukimo į apskaitą terminas gali nulemti santuokos negaliojimą ar keisti jos sudarymo datą. Civilinės metrikacijos taisyklių 74 punktą numato, kad kai vienas iš sutuoktinių, sudariusių po 2001 m. liepos 1 d. bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka santuoką, yra miręs,

¹¹⁷ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas.// Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

¹¹⁸ Civilinės metrikacijos taisyklės, patvirtintos Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2006 m. gegužės 19 d. įsakymu Nr. 1R160 (Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2008 m. liepos 22 d. įsakymo Nr. 1R-294 redakcija). // Valstybės žinios, 2008-08-02, Nr. 88-3541.

¹¹⁹ Ten pat.

¹²⁰ Kudinavičiūtė-Michailovienė I. Santuokos sąlygos ir jų vykdymas. Justitia. Vilnius 2006, P. 42.

tokia santuoka civilinės metrikacijos įstaigoje į apskaitą neįtraukiama.¹²¹ Iš šios nuostatos matome, kad nėra vykdoma nuolatinė visų bažnytinių santuokų apskaita. Todėl bendros bažnytinių ir civilinių santuokų registravimo apskaitos nebuvimas, neįtvirtina santuokos sudarymo bažnyčioje dienos sutuoktinių civilinių teisių ir pareigų įgijimo momentu. Autorės manymu, yra būtinybė įvesti bendrą bažnytinių ir civilinių santuokų registrą. Jam esant tiek valstybė, tiek bažnyčia registruodamos santuokas, nepažeistų monogamijos principo.

Lenkijos Respublikos šeimos ir globos kodekse yra nustatyta, jog asmenims, kurie nori sudaryti santuoką kanonų nustatyta tvarka, civilinės metrikacijos įstaigos vedėjas išduoda liudijimą, kuriame nurodoma, kad nėra jokių kliūčių santuokos sudarymui ir aptariami būsimųjų sutuoktinių bei jų vaikų pavardžių klausimai. Šis liudijimas galioja tris mėnesius. Išduodamas šis dokumentą, civilinės metrikacijos įstaigos vedėjas informuoja apie tolimesnius veiksmus, reikalingus santuokos sudarymui. Lenkijos Respublikos šeimos ir globos kodekso 8 str. 1 dalyje yra nurodyta, kad dvasininkas negali sudaryti santuokos kanonų nustatyta tvarka, negavęs aukščiau minėto liudijimo. Kilus grėsmei vienos iš susituokiančių šalių gyvybei, santuoka gali būti registruojama be minėto dokumento, jeigu norintys tuoktis asmenys patvirtina, kad nėra aplinkybių, dėl kurių jų santuoka negalėtų būti registruojama. Toliau šiame kodekse yra kalbama, jog sudarant santuoką kanonų nustatyta tvarka turi dalyvauti du pilnamečiai liudytojai, kurie kartu su dvasininku ir sutuoktiniais pasirašo santuokos sudarymo liudijimą. Iš šių nuostatų matome, kokie Lenkijoje yra glaudūs santykiai tarp bažnyčios ir valstybės.

To paties straipsnio 3 dalis numato, kad minėtą liudijimą bei santuokos sudarymo liudijimą per *penkias dienas* po santuokos sudarymo dvasininkas perduoda civilinės metrikacijos įstaigai. Šie dokumentai taip pat gali būti persiunčiami registruotu paštu. Šio termino skaičiavimas sustabdomas dėl kliūčių, nepriklausančių nuo suinteresuoto asmens valios, kurios padaro pranešimą apie sudarytą santuoką neįmanoma. Tokiu atveju, nedelsiant po kliūtis pašalinimo, dvasininkas turi kreiptis į civilinės metrikacijos įstaigą, nurodant delsimo priežastis. Taigi, kaip matome, pranešimui valstybinėms institucijoms apie sudarytą bažnytinę santuoką Lenkijoje yra numatytas dvigubai trumpesnis terminas negu Lietuvoje. Taip pat pažymėtina, kad penkių dienų pranešimo terminas yra numatytas 1993 m. liepos 28 d. Lenkijos ir Šventojo Sosto pasirašytame konkordate.

Nei Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse, nei Pranešimo apie bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka įregistruotą santuoką tvarkos apraše, kuriuose yra numatytas dešimties dienų terminas pranešimui civilinės metrikacijos įstaigai apie bažnyčios nustatyta tvarka sudarytą

¹²¹ Civilinės metrikacijos taisyklės, patvirtintos Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2006 m. gegužės 19 d. įsakymu Nr. 1R160 (Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2008 m. liepos 22 d. įsakymo Nr. 1R-294 redakcija). // Valstybės žinios, 2008-08-02, Nr. 88-3541.

santuoką, nėra jokių išimčių, dėl kurių šis terminas galėtų būti atnaujintas. Šias normas būtų galima, kaip tai yra Lenkijoje, papildyti nuostata dėl šio termino skaičiavimo sustabdymo ar atnaujinimo galimybės dėl svarbių priežasčių, nepriklausančių nuo suinteresuotų asmenų valios.

Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse yra nustatyta, kad apie bažnytinės santuokos sudarymą praneša atitinkamos religinės organizacijos įgaliotas atstovas, tačiau 2001 m. liepos 11 d. buvo pasirašytas Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Lietuvos Vyskupų konferencijos susitarimas, pagal kurį pareiga pranešti civilinės metrikacijos įstaigai apie Katalikų bažnyčioje sudarytą santuoką yra perkeliama patiems sutuoktiniams. Tokio susitarimo teisinis pagrindas yra tarptautinė Lietuvos Respublikos ir Šventojo Sosto sutartis dėl santykių tarp Katalikų Bažnyčios ir valstybės teisinių aspektų. Šios tarptautinės sutarties 13 straipsnyje numatyta, kad laikas ir būdas, kaip kanoninė santuoka turi būti įrašyta valstybiniame santuokų registre, nustatoma kompetentingos Lietuvos Respublikos valstybinės institucijos, suderinus su Lietuvos Vyskupų Konferencija. Kaip nurodo V. Majūtė, minėtas 2001 m. susitarimas laikytinas aukštesnės teisinės galios Civilinio kodekso atžvilgiu.¹²² Šio susitarimo pagrindu teisingumo ministras 2001 m. įsakymu patvirtino Pranešimo apie bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka įregistruotų santuokų tvarką¹²³ (nauja redakcija – 2008 m. rugsėjo 30 d.). Šiame įsakyme nurodyta, kad lotynų apeigų katalikų bendruomenėje susituokę asmenys turi asmeniškai pateikti civilinės metrikacijos įstaigai Lietuvos Vyskupų Konferencijos 1999 m. rugpjūčio 25 d. patvirtintos formos santuokos liudijimą. Lietuvos Vyskupų konferencijos instrukcijoje dėl pasirengimo Santuokos sakramentui įgyvendinimo, numatyta, sutuoktiniai turi būti informuojami, kad pagal Lietuvos Respublikos vyriausybės ir Lietuvos Vyskupų konferencijos susitarimą, apie vien tik Katalikų Bažnyčioje sudarytą santuoką per dešimt dienų jie patys turi pranešti civilinės metrikacijos įstaigai.¹²⁴ Kitų religinių bendruomenių atstovai turi pateikti teisingumo ministro nustatytos formos pranešimą apie įregistruotas santuokas, kaip tai numato Civilinis kodeksas. Anot V. Majūtės, praktikoje bažnyčios atstovai nepraneša apie įregistruotas santuokas ir atsakomybė už šios pareigos nevykdymą nėra numatyta, todėl bažnyčioje susituokę asmenys, norėdami, kad jų santuoka sukeltų teisinės pasekmes, turi patys pasirūpinti, kad jų santuoka būtų įtraukta į apskaitą civilinės metrikacijos įstaigoje.¹²⁵ Taigi, sutuoktiniai, išskyrus lotynų apeigų katalikų bažnyčioje susituokusius, kurie patys turi kreiptis į civilinės metrikacijos įstaigą, turėtų pasitikrinti, ar jų santuoka buvo įtraukta į apskaitą civilinės metrikacijos įstaigoje, kadangi neigiamos pasekmės

¹²² Majūtė V. Bažnytinė santuoka Lietuvoje: pripažinimas ir teisinės pasekmės// Notariatas. Nr. 5/2008. P. 26.

¹²³ Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2001 m. birželio 27 d. įsakymas Nr. 124 "Dėl pranešimo apie bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka įregistruotą santuoką formos ir pranešimo tvarkos patvirtinimo." // Valstybės žinios, 2001-07-04, Nr. 57-2062.

¹²⁴ Lietuvos Vyskupų konferencijos instrukcija dėl pasirengimo Santuokos sakramentui įgyvendinimo // <http://lvk.lcn.lt/naujienos/>,78, prisijungimo laikas: 2008-12-02.

¹²⁵ Majūtė V. Bažnytinė santuoka Lietuvoje: pripažinimas ir teisinės pasekmės// Notariatas. Nr. 5/2008. P. 26.

dėl santuokos neįtaukimo į apskaitą atsiranda tik patiems sutuoktiniams. Neigiami padariniai per dešimt dienų neįtraukus santuokos į apskaitą civilinės metrikacijos įstaigoje atsiranda tik sutuoktiniams – santuoka laikoma sudaryta, t.y. teisinės pasekmės sukelia tik tada, kai ji buvo įtraukta į apskaitą minėtoje įstaigoje. Pavyzdžiui, turtas, įgytas po santuokos bažnyčioje, kuri nebuvo įtraukta į apskaitą, nebus laikomas bendrąją jungtine sutuoktinių nuosavybe, sutuoktinis negalės pasirinkti kito sutuoktinio pavardės. Tokiems sutuoktiniams gimusio vaiko tėvystė nėra preziumuojama, kadangi vaiko motina valstybės atžvilgiu yra laikoma nesusituokusia. Šiuo atveju reikės pateikti civilinės metrikacijos įstaigai pareiškimą dėl tėvystės pripažinimo.

Kai kuriose valstybėse, kuriuose yra pripažįstama bažnytinė santuokos sudarymo forma, yra numatyta bažnyčios atstovų atsakomybė už nepranešimą valstybinėms įstaigoms apie sudarytas santuokas. Kaip pavyzdį galime pateikti kaimyninę valstybę – Latviją. Latvijos Respublikos civilinio įstatymo¹²⁶ 58 straipsnis numato, jog bažnyčios atstovai privalo pateikti duomenis apie kiekvieną sudarytą santuoką per keturiolika dienų civilinės būklės aktus registruojančiam skyriui, kurio teritorijoje buvo sudaryta santuoka. Už šios pareigos nevykdymą bažnyčios atstovas gali būti patrauktas administracinėn atsakomybėn.

Laikytis materialinių santuokos sudarymo sąlygų privaloma sudarant ir bažnytinę santuoką tam, kad ji sukeltų tokias pačias teisinės pasekmes kaip ir civilinė santuoka. Tuo tarpu, Lietuvoje vienintelis procedūrinis reikalavimas, keliamas bažnytinei santuokai yra numatytas Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.304 straipsnio 1 dalyje – kad atitinkamos religinės organizacijos įgaliotas asmuo per dešimt dienų po santuokos sudarymo patektų santuokos sudarymo vietos civilinės metrikacijos įstaigai Teisingumo ministerijos nustatytos formos pranešimą apie santuokos įregistravimą bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka. Šią nuostatą detalizuoja Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas "Dėl pranešimo apie bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka įregistruotą santuoką formos ir pranešimo tvarkos patvirtinimo"¹²⁷, kuriame numatyta, kad Lotynų apeigų katalikų bendruomenėje susituokę asmenys per dešimt dienų po santuokos sudarymo pateikia santuokos sudarymo vietos civilinės metrikacijos įstaigai Lietuvos Vyskupų Konferencijos 1999 m. rugpjūčio 25 d. patvirtintos formos santuokos liudijimą. Jei buvo laikytasi aukščiau nurodyto termino ir nebuvo pažeistos Civilinio kodekso 3.12-3.17 straipsniuose nurodytos materialinės santuokos sudarymo sąlygos, civilinės metrikacijos įstaiga įtraukia bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka įregistruotą santuoką į apskaitą, įrašydama santuokos sudarymo įrašą ir išduodama santuokos liudijimą. Tokia santuoka

¹²⁶ Гражданский закон Латвийской Республики
<http://www.infoofwork.lv/zakony-latvi/grazhdanskoe-pravo/grazhdanskii-zakon-chast-pervaja-semeinoe-pravo.html>, prisijungimo laikas: 2010-07-01.

¹²⁷ Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas "Dėl pranešimo apie bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka įregistruotą santuoką formos ir pranešimo tvarkos patvirtinimo". // 2001 m. birželio 27 d. Nr. 124. (Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2008 m. rugsėjo 30 d. Nr. 1R-375 redakcija).

laikoma sudaryta nuo jos įregistravimo bažnyčios nustatyta tvarka dienos. Jei buvo pažeistas procedūrinis dešimties dienų terminas, santuoka laikoma sudaryta nuo tos dienos, kai ji buvo įtraukta į apskaitą civilinės metrikacijos įstaigoje (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.304 straipsnio 3 dalis).

Tuo tarpu Lenkijoje valstybiniuose teisės aktuose nurodoma daugiau procedūrinių reikalavimų: dvasininkas gali laiminti santuoką tik tada, jei jam yra pristatytas iš civilinės metrikacijos įstaigos liudijimas, kuriame nurodoma, jog nėra kliūčių santuokos sudarymui, sutuoktiniai dvasininko akivaizdoje turi išreikšti valią, kad sutinka, jog jų santuoka sukeltų ir civilines pasekmes, bažnytinės santuokos sudarymo metu turi dalyvauti du pilnamečiai liudytojai. Taip pat nustatyta dvasininko pareiga pranešti civilinės metrikacijos įstaigai apie santuokos sudarymą.

Taigi, Lietuvos Respublikos teisės aktai imperatyviai nenustato pareigos įtraukti Katalikų Bažnyčioje sudarytos santuokos į civilinės metrikacijos įstaigos apskaitą. Sutuoktiniams yra suteikta teisė sudaryti tik bažnytinę santuoką. Jie gali neįtraukti santuokos į viešą registrą ir taip neįgyti jokių civilinių teisių ir pareigų. Lenkijoje bažnytinės santuokos sudarymas be civilinių pasekmių yra išimtis iš bendrosios taisyklės ir taikoma ypač retai.

Apibendrintai galima pasakyti, jog teisės normos, reglamentuojančios pranešimą civilinės metrikacijos įstaigai apie bažnytinės santuokos sudarymą Lenkijos Respublikos teisėje yra labiau apibrėžtos, pranešti be jokių išlygų turi bažnyčios įgaliotas atstovas.

3. BAŽNYTINĖS SANTUOKOS PASEKMĖS

3.1. Bažnytinės santuokos pasekmių samprata

Bažnytinės santuokos įtraukimas į oficialų valstybės registrą sukelia tam tikrų teisinių padarinių. Po santuokos sudarymo vyras ir moteris įgyja naują teisinį statusą. Jie tampa sutuoktiniais ir įgyja teises ir pareigas, numatytas teisės aktuose. Asmens, sudariusio santuoką, teisinio statuso pokyčiai yra trijų rūšių:

1. Santuokos sudarymas suteikia asmeniui naujų teisių, kurių neturi santuokos nesudaręs asmuo. Pavyzdžiui, gali turėti dvigubą, t.y. savo ir sutuoktinio ar sutuoktinės pavardę (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.31 straipsnis, Lenkijos Respublikos šeimos ir globos kodekso 25 straipsnio 2 dalis);
2. Santuoką sudaręs asmuo įgyja tam tikras pareigas, kurių neturi nesusituokęs asmuo, pavyzdžiui, sutuoktiniai turi pareigą vienas kitą remti (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.27 straipsnis, Lenkijos Respublikos šeimos ir globos kodekso 27 straipsnis);
3. Sudaręs santuoką, asmuo praranda tam tikras teises ar nustatomi tam tikri jo teisių ribojimai. Pavyzdžiui, asmuo, sudaręs santuoką, nebeturi teisės sudaryti kitą santuoką (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.16 straipsnis, Lenkijos Respublikos šeimos ir globos kodekso 13 straipsnio 1 dalis).

Jei buvo tinkamai įvykdytos ankstesniame skyriuje aptartos bažnytinės santuokos pripažinimo sąlygos, ji sukels tokias pat teises pasekmes, kaip ir santuokos sudarymas civilinės metrikacijos įstaigoje. Šias pasekmes šiame skyriuje ir aptarsime.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė sutuoktinių teisę sudaryti tik bažnytinę santuoką, t. y. jos neištraukti į apskaitą civilinės metrikacijos institucijose ir taip neįgyti jokių civilinių teisių ir pareigų. Šis teismas pažymėjo, kad santuoka yra savarankiškas vyro ir moters susitarimas sukurti šeimos teisinius santykius, todėl jie turi teisę, bet ne pareigą atlikti tokius veiksmus, kurie sukurtų teisinius santykius. Valstybė gali pripažinti tik tai, kas jai yra žinoma, t. y. įtraukti į apskaitą suinteresuotų asmenų pateiktą bažnytinės santuokos registravimą.¹²⁸ Taigi, remiantis teismo nutartimi, darytina išvada, kad bažnytinės santuokos įtraukimas į apskaitą civilinės metrikacijos įstaigoje yra numatytas ne tik tam, kad būtų užtikrinta vieninga santuokų apskaitą visoje Lietuvoje, bet ir siekiant sudaryti sąlygas patiems sutuoktiniams pasirinkti, ar jie nori kad santuoka būtų tik bažnytinė, ar kad jiems taip pat būtų taikomos ir civiliniuose įstatymuose įtvirtintos sutuoktinių teisės ir pareigos. Sutuoktiniams sudarius bažnytinę santuoką,

¹²⁸ 2005 m. vasario 28 d. LAT nutartis Nr. 3K-3-107/2005

bet jos neįtraukus į apskaitą civilinės metrikacijos įstaigoje, bus laikoma, jog sutuoktiniai išreiškė valią, kad jų santuoka būtų reguliuojama tik religinėmis (kanonų) teisės normomis, nesukuriant jokių civilinių teisinių santykių tarp jų.

Vis dėl to, tokia pasirinkimo laisvė, autorės nuomone, galėtų būti taikoma tik katalikams, kadangi jie patys praneša apie bažnyčioje sudarytą santuoką. Remiantis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.304 straipsniu, atitinkamos religinės organizacijos įgaliotas asmuo *privalo* per dešimt dienų po santuokos sudarymo bažnyčios nustatyta tvarka pateikti santuokos sudarymo vietos civilinės metrikacijos įstaigai Teisingumo ministerijos nustatytos formos pranešimą apie santuokos įregistravimą bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka. Nėra numatyta nepranešimo galimybė (netgi atsiklausius pačių sutuoktinių). Katalikų Bažnyčioje sudariusiems santuoką teisės aktai imperatyviai nenustato pareigos įtraukti bažnytinės santuokos įregistravimą į civilinės metrikacijos įstaigos apskaitą. Taigi, galima padaryti išvadą, kad tiksliai katalikai gali sudaryti tik bažnytinę santuoką, jos neapskaityti civilinės metrikacijos įstaigoje ir taip neįgyti jokių civilinių teisių ir pareigų. Sudariusiems santuoką kitoje religinėje organizacijoje tokia galimybė nėra numatyta. Nors Lietuvos Respublikos Konstitucijos 43 straipsnis skelbia, kad Lietuvoje nėra valstybinės religijos, Katalikų Bažnyčiai šiuo atžvilgiu yra suteikta išimtis. Dėl pareigos Katalikų Bažnyčios atstovams pranešti apie joje sudarytas santuokas nebuvimo gali nukentėti tiek patys susituokę asmenys¹²⁹ bei jų vaikai, tiek valstybė, jos biudžetas.¹³⁰

Lenkija po konkordato ratifikavimo padarė atitinkamas pataisas teisės aktuose. Dėl šios priežasties ir Lenkijos Episkopato Konferencija 1998 m. lapkričio 15 d. priėmė instrukciją sielovadininkams.¹³¹ Joje nurodo naujas normas Lenkijoje bažnytinės santuokos atžvilgiu ir apibrėžia taisykles, kurių reikia laikytis rengiant asmenis santuokai ir ją sudarant. Instrukcijoje nurodoma, kad asmenys, sudarydami santuoką Katalikų Bažnyčioje, privalo įgyti ir civilines pasekmes. Be vietos ordinaro sutikimo bažnyčios atstovas negali asistuoti sudarant santuoką asmenims, kurie nenori, kad ši santuoka sukeltų pasekmes, numatytas Lenkijos teisėje. Vietos ordinaras gali leisti sudaryti santuoką be civilinių pasekmių tik išimtiniais atvejais ir tik dėl svarbių pastoralinių priežasčių. Tam pritarė 1998 m. spalio 22 d. raštu Šventasis Sostas. Taigi, visos bažnytinės santuokos privalo turėti ir civilinės pasekmes, numatytas Lenkijos teisėje. Tai asmenys gali padaryti dviem būdais:

1. Sudarydami bažnytinę santuoką Lenkijos šeimos ir globos kodekso 1 straipsnio 2 dalies nustatyta tvarka;

¹²⁹ Pavyzdžiui, nepradedamas taikyti šeimos turto teisinis režimas, neatsiranda tarpusavio išlaikymo prievolė.

¹³⁰ Dalis sutuoktinių gali nesikreipti į civilinės metrikacijos įstaigą dėl bažnytinės santuokos apskaitos, siekdami išsaugoti gaunamą našlio (našlės) pensiją ar kitokią pašalpą.

¹³¹ Instrukcja dla duszpasterzy dotycząca małżeństwa konkordatowego. Biuletyn KAI z 13.11.1998 r., Nr. 3.

2. Iš pradžių sudaryti civilinę santuoką civilinės metrikacijos įstaigoje, o paskui – bažnytinę santuoką.

Aukščiau minima instrukcija numato, kad asmenys, kurie nesudarė civilinės santuokos, o nori sudaryti bažnytinę santuoką be civilinių pasekmių, vietos ordinarui turi nurodyti tokio sprendimo priežastis. Ordinaras sprendžia, ar duoti leidimą tokios santuokos sudarymui. Tokia pati tvarka yra ir tuo atveju, jei šie asmenys prisiekia, kad civilines pasekmes bažnytinei santuokai nori įgyti sudarydami civilinę santuoką iškart po santuokos sudarymo bažnyčioje.

K. Meiliaus ir G. Sagačio nuomone, pasirinkdami bažnytinę santuoką, sutuoktiniai įsipareigoja laikytis ne tik pasaulietinės teisės (visų pirma šeimos teisės) normų, bet ir Bažnyčios vidaus (kanonų) teisės nustatytų taisyklių.¹³² Su šia nuomone reikėtų sutikti, kadangi sutuoktiniai, sudarydami bažnytinę santuoką, visų pirma prisiima pareigą laikytis konkrečios religinės bendruomenės taisyklių, o tik paskui įtraukia ją į oficialią apskaitą ir taip prisiima civilines teises ir pareigas. Taigi, Katalikų Bažnyčioje sudarytos santuokos esmė, jos pagrindiniai principai ir kt. pirmiausia yra reguliuojami kanonų teisės normomis. Dėl šios priežasties trumpai bus aptariamoms ir Kanonų teisės kodekse numatytas santuokos pasekmes.

3.2. Teisinių pasekmių atsiradimo laikas

Galiojusio Santuokos ir šeimos kodekso 12 straipsnio 2 dalyje buvo nustatyta, kad sutuoktinių teises ir pareigas sukuria tik santuoka, sudaryta valstybiniuose civilinės metrikacijos organuose. Šios teisės ir pareigos atsiranda nuo santuokos įregistravimo civilinės metrikacijos organuose laiko.¹³³ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 1994 m. balandžio 21 d. nutarime „Dėl Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodekso 6 straipsnio 2 dalies, 11 straipsnio ir 12 straipsnio 2 dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ pažymėjo, jog Konstitucijos 38 straipsnio 4 dalies (Valstybė pripažįsta ir bažnytinę santuokos registraciją) turinys leidžia daryti išvadą, kad nuo bažnytinės santuokos registracijos dienos taip pat atsiranda sutuoktinių teisės ir pareigos.¹³⁴ Dėl šių pasekmių atsiradimo laiko kalbama ir Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse. 3.304 straipsnio 1 dalis numato, kad atitinkamos religinės organizacijos įgaliotas asmuo privalo per *dešimt dienų* po santuokos sudarymo bažnyčios nustatyta tvarka pateikti santuokos sudarymo vietos civilinės metrikacijos įstaigai Teisingumo

¹³² Meilius K., Sagatys G. Bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka sudarytų santuokų kelias į pripažinimą// Jurisprudencija, 2002, t. 28(20). P. 128.

¹³³ Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodeksas. Vilnius. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos leidykla, 1990.

¹³⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. balandžio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodekso 6 straipsnio antrosios dalies, 11 straipsnio ir 12 straipsnio antrosios dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“// Valstybės žinios, 1994-04-27, Nr. 31-562.

ministerijos nustatytos formos pranešimą apie santuokos įregistravimą bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka. Civilinės metrikacijos įstaiga, gavusi pranešimą apie santuokos sudarymą bažnyčios nustatyta tvarka, įrašo santuokos įrašą ir išduoda santuokos liudijimą pagal civilinio kodekso nustatytas taisykles tuo atveju, jeigu yra laikytasi šio kodekso 3.12–3.17 straipsniuose numatytų reikalavimų (dėl draudimo tuoktis tos pačios lyties asmenims, santuokos savanoriškumo, santuokinio amžiaus, sutuoktinių veiksnio, draudimo pažeisti monogamijos principą bei tuoktis artimiesiems giminaičiams). Tokiu atveju santuoka laikoma sudaryta nuo jos *įregistravimo bažnyčios nustatyta tvarka dienos*. Jeigu per aukščiau minimą terminą pranešimas apie santuokos įregistravimą bažnyčios nustatyta tvarka civilinės metrikacijos įstaigai *nepateikiamas*, santuoka laikoma sudaryta *nuo tos dienos, kai ji buvo įtraukta į apskaitą* civilinės metrikacijos įstaigoje. Šias nuostatas detalizuoja Civilinės metrikacijos taisyklės, kuriose yra numatyta, kad įtraukiant į apskaitą bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka po 2001 m. liepos 1 d., t. y. po Lietuvos Respublikos civilinio kodekso įsigaliojimo, sudarytą santuoką, jeigu apie ją civilinės metrikacijos įstaigai pranešta per dešimt dienų po santuokos sudarymo, santuokos pradžia laikoma bažnyčios pranešime (bažnytiniame santuokos dokumente) nurodyta santuokos data. Jeigu per šį terminą pranešimas nepateikiamas, santuoka laikoma sudaryta nuo tos dienos, kai ji buvo įtraukta į apskaitą civilinės metrikacijos įstaigoje.¹³⁵

Iki Civilinės metrikacijos taisyklių, patvirtintų Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2006 m. gegužės 19 d. įsakymu, įsigaliojimo, bažnytinė santuoka negalėjo būti įtraukta į apskaitą civilinės metrikacijos įstaigoje, jei vienas iš sutuoktinių yra miręs. Tačiau padėtis pasikeitė po Civilinės metrikacijos taisyklių įsigaliojimo 2006 m. birželio 11 d., kuriuose buvo įtvirtinta galimybė įrašyti atkuriamąjį santuokos įrašą tuo atveju, jei bažnytinė santuoka buvo sudaryta laikotarpiu nuo 1992 m. lapkričio 2 d. (po Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo) iki 2001 m. birželio 30 d. (iki naujo Lietuvos Respublikos civilinio kodekso įsigaliojimo). Šiose taisyklėse yra nurodoma, kad jei bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka santuoka sudaryta nuo 1992 m. lapkričio 2 d. iki 2001 m. birželio 30 d., santuokos pradžia laikoma bažnyčios pranešime (bažnytiniame santuokos dokumente) nurodyta data. Šuo atveju civilinės metrikacijos įstaiga įrašo atkurtąjį santuokos sudarymo įrašą ir išduoda atitinkamą pažymėjimą.¹³⁶ Taigi, pagal galiojančias taisykles, nurodytu laikotarpiu sudaryta santuoka nepriklausomai nuo to, kada buvo įtraukta į apskaitą (vienam iš jų mirus ar abiem esant gyviems), santuokos pradžia yra laikoma bažnyčios santuokos liudijime nurodyta data.

¹³⁵ Civilinės metrikacijos taisyklės, patvirtintos Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2006 m. gegužės 19 d. įsakymu Nr. 1R160 (Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2008 m. liepos 22 d. įsakymo Nr. 1R-294 redakcija). // Valstybės žinios, 2008-08-02, Nr. 88-3541.

¹³⁶ Ten pat.

Jei vienas iš sutuoktinių, sudariusių po 2001 m. liepos 1 d. bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka santuoką, yra miręs, santuoka civilinės metrikacijos įstaigoje į apskaitą neįtraukiama.¹³⁷ Autorės manymu, ši nuostata pažeidžia pergyvenusio sutuoktinio ir jų vaikų teises. Neįtraukus santuokos į apskaitą, neišrašomas santuokos įrašas ir neišduodamas santuokos liudijimas. Tokiu atveju kyla problemų dėl sutuoktinių turto teisinio režimo¹³⁸ (turtas, įgytas po santuokos sudarymo bažnyčioje, tačiau jos neįtraukus į apskaitą civilinės metrikacijos įstaigoje, nebus laikomas bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe), dėl vaiko, gimusio po sutuoktinio mirties, kilmės nustatymo,¹³⁹ dėl pergyvenusio sutuoktinių teisinių garantijų¹⁴⁰ ir pan. Autorės manymu, ši Civilinės metrikacijos taisyklių norma keistina. Reikėtų nustatyti, jog tokia bažnytinė santuoka vis dėlto turėtų būti įtraukta į apskaitą civilinės metrikacijos įstaigoje ir būtų išduotas santuokos liudijimas.

K. Meilius ir G. Sagatys straipsnyje „Bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka sudarytų santuokų kelias į pripažinimą“¹⁴¹ taip pat nurodo, kad gali kilti problemų tuo atveju, kai vienas iš sutuoktinių miršta nepraėjus 10 dienų nuo santuokos sudarymo bažnyčioje, nespėjus duomenų apie santuoką įtraukti į apskaitą civilinės metrikacijos įstaigoje. K. Meiliaus ir G. Sagačio nuomone, tokiu atveju minėta santuoka turėtų sukelti teises pasekmes nuo jos sudarymo bažnyčioje dienos. Autoriai savo nuomone grindžia tuo, kad bažnytinė santuoka yra galiojanti arba negaliojanti nuo jos sudarymo momento. Taip pat nurodo Kanonų teisės kodekso 1102 kanoną, kuriame kalbama, jog negalima sudaryti santuokos su ateitį liečiančia sąlyga.

1998 m. lapkričio 15 d. įsigaliojo Lenkijos Respublikos šeimos ir globos kodekso pakeitimai, kuriais buvo įtvirtinti du lygiaverčiai santuokos sudarymo būdai: civilinės metrikacijos institucijoje ir bažnyčioje. Bažnytinė santuoka, po tam tikrų sąlygų įvykdymo, sukelia civilines teises pasekmes. Ši galimybė sudaryta įgyvendinant Konkordato 10 straipsnį. Tačiau yra palikta galimybė ir toliau sudarinėti abi santuokas atskirai – bažnyčioje ir civilinės metrikacijos institucijoje. Taip pat galima sudaryti tikrai civilinę santuoką, tačiau ši santuokos sudarymo forma nebus galiojanti bažnytinės teisės atžvilgiu, asmenys nebus laikomi sutuoktiniais ir negalės naudotis sutuoktiniams teikiamais sakramentais. Nėra taip pat pašalinta galimybė sudaryti tik bažnytinę santuoką, bet tai galima padaryti retai ir tik išimtiniais atvejais,

¹³⁷ Civilinės metrikacijos taisyklės, patvirtintos Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2006 m. gegužės 19 d. įsakymu Nr. 1R160 (Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2008 m. liepos 22 d. įsakymo Nr. 1R-294 redakcija). // Valstybės žinios, 2008-08-02, Nr. 88-3541.

¹³⁸ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.87 straipsnio 1 dalis nurodo, jog turtas, įgytas po santuokos sudarymo, yra sutuoktinių bendroji jungtinė nuosavybė.

¹³⁹ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.140 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad kai vaikas gimsta praėjus ne daugiau kaip trimis šimtams dienų (...) po vyro mirties, kaip vaiko tėvas pripažįstamas buvęs vaiko motinos sutuoktinis.

¹⁴⁰ Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatyme yra numatyta našlių pensija. Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas // Valstybės žinios, 1994, Nr. 59-1153.

¹⁴¹ Meilius K., Sagatys G. Bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka sudarytų santuokų kelias į pripažinimą// Jurisprudencija, 2002, t. 28(20). P. 131.

gavus dvasininko leidimą, kuris turės paaiškinti, kad tokia santuoka nesukels civilinių teisinių pasekmių. Dvasininko sutikimas yra reikalingas dėl to, kad vien tik bažnytinės santuokos sudarymas yra leidžiamas tik išimtiniais atvejais ir dėl svarbių pastoralinių priežasčių. 1998 m. birželio 4 d. Lenkijos Episkopato Konferencija priėmė sprendimą, kad katalikai, sudarantys bažnytinę santuoką, privalo įgyti taip pat ir civilines pasekmes.

Lenkijos teisės aktuose yra nustatytas *penkių dienų* terminas bažnyčios atstovui pranešti apie santuokos sudarymą civilinės metrikacijos įstaigai. Jei yra pranešama laiku, teisinių pasekmių atsiradimo laikas yra santuokos sudarymas atitinkamoje religinėje organizacijoje. Tuo atveju, jei šis terminas yra praleidžiamas, civilinės metrikacijos įstaigoje santuokos įrašas negali būti sudaromas. Atsisakymas sudaryti šį įrašą gali būti skundžiamas teismui.¹⁴²

3.3. Teisinės bažnytinės santuokos pasekmės.

Kaip jau šiame darbe buvo minėta, jeigu laikomasi įstatymuose numatytų bažnytinės santuokos sudarymo reikalavimų, bažnyčios nustatyta tvarka sudaryta santuoka sukelia tokias pat teises pasekmes kaip ir santuokos sudarymas civilinės metrikacijos įstaigoje. Santuokos teisinės pasekmės yra aptariamoms Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.26-3.36 straipsniuose ir Lenkijos Respublikos šeimos ir globos kodekso 23-30 straipsniuose.

Sutuoktinių lygiateisiškumas. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija¹⁴³ numato, kad sudarydami santuoką, gyvendami susituokę ir nutraukdami santuoką sutuoktiniai turi lygias teises. Sutuoaktinių lygiateisiškumas yra grindžiamas konstituciniu asmenų lygiateisiškumo principu, įtvirtintu Lietuvos Respublikos Konstitucijos 29 straipsnyje¹⁴⁴ bei Lenkijos Respublikos Konstitucijos 33 straipsnyje¹⁴⁵. Lygiateisiškumas reiškia diskriminavimo draudimą, dėl to vienas sutuoaktinis neturi daugiau teisių ar pareigų nei kitas sutuoaktinis. Lygiateisiškumas reikalauja, kad visi šeimos gyvenimo klausimai būtų sprendžiami abipusiu sutuoaktinių susitarimu. Lygiateisiškumo nepažeidžia tai, kad materialusis sutuoaktinių indėlis į šeimos pareigų vykdymą gali būti nevienodas, pavyzdžiui, dirba tik vyras, o žmona yra namų šeimininkė. Lygiateisiškumas reikalauja, kad kiekvienas sutuoaktinis prisidėtų prie šeimos pareigų vykdymo pagal savo galimybes, o ne visiškai vienodo materialiojo jų indėlio.¹⁴⁶ Kanonų teisės kodekso 1135 kanone kalbama, jog abu sutuoaktiniai turi lygias pareigas ir teises

¹⁴² Instrukcja dla duszpasterzy dotycząca małżeństwa konkordatowego. Biuletyn KAI z 13.11.1998 r., Nr. 3.

¹⁴³ 1948 m. gruodžio 10 d. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. Valstybės žinios, 2006-06-17, Nr. 68-2497

¹⁴⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

¹⁴⁵ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483.

¹⁴⁶ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeimos teisė. Justitia. Vilnius 2002, P. 65.

santuokinio bendravimo ir gyvenimo atžvilgiu.¹⁴⁷ Čia taip pat išreiškiamas sutuoktinių lygiateisiškumo principas.

Sutuoktinių pareiga vienas kitą remti. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas šią santuokos pasekmę detalizuoja 3.27 straipsnyje. Jame kalbama, jog sutuoktiniai privalo būti vienas kitam lojalūs ir vienas kitą gerbti, taip pat vienas kitą remti moraliai bei materialiai, ir, atsižvelgiant į kiekvieno jų galimybes, prisidėti prie bendrų šeimos ar kito sutuoktinio poreikių tenkinimo. Šią pasekmę taip pat įvardija ir Lenkijos Respublikos šeimos ir globos kodekso 23 ir 27 straipsniai. Taigi, sutuoktinių santykiai turi būti grindžiami abipusiu pasitikėjimu, pagarba bei rūpinimusi vienas kitu.

Šeimos santykių sukūrimas. Santuokos tikslas ir padarinys yra šeimos santykių sukūrimas, t.y. santykių, grindžiamų abipuse meile, pagarba, lojalumu ir pasitikėjimu, atsiradimas. Šie santykiai sudaro santuokos pagrindą ir šeimos esmę. Todėl preziumuojama, kad sudarius santuoką tarp sutuoktinių susiklosto šeimos santykiai.¹⁴⁸ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas 3.28 straipsnyje numato, kad sudarę santuoką sutuoktiniai sukuria šeimos santykius kaip bendro gyvenimo pagrindą. Lenkijos Respublikos šeimos ir globos kodekse taip pat nurodyta, kad sudarydami santuoką, sutuoktiniai sukuria šeimą (Lenkijos Respublikos šeimos ir globos kodekso 23 straipsnis).

Sutuoktinių teisnumas ir veiksnumas. Santuoka neapriboja sutuoktinių teisnumo ir veiksnumo. Santuoką sudaręs asmuo turi teisę laisvai pasirinkti gyvenamąją vietą, darbą, profesiją ir t.t. Tačiau po santuokos sudarymo atsiranda asmeniui naujų pareigų ir papildomų jo turtinių ir asmeninių neturtinių teisių įgyvendinimo ribojimų, kurie yra būtini siekiant užtikrinti deramus šeimos santykius ir vaikų teises bei interesus.

Sutuoktinių pareigos vaikams. Viena iš šeimos funkcijų yra reprodukcinė. Gimus vaikui, sutuoktiniai įgyja naują teisinį statusą – tampa tėvais ir įgyja naujų teisių ir pareigų bei papildomą atsakomybę. Tėvai privalo išlaikyti ir auklėti savo nepilnamečius vaikus, rūpintis jų švietimu, sveikata (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.30 straipsnis, Lenkijos Respublikos šeimos ir globos kodekso 27 straipsnis). Kanonų teisės kodeksas taip pat nustato tėvų pareigas savo vaikams. Remiantis šiuo aktu, santuokos tikslas yra siekti santuokinio gėrio bei gimdyti ir auklėti palikuonis. Šio kodekso 1136 kanone numatyta, kad tėvai turi svarbią pareigą ir pirminę teisę visomis jėgomis rūpintis palikuonių tiek fiziniu, socialiniu ir kultūriniu, tiek moraliniu ir religiniu auklėjimu. Pirmiausia ir svarbiausia katalikų tėvų pareiga - pasirūpinti kūdikio krikštu. Vaikui augant, tėvai turi rūpintis jo religiniu auklėjimu. Reikia mokyti vaikus melstis, laiku paruošti pirmai išpažinčiai ir Šv. Komunijai, Sutvirtinimo sakramentui, sekmadieniais ir švenčių

¹⁴⁷ Kodeks prawa kanonicznego <http://archidiecezja.lodz.pl/prawo.html>

¹⁴⁸ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeimos teisė. Justitia. Vilnius 2002, P. 67.

dienomis kartu su vaikais dalyvauti Šv. Mišių aukoje ir pan. Kadangi katalikų santuokos tikslas - gyvybės perdavimas, sutuoktiniai neturi teisės užkirsti kelią naujai gyvybei, santykius vartodami kontraceptines priemones, kliudančias gyvybei prasidėti, nužudyti vaisių. Reguluoti gimstamumą galima tik natūraliu būdu.¹⁴⁹

Sutuoktinių pavardė. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.31 straipsnyje bei Lenkijos Respublikos šeimos ir globos kodekso 25 straipsnyje yra numatytos trys galimos alternatyvos: sutuoktiniai po santuokos sudarymo gali pasilikti kiekvienas savo pavardę (nekeisti ikisantuokinės pavardės), pasirinkti kito sutuoktinio pavardę kaip bendrą pavardę, gali pasirinkti dvigubą pavardę (prie savo ikisantuokinės pavardės pridėti kito sutuoktinio pavardę). Lenkijos Respublikos šeimos ir globos kodeksas paskutiniuoju atveju numato ribojimą – po prijungimo pavardė negali susidėti iš daugiau nei dviejų dalių. Lenkijoje, kaip jau buvo minėta aukščiau, asmenims, kurie nori sudaryti santuoką bažnyčios nustatyta tvarka, civilinės metrikacijos įstaigos vedėjas išduoda liudijimą, kuriame yra aptariami būsimųjų sutuoktinių bei jų vaikų pavardžių klausimai.

Tiek Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse, tiek Lenkijos Respublikos šeimos ir globos kodekse yra aptariamas sutuoktinių *atstovavimas*. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.32 straipsnio 1 dalyje nurodyta, jog vienas sutuoktinis gali įgalioti kitą sutuoktinį veikti jo vardu ir jam atstovauti, o to paties straipsnio 2 dalis numato, kad jeigu tam tikriems veiksams atlikti reikalingas kito sutuoktinio sutikimas, tačiau tokio sutikimo dėl objektyvių priežasčių šis negali duoti, tai suinteresuoto sutuoktinio prašymu leidimą tiems veiksams atlikti gali duoti teismas. Minėtame Lenkijos teisės akte atstovavimo klausimas yra reguliuojamas kiek kitaip. Yra numatyta, kad esant kliūtims, kurie lemia vieno iš sutuoktinių nebuvimą, kitas sutuoktinis gali jo vardu be įgaliojimo tvarkyti įprastus administravimo reikalus (29 straipsnis).

Jei sutuoktiniai nesutaria dėl šeimyninių klausimų, jie turi teisę kreiptis į teismą, kad jis išspręstų jų ginčą (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.33 straipsnis, Lenkijos Respublikos šeimos ir globos kodekso 24 straipsnis).

Taip pat yra aptariamos sutuoktinių teisės ir pareigos namų ūkyje, į gyvenamąją patalpą, esančią šeimos turtu. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.34 straipsnis numato laikiną sutuoktinio turtinių teisių apribojimą. Lenkijos Respublikos šeimos ir globos kodekso 26 straipsnyje kaip santuokos pasekmė yra aptariami ir svainystės teisiniai santykiai. Lietuvoje svainystę reglamentuoja minėto Lietuvos teisės akto 3.136 straipsnis.

Viena iš svarbiausių Katalikų Bažnyčioje sudarytos santuokos pasekmių yra jos neišardomumas, kaip Kanonų teisės kodekso 1134 kanone nurodyta – amžinas ryšys.

¹⁴⁹ Rimkevičiūtė L. Katekizmas jaunavedžiams. Ardor, Marijampolė 1996, P. 31.

Kaip matome, kai kurios bažnytinės santuokos pasekmės sutampa su civilinėmis teisinėmis pasekmėmis. Tačiau grynai bažnytinių pareigų nevykdymas neužtraukia civilinės atsakomybės ir nėra ginamos valstybinių teismų.

4. BAŽNYTINĖS SANTUOKOS PABAIGA

4.1. Bažnytinės santuokos pabaigos samprata

Santuokai, kaip institutui, yra būdingas patvarumas. Įstatymų leidėjai atkreipia dėmesį į šį požymį, tačiau teisės aktuose eina kalba apie santuokos „patvarumą“, o ne apie „neišardomumą“, kaip katalikų kanonų teisėje¹⁵⁰.

Bažnyčios atstovai skiria *vidinį* ir *išorinį* neišardomumą. Vidinis reiškia, jog santuoka negali būti panaikinama:

1. Dėl jos pačios, t. y. trūkstant santuokinio įsipareigojimo;
2. Santuoktinių arba bet kurio kito asmens iniciatyva.¹⁵¹

Šiuo aspektu santuoka negali būti išardoma jokių atveju. Kitaip tariant, santuokinio ryšio neišardomumas, laikomas *vidiniu*, yra absoliutus.

Neišardomumas, suprantamas kaip *išorinis* neišardomumas, reiškia, kad santuoka negali būti panaikinta valstybinės valdžios, tiksliau sakant, teisėtos valstybinės valdžios ir teisėtos bažnytinės valdžios, žemesnės negu Romos popiežius. Paskutinė išlyga nurodo Dievo, prigimtinės ir dieviškos pozityviosios teisės autoriaus, įsiterpimo galimybę. Nors Popiežiaus įsikišimas „sulaužo“ saitą, kalbama ne apie skyrybas, bet paprasčiausiai apie dispensą, duotą kaip malonę. Skyrybos nurodo į valstybinį įstatymą, kuriuo patvirtinamas ryšio panaikinimas arba civilinių santuokos padarinių nebegaliojimas. Vadinasi, neišardomumas, suprantamas kaip *išorinis* neišardomumas, nėra absoliutus, tad galima daryti išvadą, jog santuoka nėra visiškai neišardoma. Ši doktrina yra tik ypatingas atvejis teorijos, kuri, Bažnyčioje evoliucionuojant krikščioniškajai doktrinai, šiandien beveik visuotinai priimama katalikų teologų.¹⁵²

Santuokos nesuardomumą Bažnyčia gina be jokių nuolaidų, nes:

1. Gerai auklėti vaikus įmanoma tik tėvams gyvenant kartu;
2. Tik pastovus santuokinis ryšys gali užtikrinti santuoktinių pagalbą vienas kitam įvairiose dvasinio ir materialinio gyvenimo srityse;
3. Pagal Dievo mintį nuo pačios pradžios žmonių santuoka turėjo būti nesuardoma.¹⁵³

¹⁵⁰ Świaczny S. Nierozzerwalność małżeństwa a rozwiązanie małżeństwa naturalnego z prawie kanonicznym. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego. Katowice 2004, S.68.

¹⁵¹ Maksvytis S. Vienumo ir neišardomumo reikšmė krikščionių santuokoje (vertinant kan. 1056 požiūriu). SOTER religijos mokslo žurnalas. 28 (56) 2008. P. 122.

¹⁵² Tarptautinė teologijos komisija. Krikščioniškosios santuokos doktrinos tezės. Dokumentas paskelbtas 1977 m., patvirtintas „in forma specifica“. http://www.lcn.lt/b_dokumentai/kiti_dokumentai/krikscioniskosios-santuokos-doktrinos-tezes.html, prisijungimo laikas: 2010-02-05

¹⁵³ Rinkevičiūtė L. Katekizmas jaunavedžiams. Ardor. Marijampolė, 1996, P. 11.

Kardinolas Chuljanas Eransas aiškina, kad santuokos paskelbimas negaliojančia bažnytiniame teisme nereiškia esamo ryšio nutraukimo, bet tik pripažinimą Bažnyčios vardu, kad ta santuoka neegzistuoja nuo pat pradžios. Katalikų santuokos galiojimo ar negaliojimo klausimas yra sprendžiamas juridinio proceso metu. Yra nuomonė, kad Bažnyčia išvis neturėtų imtis spręsti šį klausimą, o turi šias juridines problemas palikti civiliniams teismams. Bet kardinolas Ch. Eransas tvirtina, jog Bažnyčia nuolat pabrėžia esanti kompetentinga šiais klausimais. Jis pabrėžia, kad santuoka yra vienas iš septynių sakramentų, todėl Bažnyčiai nusišalinus nuo santuokos problemų sprendimo, tai „būtų tolygu mesti šešėlį ant pačios santuokos sakramentinės prigimties“. Tai ypač aktualu dabar, kai civilinės teisės kartais ne tik sveikina, bet netgi įvairiomis nuolaidomis skatina skyrybas.¹⁵⁴ Instrukcijoje „Dignitas connubii“ ("Santuokos orumas"), aiškinama, kad netgi pradėjus santuokos anuliavimo procedūrą bažnytiniame teisme, pirmiausia būtina bandyti įtikinti sutuoktinius išsaugoti santuoką. Jeigu šios pastangos neduoda vaisių, bažnytinis teismas turi paraginti sutuoktinius „nuoširdžiai dirbti kartu, atidėjus į šalį asmeninius interesus“ ir vadovaujantis teisingumo reikalavimais, kad bylos tyrime „būtų pasiekta objektyvi tiesa, kaip to reikalauja pati santuokos prigimtis“, nes bažnytinių teismų svarbiausias tikslas yra objektyvios tiesos siekimas. Kitas svarbus momentas bažnytinio teismo veikloje yra preliminarus bylos tyrimas: nors suinteresuoti asmenys turi teisę siekti greitesnės juridinio proceso eigos, tačiau reikia vengti perdėto skubotumo, nes tai gali paskatinti priimti neteisingą sprendimą.¹⁵⁵

"Dignitas Connubii" - tai Popiežiškosios įstatymų aiškinimo tarybos dokumentas, skirtas bažnytiniams tribunolams. Instrukcijoje yra pateikiamos normos, į kurias turi atsižvelgti santuokos bylas nagrinėjantys bažnytiniai tribunolai. Joje yra pristatomi visi Bažnyčioje galiojantys įstatymai santuokos srityje su išsamiomis nuorodomis, kurios atspindi Bažnyčios daugiau kaip dviejų dešimtmečių patirtį, įgytą pagal Kanonų teisės kodeksą, kuris buvo paskelbtas po Vatikano II susirinkimo.¹⁵⁶

Pagal Apaštalu Sosto statistiką, 2002 metais pasaulyje vyko 56 236 bažnytinės santuokos anuliavimo procesai, iš jų 46 092 baigėsi teigiamai. Skirtingai nuo civilinių teismų, Bažnyčia ne išskiria, bet tik paskelbia, kad sudaryta bažnytinė santuoka nuo jos sudarymo momento buvo niekinė. Bažnyčia, pradėdama santuokos anuliavimo procesą, vadovaujasi savo teise (kanonų teise), kuri yra nustačiusi tam tikras teisinės normas santuokos niekinumo bylose.¹⁵⁷

¹⁵⁴ Buika M. Naujas dokumentas palengvins bažnytinio tribunolo darbą. XXI amžius. Krikščioniškos minties, kultūros ir visuomenės laikraštis. Nr.14 (1315) http://www.xxiamzius.lt/numeriai/2005/02/18/krsian_02.html, prisijungimo laikas: 2009-05-03

¹⁵⁵ Ten pat.

¹⁵⁶ <http://storico.radiovaticana.org/lit/storico/2005-02/27634.html>, prisijungimo laikas: 2009-05-03.

¹⁵⁷ Rumšas R. Kodėl bažnyčia anuliuoja kai kurias santuokas? XXI amžius. Krikščioniškos minties, kultūros ir visuomenės laikraštis. Nr. 44 (1446). http://www.xxiamzius.lt/numeriai/2006/06/16/zvil_02.html, prisijungimo laikas: 2009-05-03.

Dėl to, kad Vakaruose vis daugėja bažnytinės santuokų anuliavimo atvejų nurodoma keletą priežasčių. Pirma, tai išplitęs sekuliarizmas, formuojantis paviršutinišką požiūrį į šeimos gyvenimą, kai, jo paveikti, netgi katalikai dažnai nebesugeba suprasti Bažnyčios mokymo apie sakramentinę santuoką ir jų ryšiai neatitinka bažnytinių santuokos galiojimo reikalavimų. Antra, pastaruoju metu pasiekta tikslesnė žmogaus psichologijos samprata įgalino bažnytinius teismus geriau nustatyti tas situacijas, kai nebuvo būtino visaverčio sutikimo sudaryti santuoką, kad ji sąlygotų tvirtą ryšį tarp dviejų asmenų. Pagaliau, pagausėjus skyrybų, atsirado daugiau katalikų, kurie, iširus vienai santuokai, nori sudaryti antrąją, tačiau žino, kad jei pirmoji dar galioja, tai Bažnyčia antrosios santuokos nepripažins.¹⁵⁸

Paduoti ieškinį bažnytiniam teismui gali abu sutuoktiniai arba vienas iš jų. Ieškinyje turi būti išdėstyti faktai ir teisiniai motyvai, dėl ko ieškovas nori, kad būtų pradėtas jo santuokos anuliavimo procesas. Robertas Rumšas nurodo, kad pirmoji bažnytinio teisėjo pareiga – stengtis sutuoktinius sutaikyti, bet, dauguma, kurie kreipiasi į bažnytinį teismą, jau būna civiliška teisme išsituokę. Geriausia kreiptis į savo gyvenamos vietos bažnytinį teismą arba į tribunolą tos vietos, kurioje buvo sudaryta santuoka.¹⁵⁹

Atsižvelgiant į santuokos visuomeninį vertinimą, ji yra ypatingai saugoma teisės. Kanonų teisės kodekso 1060 kanonas numato, jog teisė yra palanki santuokai, todėl, kilus abejonei, santuoka privalo būti laikoma galiojančia, kol nebus įrodyta priešingai. Pradedant teisiniu bažnytinės santuokos anuliavimo procesu, visuomet lieka santuokos galiojimo prezumpcija.¹⁶⁰ Civilinėje teisėje taip pat yra taikoma santuokos galiojimo prezumpcija, grindžiama civilinės būklės aktų įrašų tikrumo prezumpcija. Taigi, įstatymo nustatyta tvarka įregistruota santuoka laikoma galiojančia tol, kol teismo tvarka bus pripažinta negaliojančia.

4.2. Bažnytinės santuokos pabaigos jurisdikcija

Sutuoktiniams sudarius bažnytinę santuoką, tačiau jos neįtraukus į oficialią valstybės apskaitą, jų santuoka bus reguliuojama tik religinėmis teisės normomis, tarp jų nebus sukuriami teisiniai santykiai. Šiuo atveju, sprendžiant santuokinių ryšių nutraukimo klausimą, nekils problemų nei dėl taikytinos teisės, nei dėl teisingumo – bažnytiniuose teismuose bus vadovaujama bažnytinėmis normomis. Tuo tarpu bažnytinę santuoką įtraukus į oficialią

¹⁵⁸ Buika M. Naujas dokumentas palengvins bažnytinio tribunolo darbą. XXI amžius. Krikščioniškos minties, kultūros ir visuomenės laikraštis. Nr.14 (1315) http://www.xxiamzius.lt/numeriai/2005/02/18/krsian_02.html, prisijungimo laikas: 2009-05-03.

¹⁵⁹ Rumšas R. Kodėl bažnyčia anuliuoja kai kurias santuokas? XXI amžius. Krikščioniškos minties, kultūros ir visuomenės laikraštis. Nr. 44 (1446). http://www.xxiamzius.lt/numeriai/2006/06/16/zvil_02.html, prisijungimo laikas: 2009-05-03.

¹⁶⁰ Buika M. Naujas dokumentas palengvins bažnytinio tribunolo darbą. XXI amžius. Krikščioniškos minties, kultūros ir visuomenės laikraštis. Nr.14 (1315) http://www.xxiamzius.lt/numeriai/2005/02/18/krsian_02.html

valstybės apskaitą, sutuoktiniai jau išsipareigoja laikytis ne tik kanonų teisės taisyklių, bet ir valstybėje galiojančių teisės normų, todėl iškyla būtinumas spręsti šių normų konkurencijos bei teisingumo klausimus santuokos nutraukimo metu.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė, kad teismas, tenkindamas prašymą dėl civilinių teisinių pasekmių, atsiradusių bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka sudarytą santuoką įtraukus į apskaitą civilinės metrikacijos įstaigoje, panaikina akto įrašą dėl bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka sudarytos santuokos įtraukimo į apskaitą civilinės metrikacijos įstaigoje ir išsprendžia kitus klausimus (turto padalijimo, vaikų išlaikymo, jų gyvenamosios vietos nustatymo, sutuoktinių tarpusavio išlaikymo ir kitus (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.49, 3.59 straipsniai). Santuokos akto atitinkamame bažnyčios registre įrašas, kurio pagrindu buvo išduotas santuokos liudijimas, lieka galioti, jeigu bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka sudaryta santuoka nėra pripažinta negaliojančia bažnytinio teismo.¹⁶¹ Taigi, remiantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, sutuoktiniams sudarius santuoką bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka, jos pabaigai taikoma skirtinga jurisdikcija: civilinė, vykdoma bendrosios kompetencijos teismų, kai sutuoktiniai yra suinteresuoti nutraukti civilinį teisinį ryšį su iš to išplaukiančiomis teisinėmis pasekmėmis, ir bažnytinė, vykdoma atitinkamų bažnyčios institucijų, remiantis vidaus (kanonų) teisės normomis, kai nutraukiami kanonų teisės normų reglamentuojami santuokiniai ryšiai.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas laikosi nuomonės, jog demokratinės teisės sampratos požiūriu tokia bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka sudarytos santuokos nutraukimo bei jos pripažinimo negaliojančia klausimų jurisdikcija laikytina ne asmens teisių diskriminavimu religinės priklausomybės pagrindu, o pagarba sutuoktinių suderintai ir objektyviai išreikštai asmeninei valiai, nes sutuoktiniai, sudarę bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka santuoką, atitinkamai pasirenka iš to išplaukiančius ir bažnyčios vidaus (kanonų) teisėje pripažįstamus santuokos pabaigos pagrindus bei procedūras. Teismas taip pat pažymi, kad sutuoktiniams, sudarius bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka santuoką, preziumuojamas jų abiejų sutikimas, jog nuo pat tokios santuokos sudarymo momento jų santykius reglamentuotų ne tik civilinės (šeimoms) teisės normos, bet ir atitinkamos konfesijos kanonų teisės normos.

Nei Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse, nei kituose įstatymuose nenustatyta santuokos, sudarytos bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka ir pripažintos valstybės, civilinių teisinių pasekmių pabaigos pagrindų ir specialios tvarkos, taikytinos panaikinant tokios santuokos apskaitos įrašą, todėl šeimos santykiams pagal analogiją (Civilinio kodekso 1.8 straipsnio 1 dalis) taikytinos bendrosios Civilinio kodekso normos, reglamentuojančios

¹⁶¹ 2007 m. vasario 7 d. LAT nutartis Nr. 3K-7-6/2007 (S), 2004 m. sausio 29 d. LAT konsultacija Nr. A3-97.

santuokos pabaigos (Civilinio kodekso 3.49 straipsnis), santuokos sudarymo bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka (Civilinio kodekso 3.24 straipsnis) nuostatos.¹⁶²

Pripažinti negaliojančia bažnytinę santuoką, kuri nebuvo įregistruota civilinės metrikacijos įstaigoje, galiojantys įstatymai nenumato. Teismams ginčai dėl bažnytinės santuokos pripažinimo negaliojančia yra nežinybingi¹⁶³. Bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka sudaryta santuoka, bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka pripažinta negaliojančia dar prieš tai, kai įtraukta į santuokų apskaitą Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.304 straipsnyje nurodyta tvarka, civilinės teisės požiūriu laikoma neegzistuojančia, todėl nėra reikalo pripažinti jos negaliojančia ir teismo tvarka.¹⁶⁴

Negaliojančią santuoką reikia skirti nuo nesudarytos, t.y. nesamos santuokos. Tokia santuoka yra tada, kai nesilaikyta įstatyme nustatytos santuokos įforminimo tvarkos, būtinos jos sudarymo procedūros. Tokios „santuokos“ nereikia pripažinti negaliojančia, nes jos paprasčiausiai nebuvo, pavyzdžiui, „santuoką“ sudarė religinės ar kitos Lietuvoje nepripažintos ir neregistruotos sektos lyderis.¹⁶⁵

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaro autoriai nurodo, kad bažnyčios (kanonų) teisė numato santuokos negaliojimo institutą, tačiau kanonų teisė civilinės santuokos pripažinimui negaliojančia netaikoma. Bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka sudaryta santuoka, įtraukta į santuokų apskaitą civilinės metrikacijos įstaigoje Civilinio kodekso 3.304 straipsnyje nustatyta tvarka, tampa ir civiline santuoka. Šią nuomonę grindžia tuo, kad Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnio 4 dalyje pripažįstama tik bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka atlikta santuokos registracija, bet ne jos pripažinimas negaliojančia ar nutraukimas bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka, todėl bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka sudarytą ir civilinės metrikacijos įstaigoje apskaitytą santuoką gali pripažinti negaliojančia tik teismas Civilinio kodekso numatytais santuokos negaliojimo pagrindais. Santuokos pripažinimas negaliojančia bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka civilinės teisės požiūriu nesukelia jokių teisinių padarinių ir ji yra laikoma galiojančia, kol teismo bus pripažinta negaliojančia. Minėtame komentare taip pat nurodyta, kad įrodymai ir dokumentai, kurie yra surinkti sprendžiant dėl santuokos negaliojimo bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka, gali būti panaudoti kaip įrodinėjimo priemonės sprendžiant jos negaliojimo klausimą teisme.¹⁶⁶ Laikantis komentaro autorių nuomonės, dėl bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka sudarytos ir valstybės pripažintos santuokos pripažinimo negaliojančia reikia kreiptis į teismą bendraisiais pagrindais.

¹⁶² 2007 m. vasario 7 d. LAT nutartis Nr. 3K-7-6/2007 (S).

¹⁶³ 2000 m. balandžio 19 d. LAT nutartis Nr. 3K-3-462/2000.

¹⁶⁴ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeimos teisė. Justitia. Vilnius 2002, P. 87.

¹⁶⁵ Ten pat, P. 84.

¹⁶⁶ Ten pat, P. 87.

Tačiau yra ir kita nuomonė. Nuostata, kad bažnytinio teismo sprendimas anuliuoti santuoką turi įtakos ne tik bažnytinės santuokos pasibaigimui, bet ir sukelia atitinkamas civilines teises pasekmes yra įtvirtinta Lietuvos Respublikos ir Šventojo Sosto sutarties dėl santykių tarp Katalikų Bažnyčios ir valstybės teisių aspektų 13 straipsnio 4 dalyje, kurioje numatyta, jog apie Bažnytinio Tribunolo sprendimus dėl kanoninės santuokos pripažinimo niekine ir Bažnyčios Aukščiausios valdžios nutartis dėl santuokos ryšių nutraukimo privaloma informuoti kompetentingas Lietuvos Respublikos institucijas, siekiant sutvarkyti teises šio sprendimo pasekmes pagal Lietuvos Respublikos teisės aktus.¹⁶⁷ Kaip teigia K. Meilius ir G. Sagatys, remiantis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.305-306 straipsniais, civilinės metrikacijos įstaiga minėtais atvejais turėtų atitinkamai informuoti tokią santuokos pasibaigimą, kuris, savo ruožtu, sukels ir atitinkamas civilines teises pasekmes.¹⁶⁸ Šio darbo autorės nuomone, šią konkordato nuostatą reikėtų sukonkretinti ir užtikrinanti jos vykdymą įstatymu bei poįstatyminiais teisės aktais.

Konkordate tarp Lenkijos Respublikos ir Šventojo Sosto bažnytinės santuokos pabaigos klausimas yra aptariamasis plačiau, jame esančios nuostatos iš esmės skiriasi nuo aukščiau minėto konkordato. 10 straipsnyje numatyta, jog sprendimai dėl bažnytinės santuokos galiojimo, o taip pat dėl kitų santuokinių reikalų, numatytų kanonų teisėje, priklauso išimtinai bažnytinių institucijų kompetencijai, o sprendimai dėl teisių pasekmių, numatytų Lenkijos teisėje, priklauso išimtinai valstybinių teismų kompetencijai. Šiame straipsnyje taip pat numatyta, kad įgyvendinant šias nuostatas, turi būti padaryti pakeitimai Lenkijos teisėje. Taigi, sprendimai dėl santuokinių klausimų konkordate buvo aiškiai atskirti. Visada pasaulietinių santuokinių ryšių likimą lemia valstybiniai teismai. Valstybinių ir bažnytinių teismų atskyrimą lemia esminiai valstybinės ir bažnytinės teisės skirtumai dėl santuokos galiojimo ir pabaigos, o netgi dėl jos esmės. Lenkijos Respublikos Aukščiausiasis Teismas pažymėjo, kad bažnytinio teismo sprendimas dėl santuokos galiojimo arba negaliojimo negali turėti prejudicinės įtakos pasaulietiniams teismams dėl tų pačių santuokinių santuokos galiojimo arba negaliojimo.¹⁶⁹ Lenkijos Respublikos įstatymas dėl civilinės būklės aktų nurodo baigtinį santuokos pabaigos pagrindų sąrašą.¹⁷⁰ Vis dėlto bažnytinių teismų sprendimai gali turėti įrodomąją reikšmę.¹⁷¹ Dėl bažnytinės santuokos pabaigos bei dėl prieš tai buvusiuose skyriuose nagrinėjamų klausimų, pavyko rasti tik du Lenkijos Respublikos Aukščiausiojo Teismo sprendimus, aptariančius

¹⁶⁷ Šventojo Sosto ir Lietuvos Respublikos sutartis dėl santykių tarp Katalikų Bažnyčios ir Valstybės teisių aspektų. // Žin. 2000-08-09 Nr.67-2022.

¹⁶⁸ Meilius K., Sagatys G. Bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka sudarytų santuokų kelias į pripažinimą// Jurisprudencija, 2002, t. 28(20). P. 133.

¹⁶⁹ Wyrok Sądu Najwyższego — Izba Cywilna z dnia 17 listopada 2000 r. V CKN 1364/2000.

¹⁷⁰ Ustawa z dnia 29 września 1986 r. Prawo o aktach stanu cywilnego DZ. U. 2004 R. Nr 161 poz. 1688.

¹⁷¹ Wyrok Sądu Najwyższego — Izba Cywilna z dnia z dnia 3 marca 2004 r. III CK 346/02.

bažnytinės santuokos pripažinimo ir jos pabaigos klausimus. Kadangi dėl bažnytinės santuokos pripažinimo, jos pabaigos bei teisinių pasekmių atsiradimo momento šioje valstybėje beveik nekyla teisminių ginčų, galima padaryti išvadą, kad Lenkijoje teisės aktų bazė, reglamentuojanti su bažnytine santuoka susijusius klausimus yra aiškesnė ir tikslesnė negu Lietuvoje. Darbe buvo pateikta nemažai Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos pavyzdžių, iš ko darytina išvada, kad Lietuvoje dėl bažnytinių santuokų teisinio reglamentavimo kylą neaiškumų. Autorės manymu, tai paneigia šio darbo įvade iškeltą hipotezę, kad teisinė bažnytinių santuokų reglamentacija ir apskaita Lietuvoje yra tinkamai apibrėžta ir sureguliuota. Kai kurias nuostatas minėtais klausimais būtų galima perimti iš kaimyninės valstybės.

Išvados ir pasiūlymai.

1. Tiek Lietuvos, tiek Lenkijos teisės aktuose yra įtvirtintos nuostatos, kad įvykdžius tam tikras sąlygas, bažnytinė santuoka sukelia tokias pat teises pasekmes kaip ir civilinė santuoka. Lietuva pripažįsta bažnytinę santuokos registraciją nuo 1992 m. lapkričio 2 d., t.y. įsigaliojus Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Lenkijoje bažnytinės santuokos sudarymo forma su civilinėmis teisinėmis pasekmėmis įtvirtinta tik 1998 m. lapkričio 15 d., t.y. 6 metais vėliau nei Lietuvoje.

2. Nei Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse, nei Pranešimo apie bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka įregistruotą santuoką tvarkos apraše, kuriuose yra numatytas dešimties dienų terminas pranešimui civilinės metrikacijos įstaigai apie bažnyčios nustatyta tvarka sudarytą santuoką, nėra jokių išimčių, dėl kurių šis terminas galėtų būti atnaujintas. Šias normas būtų galima, kaip tai yra Lenkijoje, papildyti nuostata dėl šio termino skaičiavimo sustabdymo ar atnaujinimo galimybės dėl svarbių priežasčių, nepriklausančių nuo suinteresuotų asmenų valios.

3. Lietuvoje asmuo gali sudaryti bažnytinę santuoką, būdamas civilinėje santuokoje su visai kitu asmeniu ir atvirkščiai – bažnytinę santuoką sudaręs su vienu, o civilinės metrikacijos įstaigoje susituokti su kitu.

4. Tiems, kas nori sudaryti bažnytinę santuoką, kuri sukeltų ir teises pasekmes, papildomai prie valstybės teisės aktuose numatytų reikalavimų santuokos sudarymui, prisideda ir Kanonų teisės kodekse numatytos santuokos sudarymo sąlygos.

5. Katalikų Bažnyčiai yra svarbi pasaulietinė teisė, tik ypatingais atvejais galima sudaryti bažnytinę santuoką, kuri neatitiktų civilinės teisės normų. Jei tokia santuoka būtų sudaryta, ji būtų galiojanti tik bažnytinės teisės atžvilgiu ir nesukeltų civilinių teisių pasekmių. Lenkijoje nuo tokių santuokų bandoma apsisaugoti, Šeimos ir globos kodekse numatant nuostata, kad asmenims, kurie nori sudaryti santuoką kanonų nustatyta tvarka, civilinės metrikacijos įstaigos vedėjas išduoda liudijimą, kuriame nurodoma, kad nėra jokių kliūčių santuokos sudarymui. Lietuvoje tokios teisės normos nėra. Bažnytiniuose teisės aktuose yra tikrai numatyta, kad jei asmuo sudaro santuoką už savo parapijos ribų, turi pristatyti laisvo statuso pažymėjimą, išduotą klebono.

6. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas draudžia sudaryti santuoką per atstovą. Tai leidžia Lenkijos teisės aktai bei Kanonų teisės kodeksas. Nors Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse numatyta, kad bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka santuoka sudaroma pagal atitinkamos religijos vidaus (kanonų) teisės nustatytą procedūrą, diskutuotinas klausimas, ar Lietuvoje bažnyčioje per atstovą sudaryta santuoka būtų pripažinta valstybės. Lenkijoje, jeigu

buvo įvykdyti teisės aktuose numatyti reikalavimai, tokia santuoka sukels teises pasekmes kaip ir sudaryta asmeniškai, ne per įgaliotinį.

7. Nors Lietuvos Respublikos Konstitucija skelbia, kad Lietuvoje nėra valstybinės religijos, o Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas numato, kad atitinkamos religinės organizacijos įgaliojamas asmuo privalo per dešimt dienų po santuokos sudarymo bažnyčios nustatyta tvarka pateikti santuokos sudarymo vietos civilinės metrikacijos įstaigai Teisingumo ministerijos nustatytos formos pranešimą apie santuokos įregistravimą bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka, poįstatyminiai teisės aktai numato, kad lotynų apeigų katalikų bendruomenėje susituokę asmenys per dešimt dienų po santuokos sudarymo patys pateikia santuokos sudarymo vietos civilinės metrikacijos įstaigai bažnytinės santuokos liudijimą. Katalikų Bažnyčiai šiuo atžvilgiu yra suteikta išimtis, paremta tarptautine Lietuvos Respublikos ir Šventojo Sosto sutartimi. Dėl pareigos Katalikų Bažnyčios atstovams pranešti apie joje sudarytas santuokas nebuvimo gali nukentėti tiek patys susituokę asmenys, tiek valstybė. Lenkijoje yra visiems vienodos sąlygos – apie santuokos sudarymą turi pranešti bažnyčios atstovai.

8. Lietuvoje bažnyčios nustatyta tvarka sudarytos santuokos įtraukimas į valstybės apskaitą gali nulemti santuokos negaliojimą ar keisti jos sudarymo datą. Kai vienas iš sutuoktinių, sudariusių po 2001 m. liepos 1 d. bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka santuoką, yra miręs, tokia santuoka civilinės metrikacijos įstaigoje į apskaitą neįtraukiama, taigi, Lietuvoje nėra vykdoma nuolatinė visų bažnytinių santuokų apskaita. Bendros bažnytinių ir civilinių santuokų registravimo apskaitos nebuvimas, neįtvirtina santuokos sudarymo bažnyčioje dienos sutuoktinių civilinių teisių ir pareigų įgijimo momentu. Tiek Lietuvoje, tiek Lenkijoje yra būtinybė įvesti bendrą bažnytinių ir civilinių santuokų registrą.

9. Remiantis Lietuvoje galiojančiomis Civilinės metrikacijos taisyklėmis, jei vienas iš sutuoktinių, sudariusių po 2001 m. liepos 1 d. bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka santuoką, yra miręs, santuoka civilinės metrikacijos įstaigoje į apskaitą neįtraukiama. Autorės manymu, ši norma keistina, reikėtų nustatyti, jog tokia bažnytinė santuoka vis dėlto turėtų būti įtraukta į apskaitą civilinės metrikacijos įstaigoje ir būtų išduotas santuokos liudijimas.

10. Bažnytinės santuokos pabaigos klausimus sprendžia atitinkamos bažnyčios institucijos pagal jų kanonų teisę. Kadangi bažnytinė santuoka, įtraukta į oficialų valstybinį registrą, sukelia teises pasekmes, t.y. asmenys tampa sutuoktiniais ir įgyja įstatymo numatytas sutuoktinių asmenines neturtines ir turtines teises ir pareigas, tai teisme gali būti nagrinėjamas tik klausimas dėl bažnytinės santuokos civilinių teisinių padarinių ir kitų su jomis susijusių klausimų (pvz. turto padalijimo, vaikų išlaikymo, jų gyvenamosios vietos nustatymo, civilinės būklės aktų įrašo panaikinimo civilinės metrikacijos įstaigoje ir pan.).

11. Lietuvos Respublikos ir Šventojo Sosto sutarties nuostata, jog apie Bažnytinio Tribunolo sprendimus dėl kanoninės santuokos pripažinimo niekine ir Bažnyčios Aukščiausios valdžios nutartis dėl santuokos ryšių nutraukimo privaloma informuoti kompetentingas Lietuvos Respublikos institucijas, siekiant sutvarkyti teises šio sprendimo pasekmes pagal Lietuvos Respublikos teisės aktus, reikėtų sukongretinti ir užtikrinanti jos vykdymą įstatymu bei poįstatyminiais teisės aktais.

12. Kiekviena valstybė yra skirtinga, su savita istorija, papročiais, teisės aktais, turi tam tikrų nacionalinių ypatumų. Sunku vienareikšmiškai teigti, kad vienos valstybės teisinis reguliavimas yra geresnis ar blogesnis. Kadangi dėl bažnytinės santuokos pripažinimo, jos pabaigos bei teisinių pasekmių atsiradimo momento Lenkijoje beveik nekyla teisminių ginčų, galima padaryti išvadą, kad šios valstybės teisės aktų bazė, reglamentuojanti su bažnytine santuoka susijusius klausimus yra aiškesnė ir tikslesnė negu Lietuvoje. Darbe buvo pateikta nemažai Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos pavyzdžių, iš ko darytina išvada, kad Lietuvoje dėl bažnytinių santuokų teisinio reglamentavimo kylą neaiškumų, o tai paneigia šio darbo įvade iškeltą hipotezę, kad teisinė bažnytinių santuokų reglamentacija ir apskaita Lietuvoje yra tinkamai apibrėžta ir sureguliuota. Kai kurias nuostatas minėtais klausimais būtų galima perimti iš kaimyninės valstybės - Lenkijos.

Literatūros sąrašas

Lietuvos Respublikos teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija// Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.
2. Šventojo Sosto ir Lietuvos Respublikos sutartis dėl santykių tarp Katalikų Bažnyčios ir Valstybės teisinių aspektų // Valstybės žinios, 2000-08-09 Nr.67-2022.
3. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.
4. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas// Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.
5. Lietuvos Respublikos religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymas // Valstybės žinios, 1995, Nr. 89-1985.
6. Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas // Valstybės žinios, 1994, Nr. 59-1153.
7. Lietuvos Respublikos Seimo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas „Dėl valstybės pripažinimo suteikimo Lietuvos evangelikų baptistų bendruomenių sąjungai“. Nr. IX-464. // Valstybės žinios, 2001-07-18, Nr. 62-2249.
8. Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. liepos 15 d. nutarimas „Dėl valstybės pripažinimo suteikimo septintosios dienos adventistų bažnyčiai“. Nr. X-1721. // Valstybės žinios, 2008-07-19, Nr. 82-3242.
9. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. gegužės 3 d. nutarimas Nr. 538 „Dėl pranešimo pagal Tarptautinę konvenciją dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo patvirtinimo“// Valstybės žinios, 2004-05-07, Nr. 76-2628.
10. Civilinės metrikacijos taisyklės, patvirtintos Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2006 m. gegužės 19 d įsakymu Nr. 1R160. //Valstybės žinios, 2006-06-10, Nr. 65-2415.
11. Civilinės metrikacijos taisyklės, patvirtintos Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2006 m. gegužės 19 d įsakymu Nr. 1R160 (Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2008 m. liepos 22 d. įsakymo Nr. 1R-294 redakcija). // Valstybės žinios, 2008-08-02, Nr. 88-3541.
12. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2001 m. birželio 27 d. įsakymas Nr. 124 "Dėl pranešimo apie bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka įregistruotą santuoką formos ir pranešimo tvarkos patvirtinimo“ (Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2008 m. rugsėjo 30 d. Nr. 1R-375 redakcija)// Valstybės žinios, 2008-10-01, Nr. 113-4328).

13. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 1999 m. kovo 26 d. įsakymas Nr. 65 „Dėl Civilinės būklės aktų registravimo laikinųjų taisyklių patvirtinimo“ //Valstybės žinios, 1999-03-31, Nr. 29-840.
14. Katalikų Bažnyčios padėties Lietuvoje restitucijos aktas. 1990 m. birželio 12 d. Nr.I-283.
15. Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodeksas. Vilnius. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos leidykla, 1990.

Lenkijos Respublikos teisės aktai:

16. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483.
17. Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską, podpisany 28 lipca 1993 r., Dz. U. 1998, Nr 51, poz. 318.
18. Kodeks rodzinny i opiekuńczy z dnia 25 lutego 1964, Dz.U. z 1964 roku, Nr 9, poz. 59.
19. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz. U. z dnia 18 maja 1964 r.).
20. Ustawa Prawo o aktach stanu cywilnego z dnia 29 września 1986, Dz.U. z 1986 roku, Nr 36, poz. 180.
21. Ustawa o stosunku Państwa do gmin wyznaniowych żydowskich w Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 20 lutego 1997, Dz.U. z 1997 roku, Nr 41, poz. 251.
22. Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 czerwca 1995, Dz.U. z 1995 roku, Nr 97, poz. 481.
23. Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła Chrześcijan Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 czerwca 1995, Dz.U. z 1995 roku, Nr 97, poz. 480.
24. Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 13 maja 1994, Dz.U. z 1994 roku, Nr 73, poz. 323.
25. Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Methodystycznego w Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 czerwca 1995, Dz.U. z 1995 roku, Nr 97, poz. 479.
26. Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 13 maja 1994, Dz.U. z 1994 roku, Nr 73, poz. 324.
27. Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 20 lutego 1997, Dz.U. z 1997 roku, Nr 41, poz. 252.
28. Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 17 maja 1989, Dz.U. z 1989 roku, Nr 29, poz. 154.
29. Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła Polskokatolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 czerwca 1995, Dz.U. z 1995 roku, Nr 97, poz. 482.

30. Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła Starokatolickiego Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 20 lutego 1997, Dz.U. z 1997 roku, Nr 41, poz. 253.
31. Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła Zielonoświątkowego w Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 20 lutego 1997, Dz.U. z 1997 roku, Nr 41, poz. 254.
32. Ustawa o stosunku Państwa do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego z dnia 4 lipca 1991, Dz.U. z 1991 roku, Nr 66, poz. 287.
33. Ustawa z dnia 21 kwietnia 1936 r. o stosunku Państwa do Muzułmańskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej. Dz. U. z dnia 24 kwietnia 1936 r. Nr 30, poz. 240.
34. Ustawa z dnia 29 września 1986 r. Prawo o aktach stanu cywilnego DZ. U. 2004 R. Nr 161 poz. 1688.
35. Instrukcja dla duszpasterzy dotycząca małżeństwa konkordatowego. Biuletyn KAI z 13.11.1998 r., Nr. 3.

Tarptautiniai teisės aktai:

36. 1948 m. gruodžio 10 d. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. Valstybės žinios, 2006-06-17, Nr. 68-2497.
37. 1950 m. lapkričio 4 d. žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Valstybės žinios, 2000-11-10, Nr. 96-3016.

Specialioji literatūra:

38. Blinstrubis T. Pasaulietinės valstybės principas. Socialinių mokslų studijos. 2010, Nr. 2 (6).
39. Dičius P. Santuoka ir šeima tarybų Lietuvoje. Vilnius: Mintis, 1974.
40. Dziwisz S., Glemp J. i in. Encyklopedia katolicka. Tom XI. Lublin 2006.
41. Gajda P.-M. Prawo małżeńskie Kościoła Katolickiego. BIBLOS, Tarnów 2000.
42. Kudinavičiūtė I. Teisinis bažnytinių santuokų reglamentavimas ir apskaita// Justitia 2003, Nr. 3-4.
43. Kudinavičiūtė-Michailovienė I. Šeimos teisės normų, nustatančių monogamiją, interpretavimo ypatumai ir jų pažeidimo pasekmės // Jurisprudencija 2005/71(63).
44. Kudinavičiūtė-Michailovienė I. Santuokos sąlygos ir jų vykdymas. Justitia. Vilnius 2006.
45. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeimos teisė. Justitia. Vilnius 2002.
46. Lietuvos TSR santuokos ir šeimos kodekso komentaras. Vilnius „Mintis“, 1985.

47. Majūtė V. Bažnytinė santuoka Lietuvoje: pripažinimas ir teisinės pasekmės// Notariatas. Nr. 5/2008.
48. Maksvytis S. Vienumo ir neišardomumo reikšmė krikščionių santuokoje (vertinant kan. 1056 požiūriu). SOTER religijos mokslo žurnalas. 28 (56) 2008.
49. Meilius K., Sagatys G. Bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka sudarytų santuokų kelias į pripažinimą// Jurisprudencija, 2002, t. 28(20).
50. Meilius K., Žilinskaitė R. Santuoką ardančios kliūtys kanonų teisėje. SOTER religijos mokslo žurnalas. 29 (53) 2009.
51. Mesonis, G. Kai kurie konstituciniai valstybės ir bažnyčios santykių aspektai. Konstitucinė jurisprudencija. 2008, 2(10).
52. Rasimavičius P. Tarybinė šeimos teisė. Vilnius „Mintis“ 1981.
53. Rimkevičiūtė L. Katekizmas jaunavedžiams. Ardor. Marijampolė, 1996.
54. Šidiškienė I. Institucinės santuokos apeigos: socialinės tvarkos įteisinimas Lietuvoje XIX a. II pusėje – XXI a. Pradžioje. LITUANISTICA. 2006. T. 68. Nr. 4.
55. Świaczny S. Nierozerwalność małżeństwa a rozwiązanie małżeństwa naturalnego z prawie kanonicznym. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego. Katowice 2004.
56. Teisinių institutų raida Lietuvoje XIV-XIX /redakcinė kolegija: P. Dičius (redkolegijos pirmininkas), Vilnius. 1981.
57. Ulevičius B. Santuoka sudievinimo teologijos kontekste. SOTER religijos mokslo žurnalas. 23 (51) 2007.
58. Vaišvila A. Teisės teorija. Justitia. Vilnius 2004.
59. Vansevičius S. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valstybiniai-teisiniai institutai. Vilnius. 1981
60. Загоровский А.И. Курс семейного права. Москва. Зерцало, 2003.

Teismų praktika:

61. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. balandžio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodekso 6 straipsnio antrosios dalies, 11 straipsnio ir 12 straipsnio antrosios dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“// Valstybės žinios, 1994-04-27, Nr. 31-562.
62. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 1 straipsnio 5 punkto, 10 straipsnio 3 ir 4 dalių, 15 straipsnio 1 dalies, 20 straipsnio, 21 straipsnio 2 punkto, 32 straipsnio 2 dalies, 34 straipsnio 2, 3 ir 4 dalių, 35 straipsnio 2 ir 5 punktų, 37 straipsnio 2 punkto ir 38

straipsnio 2 ir 3 punktų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2000, Nr. 49-1424.

63. 2000 m. balandžio 19 d. LAT nutartis Nr. 3K-3-462/2000.

64. 2001 m. birželio 19 d. LAT nutartis Nr. 3K-7-430/2001.

65. 2004 m. sausio 29 d. LAT konsultacija Nr. A3-97.

66. 2005 m. vasario 28 d. LAT nutartis Nr. 3K-3-107/2005.

67. 2005 m. kovo 16 d. LAT nutartis Nr. 3K-3-163/2005.

68. 2005 m. gruodžio 6 d. LAT nutartis Nr. 3K-7-563/2005.

69. 2006 m. vasario 15 d. LAT nutartis Nr. 3K-3-126/2006.

70. 2007 m. vasario 7 d. LAT nutartis Nr. 3K-7-6/2007 (S).

71. 2007 m. lapkričio 13 d. LAT nutartis Nr. 3K-3-481/2007.

72. Wyrok Sądu Najwyższego — Izba Cywilna z dnia 17 listopada 2000 r. V CKN 1364/2000.

73. Wyrok Sądu Najwyższego — Izba Cywilna z dnia z dnia 3 marca 2004 r. III CK 346/02.

Kita literatūra:

74. Kodeks prawa kanonicznego <http://archidiecezja.lodz.pl/prawo.html>, prisijungimo laikas: 2008-12-01.

75. Гражданский закон Латвийской Республики <http://www.infoofwork.lv/zakony-latvi/grazhdanskoe-pravo/grazhdanskii-zakon-chast-pervaja-semeinoe-pravo.html>, prisijungimo laikas: 2010-07-01.

76. Seimo nutarimo "Dėl valstybės pripažinimo suteikimo Lietuvos naujajai apaštalu bažnyčiai" projektas. 2010-09-23 Nr. XIP-2412, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=381431&p_query=&p_tr2=, prisijungimo laikas: 2010-10-01.

77. Lietuvos Vyskupų konferencijos instrukcija dėl pasirengimo Santuokos sakramentui įgyvendinimo // <http://lvk.lcn.lt/naujienos/>,78, prisijungimo laikas: 2008-12-02.

78. 1996 lapkričio 12 d. Lietuvos Vyskupų Konferencijos nutarimas dėl pasirengimo santuokos sakramentui programos // Bažnyčios žinios, 1996 lapkričio 25 d., Nr. 22.

79. Buika M. Naujas dokumentas palengvins bažnytinio tribunolo darbą. XXI amžius. Krikščioniškos minties, kultūros ir visuomenės laikraštis. Nr.14 (1315) http://www.xxiamzius.lt/numeriai/2005/02/18/krsian_02.html, prisijungimo laikas: 2009-05-03.

80. Ryszard M. Zajac. Konkordatowi – Nie. <http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,1342>,
prisijungimo laikas: 2009-05-30
81. Wiśniewski L. Kwestia zgodności Konkordatu z Konstytucją.
<http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,3039>, prisijungimo laikas: 2009-05-30
82. Visuotinio Vatikano II susirinkimo 1965-12-07 Pastoracinė konstitucija apie Bažnyčią
šiuolaikiniame pasaulyje Gaudium et spes (1965 12 07)
http://www.lcn.lt/b_dokumentai/vatikano_2s/gaudium-et-spes.html#i105
83. http://prawo.gazetaprawna.pl/artykuly/100756,bedzie_nowelizacja_ustawy_o_muzulmaniskim_zwiazku_religijnym_w_rp.html, , prisijungimo laikas: 2009-08-10.
84. Rumšas R. Kodėl bažnyčia anuliuoja kai kurias santuokas? XXI amžius. Krikščioniškos
minties, kultūros ir visuomenės laikraštis. Nr. 44 (1446).
http://www.xxiamzius.lt/numeriai/2006/06/16/zvil_02.html, prisijungimo laikas: 2009-
05-03.
85. Lietuvos vyskupai - apie visuomenines ir Bažnyčios aktualijas. XXI amžius.
Krikščioniškos minties, kultūros ir visuomenės laikraštis. Nr. 44 (1148).
http://www.xxiamzius.lt/archyvas/xxiamzius/20030606/orae_04.html, prisijungimo
laikas: 2009-05-03.
86. <http://storico.radiovaticana.org/lit/storico/2005-02/27634.html>, prisijungimo laikas: 2009-
05-03
87. Francja: transseksualizm to nie choroba. TVN24, SA/Rynek Zdrowia. 17-02-2010.
[http://www.rynekzdrowia.pl/Psychiatria/Francja-transseksualizm-to-nie-choroba-
,15691,16.html](http://www.rynekzdrowia.pl/Psychiatria/Francja-transseksualizm-to-nie-choroba-15691,16.html), prisijungimo laikas: 2010-08-10.
88. Tarptautinė teologijos komisija. Krikščioniškosios santuokos doktrinos tezės.
Dokumentas paskelbtas 1977 m., patvirtintas „in forma specifica“.
[http://www.lcn.lt/b_dokumentai/kiti_dokumentai/krikscioniskosios-santuokos-doktrinos-
tezes.html](http://www.lcn.lt/b_dokumentai/kiti_dokumentai/krikscioniskosios-santuokos-doktrinos-
tezes.html), prisijungimo laikas: 2010-02-05
89. Zawarcie małżeństwa przez pełnomocnika
[http://e-prawnik.pl/wiadomosci/orzecnictwo/sad-najwyzszy/zawarcie-malzenstwa-
przez-pełnomocnika.html](http://e-prawnik.pl/wiadomosci/orzecnictwo/sad-najwyzszy/zawarcie-malzenstwa-
przez-pełnomocnika.html), prisijungimo laikas: 2010-05-05.
90. <http://www.zodynas.lt/tarptautiniu-zodziu/D/dispensa>, prisijungimo laikas: 2010-05-05.
91. http://kaisiadorys.lcn.lt/doc/forma_laisvo-stovio-liudijimas.doc, prisijungimo laikas:
2009-06-01.
92. <http://archidiecezja.lodz.pl/czytelni/synod/instr9.html>, prisijungimo laikas 2009-06-01.
93. <http://www.parafiabrzoza.pl.pl/pytaniabierzowanie.pdf>, prisijungimo laikas: 2009-01-
30.

Santrauka

Pagrindinės sąvokos: bažnytinė santuoka, pripažinimas, teisinės pasekmės, konkordatas, bažnytinės santuokos pabaiga.

Magistro baigiamajame darbe lyginamuoju aspektu kalbama apie bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka sudarytų santuokų teisinę prigimtį bei teisines pasekmes. Lyginimui su Lietuvos Respublika yra pasirinktas Lenkijos Respublikos bažnytinių santuokų teisinis reguliavimas. Ši valstybė yra pasirinkta dėl to, kad joje, kaip ir Lietuvoje, religija visuomenėje vaidina svarbų vaidmenį, istorinis katalikybės vaidmuo Lietuvoje ir Lenkijoje yra labai panašus, abu kraštai yra vadinami katalikiškais.

Darbe yra nurodomas santuokos sudarymo formos. Aptariama bažnytinės santuokos samprata, jos santykis su civiline santuoka. Yra apžvelgiamas bažnytinių santuokos statusas skirtingais Lietuvos ir Lenkijos istorijos laikotarpiais. Daug dėmesio yra skiriama bažnytinių santuokų pripažinimo sąlygoms, nurodoma, kokių materialinių santuokos sudarymo sąlygų reikia laikytis sudarant bažnytinę santuoką tam, kad ji sukeltų tokias pačias teisines pasekmes kaip ir civilinė santuoka. Taip pat aptariami procedūriniai reikalavimai, keliami bažnytinėms santuokoms. Yra apžvelgiami minėtų valstybių teisės aktai, reglamentuojantys bažnytinių santuokų kelią į pripažinimą.

Darbe bandoma nustatyti, kokių problemų Lietuvoje ir Lenkijoje kyla pripažįstant bažnytines santuokas. Yra analizuojamos jų teisinės pasekmės, atsiradimo laikas. Aptariama bažnyčios nustatyta tvarka sudarytų santuokų pabaiga bei joms taikoma jurisdikcija.

Magistro baigiamojo darbo pabaigoje pateikiamos apibendrintos išvados bei pasiūlymai dėl esamos teisinės bazės, reglamentuojančios bažnytinių santuokų pripažinimą, tobulinimo.

Zusammenfassung

Das rechtliche Wesen und die rechtlichen Folgen der Ehen,
die in der von der Kirche (Konfession) festgelegten Ordnung abgeschlossen wurden:
vergleichende Untersuchung

Hauptbegriffe: kirchliche Ehe, Anerkennung, rechtlichen Folgen, Konkordat, Beendigung der kirchlichen Ehen.

In der Magisterarbeit werden im vergleichenden Aspekt das rechtliche Wesen und die rechtlichen Folgen der Ehen, die in der von der Kirche (Konfession) festgelegten Ordnung abgeschlossen wurden, behandelt. Zum Vergleich mit der Republik Litauen wurde die rechtliche Regelung der kirchlichen Ehen in der Republik Polen herangezogen. Dieser Staat wurde deswegen gewählt, weil dort, wie auch in Litauen, die Religion eine wichtige Rolle in der Gesellschaft spielt, die historische Rolle des Katholizismus in Litauen und Polen sehr ähnlich ist und beide Länder als katholische Länder genannt werden.

In der Arbeit werden die Formen des Eheabschlusses angeführt. Der Begriff der kirchlichen Ehe und ihr Verhältnis zur Zivilehe werden behandelt. Ein Übersicht des Status der kirchlichen Ehen in verschiedenen Zeiträumen der Geschichte von Litauen und Polen wird angeführt. Eine große Aufmerksamkeit wird den Bedingungen der Anerkennung der kirchlichen Ehen geschenkt, es wird angegeben, welche materielle Bedingungen zum Abschluss einer kirchlichen Ehe eingehalten werden müssen, damit sie dieselben rechtlichen Folgen wie eine Zivilehe hat. Ausserdem werden Vorschriften für Prozeduren des Abschlusses einer kirchlichen Ehen behandelt. Eine Übersicht von Rechtsakten der genannten Staaten, welche die Anerkennung der kirchlichen Ehen regeln, wird gemacht.

Es wird versucht, in der Arbeit festzustellen, welche Probleme bei der Anerkennung der kirchlichen Ehen in Litauen und Polen entstehen. Die rechtlichen Folgen dieser Probleme und die Zeit ihrer Entstehung werden analysiert. Die Beendigung der kirchlichen Ehen und die dafür anwendbare Rechtssprechung werden behandelt.

Zum Schluß werden in der Magisterarbeit verallgemeinerte Schlußfolgerungen sowie Vorschläge zur Verbesserung der vorhandenen rechtlichen Basis, die die Anerkennung der kirchlichen Ehen regeln, unterbreitet.

Priedai

Priedas Nr. 1. Lenkijos Respublikos civilinės metrikacijos įstaigos vedėjo išduodamas liudijimas, kuriame nurodoma, kad nėra jokių kliūčių santuokos sudarymui.¹⁷²

Nr....., data

LIUDIJIMAS, konstatuojantis kliūčių santuokos sudarymui nebuvimą

Remdamasis Lenkijos Respublikos šeimos ir globos kodekso 4 straipsniu, liudiju, kad:

	Vyras	Moteris
1. Pavardė		
2. Vardas (vardai)		
3. Mergautinė pavardė		
4. Šeimyninė padėtis		
5. Gimimo data		
6. Gimimo vieta		
7. Gimimo liudijimo numeris ir jį išdavusi įstaiga		
8. Gyvenamoji vieta		
A. Tėvas		
9. Vardas (vardai)		
10. Mergautinė pavardė		
B. Motina		
11. Vardas (vardai)		
12. Mergautinė pavardė		

Aukčiau nurodyti asmenys pareiškė, kad po santuokos sudarymo pasirenka šias pavardes:

1. Vyras
2. Moteris
3. Vaikai

¹⁷² <http://archidiecezja.lodz.pl/czytelni/synod/instr9.html>, prisijungimo laikas 2009-06-01.

Santuokos sudarymui tarp aukščiau nurodytų asmenų nėra jokių kliūčių, numatytų Lenkijos teisėje.

Šis dokumentas išduodamas santuokos sudarymui, numatytam Lenkijos Respublikos šeimos ir globos kodekso 1 straipsnio 2 ir 3 dalyje.

Šis liudijimas netenka galios po trijų mėnesių nuo jo išdavimo dienos. Paskutinė liudijimo galiojimo diena yra

Civilinės metrikacijos įstaigos vedėjas

Paaiškinimai:

1. 3 egzemplioriai skirti pristatyti bažnyčiai ar religinei organizacijai, kurioje bus sudaroma santuoka.

Priedas Nr. 2. Laisvo statuso liudijimas, lietuvoje pateikiamas dvasininkui, jei santuoka sudaroma už savo parapijos ribų.¹⁷³

LAISVO STOVIO LIUDIJIMAS

Parapija _____

Vyskupija _____

Liudiju, kad šioje parapijoje gyvenantis* (-i) _____

_____ nėra sudaręs (-iusi) bažnytinės santuokos.

Pastaba. Šis asmuo yra Krikštytas (-a) kitoje parapijoje. *Kaip nurodo Lietuvos Vyskų Konferencijos 2006-03-29 Instrukcija dėl pasirengimo Santuokos sakramentui programos įgyvendinimo, „laisvas stovis ankstesnės bažnytinės santuokos [...] atžvilgiu nustatomas pagal sužadėtinių pateiktą ne anksčiau kaip prieš 6 mėn. išduotą krikšto liudijimą iš krikšto parapijos. Šiame krikšto liudijime būtina būti pažymėta, kokie įrašai ir pastabos yra Krikšto knygoje, arba tai, kad jų nėra. Krikšto vietos klebonas privalo išduoti tokį krikšto liudijimą sužadėtinių ar jų šeimos narių prašymu“.*

A.V.

Data / /

Klebonas _____

¹⁷³ http://kaisiadorys.lcn.lt/doc/forma_laisvo-stovio-liudijimas.doc, prisijungimo laikas: 2009-06-01.

Bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka sudarytų santuokų teisinė prigimtis ir teisinės pasekmės: lyginamasis tyrimas

Magistro baigiamasis darbas

Darbas baigtas 2010 m. lapkričio 29 d.

Magistro baigiamojo darbo autorė Kristina Romanovskaja